

**การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม
การแต่งกายของชาวไทลื้อ**

นางจรรุวรรณ ขำเพชร

นายอดิพันธ์ สำเนียง

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2536**

ISBN 974-609-018-6

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทลื้อในครั้งนี้ ศึกษาข้อมูลชาวไทลื้อจากบ้านทุ่งมอก ตำบลมาง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านทุ่งมอก ศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และศึกษาทัศนคติของการยอมรับการเปลี่ยนแปลง

ผลการศึกษาพบว่าชาวไทลื้อมีแนวโน้มยอมรับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกายตามแบบสมัยนิยมมากขึ้นเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมยุคโลกาภิวัตน์ที่แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว และความคิดที่ว่าการแต่งกายแบบเดิมเป็นสิ่งล้าสมัย แต่อย่างไรก็ตามในชุมชนยังมีการรื้อฟื้นประเพณีเดิมเพื่อการอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป โดยเฉพาะกลุ่มเด็กในโรงเรียน

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนส่วนหนึ่งจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สารบัญ

บทที่ 1	บทนำ	1
บทที่ 2	ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวไทลื้อ สิบสองปันนา	7
บทที่ 3	ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวไทลื้อ บ้านทุ่งมอก	46
บทที่ 4	วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทลื้อ	54
บทที่ 5	การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมการแต่งกาย ของชาวไทลื้อ	58
บทที่ 6	สรุป	61
	ภาพประกอบ	64
	บรรณานุกรม	67

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ภาคเหนือตอนบนในอดีต นับแต่สมัยเชียงแสนลงมา จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนที่จัดเป็นภาคล้านนา ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยาและแม่ฮ่องสอน จะประกอบด้วยคนไทยยวน ไทจีน ไทยอง และไทลื้อ เป็นชาวพื้นถิ่นดั้งเดิมอาศัยอยู่ อพยพไปมาหาสู่กันทั้งในยามสงบและยามศึกสงคราม ไม่มีเส้นพรมแดนปักเนินเขตที่แน่นอน เพราะผลัดกันครอบครองความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ตลอดมา ไทยยวนและไทลื้อจะ เป็นสาขาใหญ่ที่ได้ เป็นพี่น้องอยู่ร่วมกันมานาน มีศิลปวัฒนธรรมเป็นของตนเอง มีสภาวะแวดล้อมที่อยู่ในหมู่เดียวกัน

ชนชาติไทลื้อเป็นเผ่าชนที่มีเชื้อสายความเป็นไทยทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน มีความเป็นตัวของตัวเองมาเป็นเวลานาน ความสนิทสนมและความผูกพันเป็นพี่น้องกับไทยยวนมีมาตั้งแต่แรกเริ่ม ตั้งเป็นบ้านเมือง แต่ที่ทางการบันทึกในประวัติศาสตร์คือสมัยพระยาภาววิละตั้งเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 139๑ ในขณะที่เชียงใหม่เป็นเมืองร้าง เนื่องจากทำศึกสงครามกับพม่ามานาน ผู้คนกระจัดกระจายไปอยู่ตามป่าเขาหลบลี้หนีภัยสงคราม ถึงกับต้องไปป่าวร้างให้กลับมาอยู่บ้านเมืองดั้งเดิม แต่กระนั้นผู้คนที่ยังไม่พอ ทางสุดท้ายของพระยาภาววิละคือออก "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" ยกทัพไปโจมตีกวาดต้อนผู้คนแถบรัฐไทยใหญ่และไทลื้อ(สิบสองปันนา) เช่นที่เมืองนา เมืองสาด เมืองกาย เมืองเลน เมืองวะ เมืองซอนให้อพยพมาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน พะเยา ฯลฯ (สถาบันวิจัยสังคม, 2530:1-2) การกวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนาลงมาอยู่ในล้านนาอีกสายหนึ่งคือ สายทางเมืองน่าน ปรากฏอยู่ในพงศาวดารเมืองน่านในสมัยเจ้าหลวงสุมนเทวราช (พ.ศ.2353-2368) ได้ยกทัพขึ้นไปตีเมืองง้า เมืองพง เชียงแขง เมืองหลวงภูคา ในปี พ.ศ.2355 แล้วกวาดต้อนผู้คนลงมาไว้ที่น่านถึง 6,000 คน (ชมรมล้านนา, มปป.38 พ.ศ.2369 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระบัญชาให้เจ้านันตวฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านยกทัพไปตีได้แคว้นสิบสองปันนา เชียงรุ่ง เมื่อตีได้ก็จัดการกวาดต้อนเหล่าชาวไทลื้อลงมาจากเมืองล้านนา เมืองพง และหัวเมืองหมู่บ้านอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในแคว้น

สิบสองปันนาลงมาอีก โดยให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองเชียงม่วนและ เชียงคำเป็นหลัก(ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดพะเยา)

ลักษณะทางวัฒนธรรมและประเพณีของชาวไทลื้อ มีความคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับพี่น้องชาวไทยยวนมากที่สุด สืบเนื่องจากการอยู่ร่วมกันมานาน แต่ในส่วนลึกๆ ของไทลื้อยังมีความเป็นตัวของตัวเองอยู่มาก ยังรักอิสระเสรีแบบตนเอง ศรัทธาสິงซึ่งตนเองยึดถือเคารพเชื่อมั่นและศรัทธาในศาสนา

อย่างไรก็ตามในสังคมที่มีคนหลายกลุ่มอยู่ใกล้เคียงกันหรือต้องมีการติดต่อกันอยู่เสมอ อย่างเช่นชาวไทลื้อที่อยู่ท่ามกลางชาวไทยยวน คนเมืองม่านาน สมาชิกในสังคมจะอยู่ได้โดยสะดวกก็ต่อเมื่อมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมได้เต็มที่ ถ้าหากว่าสังคมของกลุ่มชนเดิมมีขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกันการปรับตัวให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ย่อมทำได้ง่ายกว่าการที่คนทั้งสองกลุ่มมีวัฒนธรรมแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง(อุทัย หิรัญโต, 2519: 95) เมื่อมาอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน การยอมรับซึ่งกันและกัน อาจทำให้เกิดการยืมวัฒนธรรมและการผสมผสานกลมกลืนของวัฒนธรรมได้(อมรา พงศาพิชญ์, 2533: 153) แม้แต่เดิมชาวไทลื้อจะเคร่งครัด และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของตนอย่างเคร่งครัดก็ตาม ประกอบกับสังคมปัจจุบันเป็นสังคมยุคแห่งการติดต่อสื่อสาร มีการติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลกันอย่างสะดวกรวดเร็ว ผ่านเครื่องมือสื่อสารนาชนิด และเทคโนโลยีที่มีคุณภาพสูง ทำให้รูปแบบวัฒนธรรม และการดำรงชีวิตแบบใหม่แพร่หลายได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางการแต่งกาย ฉะนั้นจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการแต่งกายของชาวไทลื้อ

วัตถุประสงค์

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางด้านเครื่องแต่งกายของชาวไทลื้อในครั้งนี้ ได้ตั้งวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพสังคมและ วัฒนธรรมโดยทั่วไปของชาวไทลื้อ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
3. เพื่อศึกษาทัศนคติของการยอมรับการเปลี่ยนแปลง

ขอบเขตในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตการศึกษา การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางด้านการแต่งกายของชาวไทลื้อ โดยศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทลื้อ บ้านทุ่งมอก ต.มาง อ. เชียงม่วน จ.พะเยา

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การยอมรับสิ่งใหม่เข้ามาในชีวิตประจำวันแทนของเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติกันสืบมา ทั้งนี้จะจำกัดเฉพาะการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางด้านการแต่งกาย

ชาวไทลื้อ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งอพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนามณฑลยูนนาน ประเทศจีน ได้กระจายกันอยู่ในบริเวณล้านนาไทย การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะชาวไทลื้อในหมู่บ้านทุ่งมอก ต.มาง อ. เชียงม่วน จ.พะเยา

ชาวไทยยวน หรือชาวไทยกลุ่มอื่นๆ หมายถึง กลุ่มคนที่เรียกตนเองว่า คนเมืองที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง หรือกลุ่มคนที่ไม่ได้เรียกตนเองว่าคนเมือง มีการติดต่อกับชาวไทลื้อสม่ำเสมอ จนทำให้ชาวไทลื้อปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมที่ตนติดต่อ

สิบสองปันนา หรือสิบสองพันนา หมายถึง แคว้นปกครองตนเองอยู่ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีนในปัจจุบัน สิบสองปันนา หมายถึงพื้นที่หลายๆ เมืองรวมกันเข้าเป็น 12 ปันนา จำนวนรวมทั้ง 12 ปันนา

คนไตหรือชาวไต หมายถึง คนเมืองหรือคนไทยล้านนา ซึ่งชาวไทลื้อเรียกคนพวกนี้ว่า ชาวไตหรือคนไต เพื่อให้เห็นความแตกต่างจากกลุ่มตน

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะที่จะต้องเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อสังคมมนุษย์และต่อสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เมื่อเวลาผ่านไปมนุษย์ได้ดัดแปลงแก้ไขสภาพแวดล้อมให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น แนวความคิดแบบแผนพฤติกรรมหรือวัฒนธรรมจนกลายเป็นรูปแบบใหม่ขึ้นมา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 2 ประเภทนี้ เป็นไปไม่เท่ากัน โดยทั่วไปวัฒนธรรมที่มีชีวิตอยู่เปลี่ยนแปลงช้ากว่า(ราชบัณฑิตยสถาน, 2532 : 99-100) การ

เปลี่ยนแปลงมีหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น การวิวัฒนาการการติดต่อหรือการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม (Steven Vago, 1989:144) เป็นต้น โดยที่การเปลี่ยนนี้อาจมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบวัฒนธรรมเดิมของตน

กรอบแนวคิดที่จะใช้ในการศึกษา เรื่อง การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของชาวไทลื้อในครั้งนี้ใช้แนวคิด การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม (acculturation)

แนวคิดเรื่องการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม (acculturation) มีผู้ให้ความหมายไว้หลายคำด้วยกัน เช่น การผสมผสานทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรม หรือการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเนื่องจากกลุ่มบุคคลที่ต่างวัฒนธรรมกัน มีการติดต่อโดยตรงต่อเนื่องกัน ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบอย่างวัฒนธรรมดั้งเดิม ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม อย่างไรก็ตามแล้วแต่กลุ่มก็ยังคงดำรงชีวิตตามแบบอย่างวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของตนไม่ถูกทำให้กลืนกัน เข้าไปในอีกกลุ่มทีเดียว

การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม มีกระบวนการที่มองได้จาก 2 แง่มุมคือ ในแง่มุมมองที่วัฒนธรรมจากกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดกระจายไปสู่กลุ่มอื่นๆ มีคำศัพท์ว่าการแพร่กระจายวัฒนธรรม (Culture diffusion) ส่วนในแง่มุมมองที่เป็นฝ่ายรับเอา ก็มีคำศัพท์ว่า การยืมวัฒนธรรม (Culture borrowing) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532:4)

วิธีการศึกษาและการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี และเจาะจงหมู่บ้านที่จะทำการศึกษา โดยเลือกวัฒนธรรมทางด้านเครื่องแต่งกาย โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลในการศึกษา 2 วิธี ดังนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งส่วนมากเป็นเอกสารงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับชาวไทลื้อของนักวิชาการต่างๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สถานที่ค้นคว้าข้อมูลคือ ห้องสมุดสถาบันต่างๆ ได้แก่ ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ สถาบันวิทยบริการ สถาบันไทยศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร ห้องสมุดสถาบัน

วิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ที่ว่าการอำเภอเชียงม่วน จ.พะเยา

2. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภาคสนาม ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังนั้นวิธีการศึกษาจึงเป็นไปในลักษณะที่ผสมกันระหว่างข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสนามประกอบกัน

2.1 การสำรวจข้อมูลทั่วไปของชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ ประเพณี ความเชื่อต่างๆ

2.2 การสังเกต การสังเกตจะใช้วิธีการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมประกอบการสัมภาษณ์ เช่นการสังเกตเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านเครื่องแต่งกาย ในขณะประกอบกิจกรรมต่างๆ กันไป

2.3 การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. ข้อมูลจากเอกสาร
2. แบบสัมภาษณ์ (interview guide)
3. กล้องถ่ายภาพ
4. แอบบันทึกเสียง

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความ

ในการวิเคราะห์และตีความข้อมูลนั้น จะใช้ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร รายงานการวิจัยที่ผู้อื่นได้ศึกษาไว้แล้ว ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการเก็บในสนาม ทั้งจากการสัมภาษณ์ สังเกตประกอบกัน การเสนอรายงานการวิจัยจะเสนอในรูปการพรรณนาตามข้อมูลที่ได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชาวไทลื้อมากขึ้น
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัย และกระบวนการในการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะหาแนวทางการอนุรักษ์
3. เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมากขึ้นไม่ว่าในมิติด้านใด

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวไทลื้อในสิบสองปันนา

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อ

ชาวไทลื้อเป็นชนเผ่าไทเผ่าหนึ่งตั้งถิ่นฐาน และกระจายตัวอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน มีเนื้อที่ทั้งหมด 25,000 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตด้านใต้ติดกับแคว้นพงสาลี และหลวงน้ำทาของประเทศลาว เดิมสิบสองปันนามีอาณาเขตของดินแดนในประเทศลาว ปัจจุบันจึงมีชาวไทลื้ออยู่ในประเทศลาว ดินแดนทางตะวันตกบางส่วนถูกอังกฤษผนวกเข้ารวมกับอาณานิคมของอังกฤษในพม่า ทำให้มีไทลื้ออาศัยอยู่ในพม่าด้วย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศจีนเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2492 ชาวไทลื้อได้อพยพออกจากสิบสองปันนาเป็นจำนวนมาก คำว่าสิบสองปันนาไม่ได้หมายถึงเมือง 12 เมือง แต่หมายถึงพื้นที่นาหลาย ๆ เมืองรวมกันเข้าเป็น 1 ปันนา จำนวนรวมทั้งหมด 12 ปันนา ตามตำนานเมืองลื้อได้แบ่งหัวเมืองต่างๆ รวม 30 เมืองเป็น 12 กลุ่มเพื่อความสะดวกในการเก็บภาษี ลักษณะการแบ่งหัวเมืองเป็นปันนาเช่นนี้ เป็นวิธีเดียวกันกับการแบ่งเขตการปกครองในล้านนาอันเป็นสิ่งคมเกษตรกรรม การแบ่งเขตการปกครองตามลักษณะ "ปันนา" จะสะดวกต่อการควบคุมประชากรและผลผลิต ทั้งนี้โดยให้อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองระดับต้น ในบรรดาเมืองทั้ง 30 เมือง เมืองเชียงรุ่งเป็นเมืองสำคัญที่สุด และเป็นเมืองหลวง ในตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนากล่าวถึงความป็นมาของดินแดนสิบสองปันนาว่า เดิมดินแดนแถบนี้เป็นป่าดงหลวงรกร้างเรียกว่า เมืองม่วย่า ป่าหมารายหลวง เพราะมีผู้หญิงล้วน ส่วนผู้ชายถูกฆ่าโดยหมารายหลวงตัวหนึ่งซึ่งเป็นใหญ่ในเมืองนี้และเป็นสามีของหญิงเหล่านี้ด้วย ต่อมาเมื่อหมารายหลวงถูกเจ้าเกลือกลั้วฆ่าตาย ทำให้มีผู้คนเพิ่มขึ้นทั้งหญิงและชาย จึงตั้งเมืองขึ้น 2 เมือง คือเมืองม่วย่า และเมืองหมาราย ซึ่งในเวลาต่อมาคือเมืองเชียงรุ่งและเมืองซำ ชาวไทลื้อมีตำนานพื้นเมือง "พระเจ้าเสียบโลก" เป็นตำนานทางศาสนาที่คนโบราณแต่งขึ้นเป็นภาษาลื้อ โดยกล่าวอย่างนิทานปรัมปราว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเหิรฟ้า เสียบโลกเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปตามหัวเมืองต่าง ๆ และตอนเหิรฟ้าถึงเมืองลื้อนั้น เป็นเวลารุ่งแจ้งพอดี จึงเรียกเมืองนี้ว่า "เชียงรุ่ง" และเหตุที่เรียกบ้านเมืองนี้ว่าเมืองลื้อ ก็เพราะดินแดนนี้เป็นถิ่นที่อยู่ของชนชาติ

ไทลื้อ ประวัติศาสตร์เริ่มแรกของสิบสองปันนาปรากฏในหนังสือประเภทตำนาน พงศาวดารต่าง ๆ เช่น พงศาวดารล้านช้างได้กล่าวถึงความถึงสมัยพ่อขุนบรม หรือที่ตำนานนานเจ้าเรียกว่า พระเจ้าฟิล้อโก๊ะ กษัตริย์แห่งเมืองแส (หนองแส) ผู้เสด็จลงมาสร้างเมืองแกลง (ในเขตสิบสองจุไท) พระองค์มีโอรส 7 องค์ ต่อมาทรงให้โอรสออกไปสร้างเมืองต่างๆคือ

ขุนลอ	สร้างเมือง	ชวา (หลวงพระบาง)
ยี่พาลาน	"	หัวแต (สิบสองปันนา)
สามจูง	"	แกวช่องบัว (หัวพันทั้งห้าทั้งหก)
ไสผง	"	โยนก
จัวอิน	"	อโยธยา
ลกกลม	"	เชียงคน
เจ็ดเจิง	"	พวน

หนังสือพื้นเมืองของชาวไทลื้อที่เขียนเป็นภาษาลื้อกล่าวว่า พญาเจิง (ท้าวเจียง) เป็นเจ้าเมืองหอคำเชียงรุ่งองค์ที่ 1 สวรรคตในปี 1723 ทรงมีราชโอรส 4 องค์ คือ

ลาวเปือเจียง	ครองล้านช้างล้านนา
อ้ายหุง	ครองเมืองแกว
ยี่คำเหลียง	ครองเวียงจันทน์
สามโคเมือง	ครองเชียงรุ่ง (แทนพ้อ)

สามโคเมืองมีโอรสชื่ออ้ายกุง อ้ายกุงมีโอรสคือท้าวรุ่งแก่นชาย เป็นกษัตริย์องค์ที่ 4 ของเชียงรุ่ง ท้าวรุ่งแก่นชายมีธิดาชื่อ นางอ้วมิ่ง (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เรียกว่านางอ้วมิ่งจอมเมือง) หรือนางเทพคำขยาย แต่งงานกับพระยาลาวเม็ง เจ้าเมืองเงินยาง และมีโอรสคือพระยามังราย ต้นราชวงศ์มังรายที่ครองเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างสิบสองปันนากับล้านนาปรากฏในเหตุการณ์สงครามฮ่อ ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ซึ่งเกิดจากพระยาฮ่อลุ่ม เมืองแสหลวง (คือเมืองตาลีฟู ในมณฑลยูนนาน) ส่งคนมาทวงบรรณาการเป็นส่วยข้าวจำนวนสองหมื่นหาบ จากอาณาจักรล้านนาพระเจ้าสามฝั่งแกนทรงปฏิเสธ อ้างว่าธรรมเนียมดังกล่าวถูกยกเลิกไปในสมัยพระเจ้ากือนาแล้ว พระยาฮ่อลุ่มฟ้าจึงส่งกองทัพมาโจมตีเมืองเชียงแสน โดยตั้งทัพอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง การรบยืดเยื้อถึง 3 ปี ในที่สุดพระเจ้าสามฝั่งแกน ก็ส่งกองทัพล้านนารุกเข้าโจมตีกองทัพฮ่อที่เมืองยอง ฮ่อพ่ายแพ้

จนถึงสิบสองปันนา รวมทั้งการยกทัพไปตีสิบสองปันนาของพระเจ้าติโลกราช ในปี พ.ศ. 1988 พระองค์ทรงยกทัพไปตีเมืองเชียงรุ่ง ตีได้เมืองตุน เมืองลวงแล้วก็ถอยกลับ ปีต่อไปยกไปตีได้เมืองวิง บ้านแจ้

การสงครามและการติดต่อด้านอื่น ๆ ระหว่างไทย พม่า เชียงตุง เชียงรุ่ง ยังคงดำเนินสืบเนื่องมาตลอดสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อเมื่อพม่า มีเหตุการณ์วุ่นวายกับอังกฤษ ในขณะที่เดียวกับฝ่ายไทยเอง ก็ประสบปัญหาการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก จึงต้องวางมือจากหัวเมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง และไทยได้เสียแคว้นสิบสองปันนาให้แก่จีนไปในปี พ.ศ. 2395 ซึ่งในขณะนั้นสิบสองปันนาขึ้นอยู่กับเชียงใหม่ อันเป็นประเทศราชของไทย คนกลุ่มเชื้อสายไทยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ไทนั้น คาดว่าอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนแถบล้านนาไทยราวปี พ.ศ. 1600 ณ บริเวณรอยต่อระหว่างพม่า ไทย ลาว ในปัจจุบันระยะแรกนั้นตั้งหมู่บ้านกระจัดกระจายอยู่โดยทั่วไปในเมืองลำพูน ต่อมาในปี พ.ศ. 1839 พระยามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่และทรงขยายอำนาจทางการเมืองการปกครอง ไปยังอาณาจักรต่างๆ ที่ตั้งอยู่รอบ ๆ แคว้นล้านนา นโยบายสำคัญของการขยายฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองไปยังอาณาจักรต่าง ๆ ดังเดิมคือ การทำลายร้างถิ่นฐานศัตรู แล้วช่วงชิงทรัพย์สินและผู้คนมาเป็นเชลย การรบพุ่งระหว่างคนไทย เผ่าต่าง ๆ และรวมทั้งกับพม่าทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไตถูกกวาดต้อน หรืออพยพย้ายถิ่นเสมอมา ในสมัยโบราณระยะที่ล้านนาไทยยังเป็นประเทศอิสระอุดมสมบูรณ์ ราษฎรอาศัยหนาแน่นจนถูกพม่ายึดครอง ต่อมากองทัพเชียงใหม่ภายใต้การนำของพระเจ้ากาวิละร่วมกับกองทัพธนบุรี (ต่อมาเป็นกองทัพกรุงเทพฯ) ได้ขับไล่พม่าออกไป กำลังพม่าจึงไปรวมตั้งมั่นที่เมืองเชียงแสนซึ่งอุดมสมบูรณ์ และมีเมืองส่วย เช่น เมืองล่อ เมืองเทิง เมืองพะเยา เมืองเชียงราย ฯลฯ จึงยากที่จะปราบพม่าได้ เว้นแต่จะทำลายกำลังคนและกำลังทหารในเมืองส่วยให้หมดสิ้นไปก่อน ด้วยเหตุนี้พระเจ้ากาวิละ และพระมหาอุปราชธรรมลังกา พระอนุชาจึงได้เข้าตีเมืองส่วย เมืองเชียงแสนเหล่านี้ในปีกุนเอกศก พ.ศ. 2322 เมื่อตีได้ก็จัดการทำลายบ้านเรือน แล้วอพยพราษฎรในเมืองเหล่านี้ไปไว้ที่อื่น ในที่สุดสามารถปลดปล่อยล้านนาไทยให้มีอิสระขึ้นอีกครั้งหนึ่ง พระยาภาวโณกุลก็ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระเจ้าประเทศราชมีนามศักดิ์ว่า พระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์อินทสุรศักดิ์ สมณามหาจิตติราชาชาติราชาไชยสวรรค์ พระเจ้าฉนมสิมาพระนครเชียงใหม่ราชธานี นครเชียงใหม่ซึ่งต้องถูกทิ้งร้าง เพราะสงครามกลายเป็นดงพงหญ้าไปเป็นระยะเวลานานถึง 20 ปี ก็ได้กลับฟื้นฟูเป็นมหานครอีกครั้งหนึ่ง(พ.ศ. 2339) เมื่อพระเจ้ากาวิละได้กลับเข้าไปตั้งเมืองเชียงใหม่

ได้สำเร็จแล้วก็ได้เริ่ม "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" คือได้ออกกวาดต้อนผู้คนที่ยอพยพหลบภัยอยู่ตามป่าเขาให้กลับเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ดั้งเดิม นอกจากจะรวบรวมชนชาติพันธุ์ไทยยวน ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองล้านนาแล้ว พระยาภาวโรรสยังได้ส่งกองทัพไปกวาดต้อนผู้คนในรัฐไทยใหญ่ และแคว้นสิบสองปันนาลงมายังเชียงใหม่ พ.ศ. 2396 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระบัญชาให้พระเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน ยกทัพขึ้นไปตีได้แคว้นสิบสองปันนาเชียงรุ่ง เมื่อตีได้ก็ได้อพยพกวาดต้อนเหล่าชาวไทลื้อลงมาจากเมืองลำเมืองพง และหัวเมืองหมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาลงมาอีก โดยให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองเชียงม่วน และเชียงคำ เป็นหลัก (ปัจจุบัน เชียงม่วนและเชียงคำอยู่ในเขตจังหวัดพะเยา) ชุมชนที่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทลื้อดังกล่าว และยังคงรักษาไว้ซึ่งการดำเนินชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ตามแบบของชาวไทลื้ออย่างเด่นชัด คือหมู่บ้านแพด เชียงบานในเขตอำเภอเชียงคำ หมู่บ้านท่าฟ้าเหนือ ท่าฟ้าใต้ บ้านทุ่งมอก ในเขตอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยาและหมู่บ้านดอนแก้วหนองบัว ในเขตอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน เมื่อที่ดินทำกินที่เชียงม่วนไม่เพียงพอ เจ้าเมืองน่านจึงอนุญาตให้ไปทำกินอยู่ที่เชียงคำ และชาวไทลื้อที่ถูกอพยพมาอยู่ที่เชียงคำนี้มาจากหลายเมือง หลายหมู่บ้าน เช่น เมืองหย่วน เมืองธาตุ เมืองมาง เมืองเชียงบาน เมืองลำ เมืองพง บ้านทุ่งมอก เป็นต้น เมื่อมาตั้งถิ่นฐานใหม่ ก็นำเอาชื่อเมืองเก่าในสิบสองปันนามาตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ เป็นที่ระลึก ชาวไทลื้อเหล่านี้ มีสำเนียงภาษาเพี้ยนกันเล็กน้อย นอกจากสำเนียงเพี้ยนกันแล้ว การแต่งตัวของสตรีในอำเภอเชียงคำ ก็ไม่เหมือนกันทุกๆ หมู่บ้าน จะสังเกตได้จากวิธีสลับสีในผ้าซิ่น เช่น ชาวบ้านหย่วนจะใช้ริ้วสีเหลืองแต่น้อย แต่ชาวบ้านเชียงคาน จะใช้ริ้วสีเหลืองมาก จึงเกือบจะกลายเป็นเครื่องแบบประจำหมู่บ้าน เมื่อเห็นก็สามารถบอกได้ทันทีว่าเป็นชาวไทลื้อในหมู่บ้านไหน

จากเหตุการณ์ความสับสนระหว่างไทลื้อในสิบสองปันนา และล้านนาไทยดังกล่าว ทำให้ทราบว่าการเข้าอยู่ในดินแดนล้านนาของไทลื้อนั้น เกิดจากการถูกกวาดต้อนและอพยพหนีภัยสงคราม ซึ่งเป็นสาเหตุของการอพยพในระยะแรก ลักษณะการอพยพโดยการถูกกวาดต้อนดังกล่าว ทำให้สถานภาพทางสังคมของผู้อพยพมีความแตกต่างกัน ดังเช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2348 ได้มีการแบ่งผู้คนไทลื้อจำนวนหนึ่งที่เข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ให้ไปอยู่ที่ลำพูนสมทบกับชาวลำพูนเดิม เพื่อสถาปนาเมืองลำพูนขึ้นมาใหม่ กลุ่มคนเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านเวียงยอง บ้านธิ บ้านหลวยบ้านยู และยังคงใช้ภาษาพูดสำเนียงยวนหรือ

สำเนียงลื้อ ชาวลื้อและชาวยองไม่ได้แยกออกเป็นคนละเผ่าแต่อย่างใด สิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการยอมรับว่าเป็นลื้อหรือยงขึ้นอยู่กับเหตุผลทางประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานคือ ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์ และทำการต่อสู้กับกองทัพเชียงใหม่ เมื่อสิ้นยุคสงคราม (พ.ศ.2347) ชาวไทลื้อจึงถูกกวาดต้อนลงมาในฐานะเชลยศึก ส่วนชาวยองได้ยอมสวามิภักดิ์ต่อกองทัพเชียงใหม่โดยไม่ต้องทำสงครามและอพยพลงมาอย่างมีเกียรติ ไปตั้งหมู่บ้านที่ลำพูน และได้รับความไว้วางใจจากเจ้าผู้ครองนคร ด้วยเหตุนี้ ชาวยองในจังหวัดลำพูนจึงได้พยายามแสดงตัวว่ากลุ่มของตนมิใช่ไทลื้อ และเรียกตัวเองว่า "ยอง" และทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนกลุ่มอพยพมาจากเมืองยอง ในเขตเชียงตุงของพม่า ในขณะที่กลุ่มลื้ออพยพมาจากเชียงรุ่ง ในเขตสิบสองปันนา ตอนใต้ของจีน

จากหนังสือ 30 ชาติ ในเชียงราย ของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2503) กล่าวว่าชนเผ่าไทลื้ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยหลายครั้ง สาเหตุที่อพยพเข้ามาเพราะนอกจากจะถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเนื่องจากสงครามแล้ว ยังเนื่องมาจากเพราะพื้นที่บางแห่งในดินเดิมทุรกันดาร ไม่มีพื้นที่พอทำมาหากิน ถูกรบกวนจากโจรผู้ร้ายที่คอยปล้นสดมภ์ ได้รับการกดขี่ข่มเหง จากการเก็บภาษีอากรต่าง ๆ จากชนชั้นผู้ปกครองหลายอย่างหลายประการ และกลุ่มที่อพยพเข้ามาภายหลัง เนื่องมาจากหนีภัยคอมมิวนิสต์ในจีน หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2492 จีนได้เปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของเหมา เจ๋อตุง การปราบปรามอิทธิพลของฝ่ายก๊กมินตั๋ง และการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน มีผลกระทบโดยตรงต่อสภาพชีวิตในสิบสองปันนาด้วย และเมื่ออิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์จีน แผ่ขยายเข้ามาในมณฑลยูนนาน ในปี พ.ศ.2496 ได้มีการจัดตั้งเขตอิสระปกครองตนเองแห่งสิบสองปันนาขึ้น ทำให้การปกครองแบบมีเจ้าแผ่นดินถูกยกเลิกไปตลอดช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้มีชาวไทลื้อจำนวนมากมายอพยพเข้ามาสู่พม่า ลาว และไทย

เฉพาะในประเทศไทยนั้น ชาวไทลื้ออพยพเข้ามา เนื่องจากการถูกกวาดต้อนและเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศจีน โดยชาวไทลื้อจะอาศัยอยู่หลายหมู่บ้าน ในบริเวณจังหวัดน่าน จังหวัดพะเยา(เขตอำเภอเชียงคำ เชียงม่วน)จังหวัดเชียงราย (เขตอำเภอเชียงของ เชียงแสน และแม่สาย) จังหวัดแพร่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง และจังหวัดเชียงใหม่ ชาวไทลื้อในเขตล้านนาเหล่านี้ หลายหมู่บ้านได้เปลี่ยนแปลงสภาพสังคม และวัฒนธรรม ถูกกลมกลืนไปกับชาวไทยยวนมากแล้ว แต่ก็ยังมีอีกหลายหมู่บ้านที่ยังคงรักษา

เอกลักษณ์ของตนไว้

สถาบันสังคมของชาวไทลื้อ

สถาบันสังคม คือ แบบแผนพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานสังคม ที่มีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคมและมีหน้าที่ทำให้สังคมคงสภาพอยู่ได้ และต่อไปนี้จะกล่าวถึงสถาบันหลักของสังคมไทลื้อโดยทั่วไป อันประกอบด้วยสถาบันพื้นฐาน 5 สถาบัน คือสถาบันครอบครัว สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา

สถาบันครอบครัว

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชนชาติไทยจะรวมเรื่องราวทั้งทางพุทธศาสนาและเรื่องทางโลกไว้มาก เช่น ปรัชญาการดำรงชีวิต จริยศาสตร์ ศีลธรรมทางศาสนา แม้กระทั่งเรื่องเกี่ยวกับธรรมเนียม ความรัก การแต่งงาน และครอบครัว จะได้รับการเล่าขานสืบทอดมายังคนรุ่นหนุ่มสาวถึงวิธีปฏิบัติเรื่องความรัก ดังประโยคที่ว่า "การเลือกคู่แต่งงานไม่ควรพิจารณาจากสภาพภายนอกที่เห็น แต่ควรพิจารณาจากจิตใจของเขาว่าชื่อสัตย์ ขยัน มีความรู้หรือไม่" โดยเฉพาะหญิงมีเขียนไว้ว่า "ผู้มีจิตใจดีมีความสำคัญกว่ารูปร่างสวยงามที่มองเห็น หญิงควรมีความชำนาญในการปั่นด้าย ทอผ้า ตัดเย็บ ต้องเคารพชายสูงอายุคุณงามมีของนาง หญิงที่มีคุณสมบัติดีๆ เช่นนี้ จะเป็นหญิงที่ดีประเสริฐ" สำหรับชายก็มีเขียนไว้ว่า "ชายหนุ่มต้องชื่อสัตย์ อคทน มีศีลธรรม มีการศึกษาดี มีความสามารถในการเพาะปลูก ชายเช่นนี้จึงเหมาะสมในการหาคู่แต่งงาน" คนหนุ่มสาวที่มีความรักหรือแต่งงานแล้วหากไม่ปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนา ก็มีบันทึกกล่าวไว้ว่า "จะนำความหายนะมาสู่ตนเองจะถูกนินทาและลงโทษจากครอบครัวและชุมชน" สำหรับคู่แต่งงานเขียนว่า "หากขยันทำงานจะไม่อดอยาก มือที่ทำงานหนักจะไม่ขาดเงิน ชีวิตคู่มีความสุข ก็จะทำให้รักผู้อื่นไปด้วย

เมื่ออายุย่างเข้าปีที่ 15 เริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาวกันแล้วในหมู่คนไท สามารถมีความรักหรือแต่งงานได้ วัฒนธรรมการเจริญพันธุ์คือปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่จะเชื่อมโยงกับการเมือง เศรษฐกิจ จริยธรรม ศาสนา กฎหมาย วิทยาศาสตร์ และเรื่องอื่นๆ ได้ เด็กหญิงเมื่ออายุย่าง 14 ปี หรือเริ่มมีรอบเดือน แสดงว่าเป็นสาวแล้ว สัญลักษณ์ของหญิงที่เริ่มเป็น

ผู้ใหญ่คือ ต้องรู้จักปั้นด้าย ทอผ้า ทำความสะอาดบ้านเรือน สำหรับเด็กชายอายุ 14 ปี ก็เริ่มเป็นผู้ใหญ่ เด็กหญิงจะมีความรักและแต่งงานได้เมื่ออายุ 15 ปี แต่เด็กชายจะแต่งงานได้ต้องบวชก่อน และลาสิกขาบทยออกมา ซึ่งการแบ่งตามระดับอายุสะท้อนให้เห็นค่านิยมศีลธรรมและจริยธรรมในหมู่คนไท

ชายหนุ่มที่มองหาคนรักของตนจะเรียกว่า "หมายสาว" หญิงสาวที่มองหาคนรักจะเรียกว่า "หมายบ่าว" สถานที่ที่เกี่ยวพาราสีก็แล้วแต่โอกาส เวลาและสถานที่ เช่น ขณะทอผ้า ไปตลาด หรือตามเทศกาลต่างๆ ในขั้นแรกนี้อาจจะยังไม่รู้จักชื่อหรือบ้าน เมื่อสนใจจริงๆ จะส่งสัญญาณให้ฝ่ายหญิงทราบ ฝ่ายหญิงก็จะ "ซบสื้อ" โต้ตอบกลับมาในลำน้ําเพลง หรือการซบสื้อนั้น จะรู้ว่าหญิงนั้นมีคู่หมายปองหรือยัง ถ้ายังไม่มีก็จะเพิ่มความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การทนายปริศนาก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้คุยโต้ตอบกัน การโยนดุงเป็นลักษณะหนึ่งที่จะทำความรู้จักกัน ดุงที่โยนนั้นเย็บด้วยผ้าหลากสีบรรจุฝ้ายและ เมล็ดข้างในขลิบริมด้วยดอกไม้ 5 ดอก มุม 4 ดอก และตรงกลางอีก 1 ดอก หญิงสาวก่อนแต่งงานจะเย็บดุงนี้ทุกคน การโยนดุงคือการมองหาคู่แต่งงาน จะมีการโยนดุงเมื่อมีงานหรือช่วงเทศกาล โดยฝ่ายหญิงอยู่ข้างหนึ่ง ชายอยู่ข้างหนึ่ง ชายหนุ่มจะรับดุงจากหญิงที่ตนหมายปองมา เมื่อรับได้แล้วก็จะออกจากกลุ่มไปคุยกัน เมื่อทั้งคู่ตกลงปลงใจกันแล้ว ขั้นนี้จะไปมาหาสู่หญิงสาวที่บ้านได้โดยพ่อแม่ไม่ว่า ชายอาจชวนเพื่อนไปด้วย เพื่อนที่ไปก็จะไปหาหญิงสาวหรือเพื่อนเป็นคนแนะนำให้ การหาคู่มีการแลกเปลี่ยนกันได้ระหว่างน้องสาวบ้านนั้นกับพี่ชายบ้านนี้ เป็นต้น

แต่เดิมความแตกต่างทางเพศจะปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อ แม้แต่การกิน ชายจะกินก่อนหญิงถึงจะกินได้ การซักผ้าต้องแยกกัน การนอนหลับต้องให้ผู้ชายนอนก่อน พ่อแม่มักจะสอนลูกสาวที่แต่งงานใหม่ให้เชื่อฟังสามี ไม่ให้เถียง พุดจาไฟเราะ ต้องตื่นนอนก่อนสามี ฯลฯ การนับญาติ คนไทจะนับญาติทั้งสองฝ่าย แต่ความสำคัญที่แฝงอยู่ฝ่ายหญิงจะได้รับการเน้นหนักมากกว่า การเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงานโดยความนิยมจะอยู่ข้างฝ่ายหญิง

ลักษณะที่อยู่อาศัย

หมู่บ้านของชาวไทลื้อนิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบเชิงเขาใกล้ฝั่งแม่น้ำ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นแบบแนวยาว เสียงริมฝั่งแม่น้ำ หรือเป็นแนวยาวตามลักษณะพื้นที่สันเขา ซึ่ง

มีที่พอจะทำเป็นเรือสวนไร่นาได้ หมู่บ้านหนึ่งมีตั้งแต่ 30 หลังคาเรือนขึ้นไป มีลานอยู่หน้า เรือไม่กว้างขวางนัก ปลูกเป็นร้านหรือช่วงขนาดพอนั่งได้ 7-8 คน เวลากลางคืนเดือน หงาย พวกหญิงสาวมักจะลงมานั่งปั่นฝ้ายที่ช่วงหรือร้านนี้ ชายหนุ่มจะ ไปเที่ยวสนทนาเกี่ยว พาราตีด้วย

แบบแปลนเรือของชาวไทลื้อ ปลูกสร้างบ้านเรือนผัดกับชาวเหนือเล็กน้อย คือฝา เรือตั้งล้อมห่างเสาออกไปประมาณ 1 ศอก เพื่อให้ภายในห้องกว้างออกไปอีก ตัวเรือ นโดยมากทำยาวกว้างออกไป เพราะในหลังคาเรือนหนึ่ง อยู่รวมกันหลายครอบครัวตั้งแต่ 2-10 ครอบครัว ที่มีครัวเรือนเตี้ยนั้นน้อยเต็มที ที่รับแขกถ้าหากเป็นแขกญาติใกล้ชิด เคียงคือ กันเองก็จะรับกันในห้องโถง กลาง ทางปลายที่นอนมีหน้าต่างหลังบ้าน หน้าต่างนี้เขาทำกัน ทุกหลังคาเรือน แต่มีเพียงหน้าต่างเตี้ย สถานที่รับแขกต่างถิ่นใช้ห้องซึ่งทำไว้ไม่กันฝา 1 ห้อง เรียกว่า "หัวค่อม" หรือ "เต็น" ตรงกลางของเรือนภายในกันฝาใช้เป็นห้องนอน มี เตาไฟสำหรับทำครัว ถ้าเป็นเรือนหลังใหญ่ ๆ มี 2-4 เตาเรียงกันไป เพราะมีหลาย ครอบครัว การทำครัวพวกนี้อยู่ร่วมหลังคาเตี้ยก็หาทำอาหารกินร่วมกันไม่ ต่างครอบครัว ก็ต่างทำ ภาชนะ เครื่องใช้ไม้สอยไม้ใช้ร่วมกัน

ห้องนอนใช้ห้องใหญ่ ภายในตัวเรือเป็นห้องนอนไม้กันฝา แบ่งครอบครัว นอนเรียง ไปเป็นแถว หันหัวนอนไปชนฝาทางทิศตะวันออก เขยิบเท้าไปทางทิศตะวันตก ใช้มุ้งใหญ่ ซึ่งย้อมสีดำ กางครอบแทนฝาผนังห้องมีช่องระหว่างที่นอนครอบครัวหนึ่งกับอีกครอบครัวหนึ่ง ห่างกันประมาณ 1 เมตร

ยุงข้าวสร้างสูงท่วมศีรษะ ได้ยุงข้าวให้สัตว์เลี้ยงนอน เช่น เล้าไก่ คอกหมู ส่วนคอก วัว ควายนั้นไม่มี เพราะปล่อยปลละเลยให้อยู่นอนในป่า ถ้าถึงเวลาทำนาปีหนึ่งๆ ก็ไปจับ เอมมา ทำนาเสร็จแล้วก็ปล่อยไป เช่นนี้ทุกๆปี ส่วนหมูนั้นปล่อยให้หากินตามบริเวณบ้านและ ป่าใกล้ๆ กับบ้าน ถึงเวลาให้อาหารเจ้าของเรียกและเคาะรางเป็นอาณัติสัญญาณ หมูเมื่อ ได้ยินเจ้าของเรียกจะวิ่งมากินอาหาร อิ่มแล้วพากันนอนตามใต้ถุนเรือน ครั้นหิวก็ลุกขึ้นไป กินตามลานบ้านหรือป่าใกล้ๆ บ้าน กลางคืนอาศัยนอนตามใต้ถุนเรือน หรือใต้ยุงข้าว

การปลูกบ้านใหม่ ไม่มีการจ้าง ชาวบ้านจะมาช่วยกันตั้งแต่การตัดฟันเสาเรือน จน เครื่องเรือนมาอยู่ที่ๆ จะทำเรือน ตลอดจนปลูกเสร็จ เสาเอกเลี้ยงด้วยต้นกล้วยผูกกับค้ำ

สี่แฉกและคำ บ้านหลังใหญ่เสร็จภายใน 2-3 วัน หลังเลิกเพียง 1 วันเสร็จเรียบร้อย ระหว่างปลูกบ้านมีการเลี้ยงข้าวปลา อาหาร สุรา ผู้มาช่วย เสร็จแล้วมีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ในเย็นวันรุ่งขึ้นเชิญคนเฒ่าคนแก่มาให้พรให้อยู่เย็นเป็นสุข แล้วขนสิ่งของขึ้นบนเรือน หลังจากนั้นมีการเลี้ยงสุราอาหาร ร้องเพลงขับอ่อน (กล่อม) เจ้าของบ้านจนดึกคืนจึงเลิก

การตั้งชื่อ

ชาวไทลื้อในสิบสองปันนาจะมีชื่อที่เปลี่ยนแปลงไปตาม อายุ อาชีพ และการงานของตน โดยไม่มีนามสกุล แม้ว่าจะมี "อ้าย" และ "อี" นำหน้าชื่อ ซึ่งความจริง "อ้าย" แทนเพศชาย "อี" แทนเพศหญิง ซึ่งไม่ใช่นามสกุล หรือบางคนมี "เจ้า" นำหน้า ซึ่งจะใช้กับตระกูลของพระราชทานั้น ปัจจุบันมีชาวไทลื้อจำนวนมากมักเอาคำ "เตา" นำหน้าชื่อ ซึ่งบ้างก็อธิบายว่า "เตา" นี้เพี้ยนมาจากการออกเสียงของคำ "ท้าว" หลังปลดแอกคำว่า "เตา" นี้จึงได้เปลี่ยนเป็นนามสกุลทั่วไปของนักเรียน นักศึกษา และข้าราชการเผ่าไท ที่ตั้งชื่อเงินไว้

ชื่อชีวิตของผู้ชายชาวไทลื้ออย่างน้อยต้องมีชื่อ 5 ชื่อ คือ 1) ชื่อเดิม 2) ชื่อศาสนา พุทธ 3) ชื่อลาสิกขาบท 4) ชื่อบิดามารดา 5) ชื่อข้าราชการ สำหรับผู้หญิงจะไม่มีการบวช (บวชชี) และไม่อาจจะเป็นเจ้าของเป็นนายได้ ฉะนั้นก็จะไม่มีชื่อศาสนาพุทธ ชื่อลาสิกขาบท และชื่อข้าราชการ ตามธรรมดาชื่อชีวิตของผู้หญิงชาวไท มีแต่ชื่อเดิมและชื่อมารดาเท่านั้น คือตั้งแต่เกิดจนกระทั่งแต่งงาน (ก่อนมีบุตร) ในตอนนี้เรียกชื่อเดิม ตั้งแต่เกิดบุตรจนเสียชีวิตเรียกชื่อมารดา

1. ชื่อ เดิม

การตั้งชื่อเดิมมีความเป็นมา และหลักฐานที่แน่นอนตามเพศของบุคคลและศักดิ์นา คือชื่อเดิมของชาวไร่ชาวนา อักษรนำหน้าเพศชายต้องเป็น "อ้าย" ส่วนผู้หญิง อักษรนำหน้าต้องเป็นตัว "อี"

ชื่อเดิมของผู้ชายนั้น "ราชวงศ์" ในตระกูลพระราช อักษรนำหน้าต้องเป็น "เจ้า"

ส่วนผู้หญิงนำหน้าด้วย "นาง" บุคคลชั้น "หม่อม" ในตระกูลพระราชินี ชื่อเดิม ชื่อลาลิกขาบท และชื่อข้าราชการของผู้ชายต้องเป็น "เจ้าหม่อม" ส่วนชื่อเดิมของผู้หญิงต้องเป็น "หม่อม" หรือ "หม่อมนาง" ด้วยเหตุผลดังกล่าว สำหรับชาวไทลื้อทุกคนแม้ว่าเราจะไม่เคยพบเพียงแต่ได้ยินชื่อก็จะทราบว่าบุคคลนั้นเป็นชายหรือหญิงและเป็นชวานาหรืออยู่ในตระกูลราชาด้วย

นอกจากนั้นแล้ว การตั้งชื่อมิใช่ตั้งตามอำเภอใจ แต่ต้องมีกฎเกณฑ์อีกหลายประการ เช่น ตั้งชื่อเรียงลำดับในจำนวนพี่น้อง ตั้งตามวันที่เกิดในสัปดาห์ หรือด้วยความจำเป็นหรือเหตุผลบางประการ เช่น หากเกิดในคืนวันเพ็ญ เรียกว่า "อ้ายเพ็ญ" หรือ "อีเพ็ญ" ถ้าเป็นลูกคนสุดท้ายเรียกว่า "อ้ายหล้า" หรือ "อีหล้า" เด็กที่ให้คนอื่นเอาไปเลี้ยงหรือพ่อแม่เลี้ยงไม่รอดเด็กชายเรียกว่า "อ้ายปิ่น" เด็กหญิงเรียกว่า "อีปิ่น" เป็นต้น

2. ชื่อพุทธศาสนา (ชื่อพระภิกษุ)

เด็กชายเมื่อมีอายุ 8-9 ขวบ พ่อแม่จะให้บวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดครบ 1 ปี ก็จะเลื่อนตำแหน่งเป็นพระ ซึ่งต่อไปชื่อเดิมจะไม่เรียกอีกแล้ว พระผู้จะตั้งชื่อพุทธศาสนาให้โดยเอาพยัญชนะที่สำคัญในชื่อเดิม สกคกับสระอื่นและให้มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาด้วย เช่นชื่อเดิม "อ้ายแสง" เมื่อบวชเป็นพระแล้วเปลี่ยนชื่อเป็น "สิริ" เป็น "พระสิริ" สำหรับราชวงศ์แล้วต้องมีคำลงท้ายด้วย "วงศ์" ด้วย เช่น พระสิริวงศ์

3. ชื่อลาลิกขาบท

ตามปรกติพระสงฆ์จะลาลิกขาบทใช้ชีวิตมรณวาส เมื่อลาบวชแล้ว ชื่อพุทธศาสนาจะไม่เรียกอีกต่อไป หากตั้งชื่อกันใหม่ เรียกว่าชื่อ "ลาลิกขาบท" โดยให้สอดคล้องกับลำดับชั้นของพระสงฆ์ที่ลาลิกขาบท ตามธรรมเนียมตำแหน่งพระสงฆ์มี 7 ชั้นดังนี้

3.1 พระ

3.2 ตู (เจ้าวัด)

3.3 ครูบา (มหาพรหม)

3.4 สมิ

3.5 สังฆราช

3.6 สงฆ์ลิก

3.7 ออกมณิ

เช่น ชาวนา ชาวไร่บวชเป็นพระสงฆ์ซึ่งมีตำแหน่งชั้น "พระ" จะลาบวชก็เอาคำ "จिन้อย" หรือ "ใหม่" นำหน้าชื่อเดิม เช่น "จिन้อยคำ" อ้ายใหม่คำ" ถ้ามีตำแหน่งถึงชั้น "ตุ้" ลาบวชก็เอาคำ "ขนาน" นำหน้าชื่อเดิม เป็น "ขนานคำ" ถ้ามีตำแหน่งถึงชั้น "ตุ้หลวง" ลาบวชเรียกว่า "ขนานหลวง" เมื่อ "ครูบา" ลาบวช เรียกว่า "ขนานเถร"

บุคคลชั้นราชวงศ์ในตระกูลพระราชาบวชเป็นพระสงฆ์เมื่อลาสิกขาบทจะเอาคำ "ใหม่" นำหน้าชื่อเดิม เช่น "เจ้าใหม่แสงวงศ์" หรือเอาชื่อพุทธศาสนาเป็นชื่อตัวแต่อักษรนำหน้าต้องเป็นตัว "เจ้า" เช่น "เจ้าสิริวงศ์" บุคคลชั้น "หม่อม" ในตระกูลพระราชาเมื่อลาบวชต้องเป็นชื่อ "มหา" เช่น "เจ้าหม่อมมหาสัง" "เจ้าหม่อมมหาชัย" เป็นต้น

4. ชื่อบิดามารดา

เมื่อพระสงฆ์ลาบวชกลับบ้านแต่งงานและเมื่อเกิดมีลูกมีเต้าแล้วชื่อที่เคยเรียกมานั้นก็ไม่เรียกอีกต่อไป ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียงจะเอาคำว่า "พ่อ" หรือ "แม่" นำหน้าชื่อของลูกซึ่งเป็นบิดามารดา เช่นลูกชายของชาวนาชาวไร่ เรียกว่า "อ้ายอู่" ชื่อของพ่อก็เรียกว่า "พ่ออ้ายอู่" ชื่อของแม่จะเรียกว่า "แม่อ้ายอู่" สำหรับคุณหญิงในตระกูลพระราชาก็ใช้ชื่อมารดาเหมือนกัน เช่น "แม่หม่อมมณฑา" แต่ผู้ชายในตระกูลพระราชาจะไม่ใช้ชื่อบิดาเลย หากคงเอาชื่อลาสิกขาบทหรือชื่อข้าราชการมาเป็นชื่อของตัวเอง

5. ชื่อข้าราชการ

บุคคลที่เป็นลูกน้องขุนนางผู้ใหญ่ในที่ทำกรของเจ้าแผ่นดิน หรือเป็นหัวหน้าในท้องถิ่นชื่อของตัวเองที่เอาชื่อของลูกมาตั้งไว้ นั้น จะไม่เรียกอีกต่อไป หากเอาตำแหน่งข้าราชการที่ได้รับแต่งตั้งนั้นมาเป็นชื่อของตัวเองไว้ ชั้นข้าราชการและบรรดาศักดิ์ในสังคมศักดินาของชาวไทลื้อ ตั้งแต่ข้าราชการในหมู่บ้านซึ่งเป็นตำแหน่งต่ำสุด จนถึงอัครเสนาบดีซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดได้แบ่งออกเป็น 10 ชั้น เรียกตามลำดับคือ

- 5.1 เจ้าหม่อมเชียงชา
- 5.2 ร้อยดั่ง (สี่เซจิง)
- 5.3 เจ้าหลวง (แปดเซจิง)
- 5.4 เจ้ารื่อง (เจ้าพ่อ)
- 5.5 เจ้าหัวสิบ (เจ้าขาม้า)
- 5.6 พระยาหลวง
- 5.7 พระยา
- 5.8 จ่าหลวง
- 5.9 จ่า
- 5.10 แสน

บรรดาศักดิ์ดังกล่าวยังถูกจำกัดด้วยศักดินาอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นเมื่อเอ่ยชื่อข้าราชการผู้ใดแล้วจะทราบทั้งมีบรรดาศักดิ์ชั้นที่เท่าไร เป็นข้าราชการลำดับอะไร และมีตำแหน่งหน้าที่ และเขตรับผิดชอบเท่าใด ชื่อข้าราชการมิใช่คงตัวตลอดไป หากต้องเปลี่ยนแปลงไปตามตำแหน่ง ถ้าถูกปลดออกหรือเกษียณอายุ ชื่อข้าราชการเดิมยังคงเรียกต่อไปโดยเอาคำ "เก่า" นำหน้าเพื่อให้มีความแตกต่าง เช่น "จ่าหลวงเก่า" "พระยาหัวสิบเก่า" ฯลฯ

บรรดาศักดิ์

ท้าวขุนมูลนายสิบสองปันนามีบรรดาศักดิ์กันทั้งนั้น ฐานันดร บรรดาศักดิ์เป็นพญาหลวง (พญาคือพระยา พญาหลวงคล้ายกับเจ้าพระยาหรือพระยาพานทอง) พญา-เจ้าหลวง-เจ้า-แสน 5 ลำดับเท่านั้น ท้าวขุนเหนือสนามเชียงรุ่งที่จริงมีบรรดาศักดิ์เป็นพญาหลวงหรือพญา เช่นว่า จะเรียกชื่อตำแหน่งเต็มยศว่า พญาหลวงแห่งแยง พญาหลวงนาแพน ฯ แต่ตามธรรมดาจะ เรียกว่าแห่งแยงหรือนาแพนเฉยๆ ในระยะ 2-3 รัชกาลที่ผ่านมา เจ้าแผ่นดินตรัสเรียกพญา หรือพญาหลวง จะทำให้เข้าใจผิด ฐานันดรศักดิ์เทียบเท่าท้าวขุนหัวเมือง เลยกฐานะให้เป็นเจ้าหลวงเรียกเจ้าหลวงปราสาท - เจ้าหลวงฮ้อยค่าง - เจ้าหลวงนาซ่าง เป็นต้น เจ้าหลวงกลายเป็นบรรดาศักดิ์ของท้าวขุนเหนือสนามเทียบเท่าพญาหลวง ในแต่ละหัวเมือง จะมีพญาหลวงและพญาหลาย ๆ คน เจ้าเมืองจะแต่งตั้งพญาหลวงคนหนึ่งเป็นพญาเค้า (คือ พระยาเกล้า) หมายถึง หัวหน้าบรรดาพญาทั้งหลาย เป็นตำแหน่งที่โดยไม่นับเป็นบรรดาศักดิ์ ลำดับหนึ่ง พญา นอกจากทำหน้าที่เป็นขุนเหนือกว๋านแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าหัวสิบ-เจ้ามวล (หลวง) ก็มักจะมีบรรดาศักดิ์แสนเป็นส่วนมาก ชาวบ้านเมื่อได้ทักทายกัน มักจะเรียกท้าวขุนตาม บรรดาศักดิ์ว่าพ่อพญา พ่อพญาหลวง พ่อเจ้า พ่อแสน ฯลฯ บรรดาศักดิ์ดังกล่าวจะผ่านการ พิจารณาจากที่ประชุมเหนือสนามหรือเหนือกว๋าน (ซึ่งจะเปิดประชุมปีละ 2 ครั้ง) แล้วแต่งตั้งโดยเจ้าแผ่นดินหรือเจ้าเมือง

ขุนเหนือบ้าน

ไทลื้อเรียกหมู่บ้านว่า "บ้าน" และเรียกบ้านว่า "เรือน" ท้าวขุนผู้ปกครองหมู่บ้าน ในอดีตเรียกว่า "พ่อบ้าน" ผู้ช่วยเรียกว่า "แม่บ้าน" (แต่เป็นผู้ชาย) ปัจจุบันเรียกว่านาย บ้าน แต่ละหมู่บ้านจะมี "กว๋าน" ซึ่งประกอบด้วย "แม่บ้าน" "แก่บ้าน" (ชายสูงอายุผู้อาวุโส และมีอิทธิพล) "ขุนแขก" (เสมียน) ถ้าเป็นหมู่บ้านใหญ่ อาจจะมีขุนระดับแสนอีกหนึ่งคน กิจการในหมู่บ้าน จะได้รับการพิจารณาจากกว๋านหมู่บ้าน "พ่อบ้าน" หรือนายบ้านไม่ร่วม พิจารณา แต่แม่บ้านต้องเรียนให้พ่อบ้านทราบ ถ้าไม่เห็นด้วย พ่อบ้านก็มีสิทธิยับยั้ง ถ้าเป็น เรื่องใหญ่เรื่องสำคัญ เช่นการจัดสรรไร่นาที่ทำกิน การออกเสียภาษี "เงินหัวเรือน" การ เลือกตั้งนายบ้าน การเกณฑ์แรงงาน ฯ พ่อบ้านจะเรียกประชุมลูกบ้าน (เรือนละคน) เพื่อ พิจารณาหรือแจ้งให้ทราบแต่ละหมู่บ้าน นอกจากคณะกรรมการซึ่งมีนายบ้านและกว๋านบ้านแล้ว ยังมีเจ้าหน้าที่เฉพาะกิจอีกหลายคนคือ "ขุนหาญ" ผู้รักษาความสงบเรียบร้อย "พ่อพัน" หรือ

"ล่อม่าว" ผู้รับใช้เรียกประชุมหรือประกาศคำสั่งนายบ้าน "พันเมือง" ผู้ดูแลและปันส่วนน้ำ
เหมืองชลประทาน "พ่อหมอ" หรือ "เจ้าบ้าน" (ทายาทของตระกูลที่มาตั้งถิ่นฐานหมู่บ้าน)
ผู้ทำพิธีบวงสรวงพระเสี้ยวบ้านหรือเสี้ยวผีบ้าน เสี้ยวเทวดาบ้าน "พ่อจารย์" (พ่ออาจารย์)
ผู้ทำพิธีศาสนาฝ่ายมราวาส "นายบ่าว" หัวหน้าดูแลเด็กหนุ่ม "นายสาว" หัวหน้าดูแลเด็กสาว
งานหลักของนายบาวนายสาวคือควบคุมกิจการละเล่นในวันเทศกาลและดูแลการอ้วสาว

ผู้ใหญ่บ้าน (นายบ้าน) รับเลือกตั้งจากลูกบ้าน แต่ผ่านการอนุมัติจากเจ้าหัวสิบหรือ
เจ้าบวก (พญาหลวง) เจ้าหน้าที่อื่นๆ ในหมู่บ้านนั้น ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้แต่งตั้ง แต่พ่อหมอ ต้อง
จับสลากกันในบรรดาผู้ทรงคุณวุฒิหลายคนด้วยกัน พ่อจารย์ผ่านการเลือกตั้งหรือชาวเสี้ยว
จากคนหนุ่มคนสาว ท้าวขุนและเจ้าหน้าที่หมู่บ้าน ไม่มีคำบำเหน็จตอบแทนเป็นข้าวบาทยา
เพียงแต่ได้รับสิทธิละเว้นการออกเสี้ยวและละเว้นการเกณฑ์แรงงาน

ระบบพ่อล่อม่าว

พ่อล่อม่าว คือ คนกลาง ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักกับท้าวขุน และ
ประชาชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ในกรณีแรกพ่อล่อม่าวทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลท้องถิ่นแทนพระเจ้า
แผ่นดิน กรณีหลังพ่อล่อม่าวทำหน้าที่เป็นปากเสียงของท้าวขุนและประชาชนท้องถิ่นนั้น หน้าที่
ทั้ง 2 อย่างดังกล่าวคือ "ล่อม่าวโยง"

พ่อล่อม่าวของสิบสองปันนามีอยู่ 3 ประเภทคือ

1. พ่อล่อม่าวเมือง คือหัวเมืองต่าง ๆ จะเลือกเอาท้าวขุนเหนือสนามคนหนึ่งคนใด
ควบตำแหน่งเป็นพ่อล่อม่าวประจำราชสำนักของเมืองนั้น

2. พ่อล่อม่าบบ้าน คือท้าวขุนเหนือสนามหรือท้าวขุนเหนือกว๋านแต่ละคนจะควบตำแหน่ง
เป็นผู้ดูแลหมู่บ้าน และปากเสียงชาวบ้านของหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง หน้าที่ดังกล่าวก็เรียกว่า
พ่อล่อม่าบบ้าน

3. พ่อล่อม่าวม่อน คือ ท้าวขุนเหนือสนาม หรือท้าวขุนกว๋านเมืองที่ควบตำแหน่งเป็นผู้
ดูแลและปากเสียงของชาวเขากลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (ม่อนหมายถึง เขตภูเขา)

ระบบไพร่ เมือง

ไทลื้อเรียกประชาชนว่า "ไพร่เมือง" จะแบ่งไพร่เมืองส่วนใหญ่ออกเป็น "ไทเมือง"
และ "คนเรือนเจ้า" คนเรือนเจ้าแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ เลกน้อยและโห่งฮาย ทั้งไทเมือง

และคนเรือน เจ้าท่าเกษตร คือ ทานาคำในหมู่บ้าน ทั้ง 2 ประเภทจะตั้งถิ่นฐานแยกกัน เป็นหมู่บ้าน (คือเป็น "ไทเมือง" ทั้งหมู่บ้านหรือ "คนเรือนเจ้า" ทั้งหมู่บ้าน) ไทเมือง หรือ เลกน้อยหรือโงงอายุจะแต่งงานภายในกลุ่มของคนเท่านั้น

ไทเมือง หมายถึง ชาวพื้นเมืองที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน เป็นผู้ทำพิธีบวงสรวงพระเสื่อเมือง พระเสื่อบ้านและถือที่ดินที่ค่อนข้างดีและค่อนข้างมาก

คนเรือนเจ้า หมายถึง ข้าของเจ้าหรือข้าของชนชั้นสูง หลากๆ หมู่บ้านของคนเรือนเจ้าจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชนชั้นสูง เพราะบางหมู่บ้านคนเรือนเจ้าเป็นผู้สร้างหมู่บ้าน ข้าที่คอยปฏิบัติรับใช้เจ้าแผ่นดินและเจ้าเมือง ยังถือตามประเภทของนาหลวงด้วย นาหลวงคือนาของเจ้าแผ่นดินมีอยู่แทบทุกแห่ง เป็นนากองกลางของหลวงแบ่งออกเป็นนาหมู่บ้าน มีนาห่น นาสวน นาไต้น้ำมัน นาแปงหอยแปงเฮิน นาเผ่าหอย นาคู่มือ นาเถิน นาคู่ คือคนที่ทำนาห่น จะถูกเกณฑ์มาเข้ากระบวนแห่ในประเพณีทางศาสนา เช่น งานพระธาตุ หรืองานเกี่ยวกับเจ้าเมืองเวลาเรียกให้ไปร่วมด้วย ในวันงานจะต้องมีหน้าที่ตักทอง ม้อง ร้องป่าว แต่งแพนซี ข้าขบวนแห่ โห่ร้อง ฯลฯ นาสวน เป็นนาธรรมดาที่มอบให้ชาวบ้านทำ ผู้ทำนาสวน ต้องผลัดเปลี่ยนเวรกันรับใช้ทำสวนให้เจ้าเมือง หรือกษัตริย์ คือเวลาแผ้วถาง เวลาล้อมรั้ว ส่วนการขุดดินทำฝักเล็กน้อยแต่ไม่มีเงินมาให้ปรับไหม นาไต้น้ำมัน พวกนี้มีหน้าที่จุดตะเกียงน้ำมัน ประจำบ้านเจ้าเมืองหรือวังเจ้าฟ้า 1 ดวง ต้องนำน้ำมันมาจากบ้านของตน คอยเติมน้ำมันในตะเกียงนั้น มิให้ไฟวอด นาแปงหอยแปงเฮิน หรือนาสว่างบ้านเรือน เวลาบ่างเข้าฤดูฝน ฝนตกต้องมาซ่อมแซมมิให้หลังคารั่ว เสาะไต้ ต้องช่วยกันทำให้ดีขึ้น ถ้ารู้ปลุกสร้างใหม่มิใช่หน้าที่ของพวกเขาประเภทนี้ นาเผ่าหอย ต้องมานอนเผ่าค้ำที่วังของเจ้าแผ่นดิน หรือหอเจ้าเมืองคืนละ 4 คน นาคู่มือ นั้นมาช่วยงานบ้านละ 1 คน มีหน้าที่ตั้งหมอน้ำล่า (น้ำชา) คอยชงน้ำชาใส่กา จัดหาน้ำล้างหน้าให้ นาเถิน เป็นที่ดินทำไร่ข้าว ซึ่งพวกทำนาประเภทนี้ต้องมารับใช้ตักน้ำ ต่ำข้าว หาหิน

สถาบันเศรษฐกิจ

ชาวไทลื้อมีอาชีพหลักในการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกข้าว จากบันทึกทางประวัติศาสตร์และตำนานของคนไทมืหลายเรื่องราว ถึงวิธีการเพาะปลูกข้าวของบรรพบุรุษ จากอดีตที่ผ่านมา การปลูกข้าวกลายเป็นผลผลิตที่สำคัญ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นอาหารเพียงอย่างเดียว แต่ยังแสดงถึงความมั่นคงของสังคมด้วย ชาวไทลื้อในสิบสองปันนาจะปลูกข้าวได้ปีละ 2-3 ครั้ง ฉะนั้นการจัดการน้ำเป็นสิ่งจำเป็น โดยในแต่ละหมู่บ้านจะแต่งตั้งให้ผู้ที่

หน้าที่ดูแลเรื่องน้ำ รับผิดชอบเกี่ยวกับคลองน้ำไหล การซ่อมแซม การขุดลอกคลอง การกระจายน้ำ และตั้งกฎการใช้น้ำ

การคำนวณการจ่ายน้ำ คิดตามจำนวนที่นาของแต่ละหมู่บ้าน และระยะทางที่ห่างจากคลองส่งน้ำ หาก 4 หมู่บ้านมีที่นาเท่ากันแต่หมู่บ้านที่ 2 อยู่ห่างไกลจากคลองส่งน้ำกว่า น้ำย่อมไหลผ่านมาตรวัดน้ำได้มากกว่า (มาตรคำนวณอัตราไหลของน้ำ=จิ้น, เหลียง) หมู่บ้านที่อยู่ไกลได้รับน้ำ 1-2 จิ้น แต่หมู่บ้านที่ใกล้เคียงได้เพียง 10-15 เหลียง ช่วงคลองตัดกันจะมีลำไม้ไผ่ต่อเข้าสู่แต่ละผืนนา ซึ่งจะมีขนาดตามแต่จะได้รับอนุญาตให้น้ำเข้าได้มากน้อยแค่ไหน

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ถึงปลายศตวรรษที่ 20 การค้าขายจากสิบสองปันนาจะเป็นการค้าขายที่เป็นระยะทางไกลไปถึงทิเบต เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถึงจีน การค้าขายในสิบสองปันนานั้น การค้าขายกระทำโดยคนพื้นเมืองเป็นจำนวนมาก จะค้าขายอาหารและสินค้าสำหรับผู้บริโภคในท้องถิ่น การตลาดในสิบสองปันนามี 2 ประเภท คือระบบการตลาดที่ผู้ค้าขายมีความรู้ทางการพาณิชย์ มีการลงทุนกับพ่อค้าชาวจีนมีความรู้และทักษะที่กว้างเป็นการค้าระหว่างแคว้น (รัฐ) อีกประเภทหนึ่งคือเศรษฐกิจแบบยังชีพ สำหรับคนไทยและชนกลุ่มน้อยที่อยู่ตามหุบเขา จะเป็นการค้าขายสินค้าเกษตรเพื่อดำรงชีพ แต่การตลาดทั้ง 2 ประเภทจะเชื่อมกับเศรษฐกิจ การเมือง ผลผลิตที่ชาวนาผลิตได้ส่วนหนึ่งจะมอบให้ผู้นำท้องถิ่น สินค้าที่นำเข้ามาขายในตลาดนัดสิบสองปันนาซึ่งจะมีทุกๆ 5 วัน หรือ 10 : ครั้งคือ ประเภทผ้าไหม เสื้อกันหนาว รองเท้าหนัง ยาจีน หรือยาฝรั่ง งานเขียน ภาพศิลปะซึ่งชาวฮั่นนำมาขาย สำหรับคนพื้นเมืองจะนำสินค้าที่ผลิตได้ในครัวเรือนมาขาย เช่น ผ้าเครื่องประดับเงิน ภาชนะดินเผา เหล้า ยาสมุนไพรรักษาโรค ผู้ค้าขายทั้งหมดในตลาดนัดจะเป็นหญิงโตหรือชนกลุ่มน้อยอื่นๆองค์กรตลาดในสิบสองปันนาจะมี 2 แบบคือ แบบประเพณีและสมัยใหม่ การขายชา การบูร เป็นการขายในอีกระดับหนึ่งที่ต้องเดินทางไกลและกว้างเพื่อไปสู่มือคนภายนอก การขายในท้องถิ่น จะเป็นลักษณะตรงกันข้ามเป็นสินค้าผลิตในครัวเรือนทำด้วยมือ ผู้ขายก็เป็นคนในท้องถิ่นทั้งหมด

เศรษฐกิจของเมือง และอาณาจักรจะขึ้นอยู่กับการค้า โดยเฉพาะกองคาราวานค้าขาย กองคาราวานสินค้าจากจีน จะนำสินค้าฟุ่มเฟือยมาขายและนำฝ้ายหรือของป่ากลับไปด้วยเฉพาะซาพูเออ เป็นหลัก แคว้นสิบสองปันนาเป็นแหล่งกำเนิด "ใบซาพูเออ" อันมีชื่อเสียงของประเทศจีน ซาพูเออมีต้นกำเนิดมาจากภูเขา 6 แห่งคือ เขายิวเลาะ เขาเกอะเต็ง เขาฮิปาง เขาหมางจือ เขาหมางตวน และเขาย้านซ่า ครอบคลุมบริเวณถึง 800 ลี้ พ่อค้าจะมารับซื้อ แล้วลำเลียงออกไปขายส่งยังเมืองต่าง ๆ การที่ชาในแคว้นสิบสองปันนา

ปรากฏชื่อเสียงเป็นเพราะ ชาชนิคนี้นี้มีสีเข้มกอร์ปด้วยรสเข้มข้น และมีความอ่อนละมุนเป็นพิเศษ เพราะดินฟ้าอากาศอำนวย เมื่ออากาศเริ่มย่างเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิ อุณหภูมิจะสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งอำนวยประโยชน์แก่การเติบโตระบัดใบของต้นชาเป็นอย่างมาก พอถึงฤดูใบไม้ร่วงจะเริ่มมีฝนตกชุก นับเป็นผลดีต่อไร่ชาช่วงกลางวันมีอุณหภูมิต่ำ ช่วยให้การหายใจของใบชาลดน้อยลง ส่วนหมอกและน้ำค้าง จะมีมากตลอดทั้งปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขทางดินฟ้าอากาศที่อำนวยประโยชน์ต่อการผลิตชาดีมาก เพื่อยังคับเอาชาจากสิบสองปันนา ทางจีนจึงได้บังคับให้ส่งชาเป็นราชบรรณาการในสมัยราชวงศ์เซ็ง ซึ่งเป็นที่มาของรายได้เงินคงคลังจากท้องถิ่นนี้

ในสังคมของชาวไทลื้อสิบสองปันนา แต่เดิมมาการเกษตรกับการหัตถกรรมของแต่ละชุมชน จะมีลักษณะเชื่อมโยงประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แบบเศรษฐกิจธรรมชาติ ทุก ๆ ชุมชนจะมีการปั่นด้าย ทอผ้า จักสาน การช่างไม้ของตัวเอง แต่ละครัวเรือนยังเป็นหน่วยหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่สำหรับเป็นเครื่องมือใช้สอยต่งๆที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน หัตถกรรมที่ผลิตขึ้นมานอกจากจะสนองความต้องการแก่ชุมชนในถิ่นของตนแล้ว ยังสนองความต้องการแก่ชุมชนอื่นๆ อีกด้วยโดยผ่านการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันที่ตลาด อาชีพการหัตถกรรมอย่างอื่น ได้แก่ การทำกระดาษ การทำร่ม งานช่างเหล็ก งานทำรองเท้า งานตัดเย็บ งานช่างไม้ การทำอิฐและกระเบื้อง การทำเครื่องปั้นดินเผา งานช่างหินเผาปูน หีบน้ำตาล ผลิตใบชา สักค้ำน้ำมัน งานช่างปูน งานหล่อผ่านไถ การฟอกหนัง งานช่างไม้ปลูกโรงเรือน ตลอดจนงานซ่อมผ้า เป็นต้น ชาวนาจะดำรงชีวิตอยู่ภายในเงื่อนไขเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับตลาดจะเป็นไปในรูปการค้าขาย ข้าวปลาอาหาร เบ็ดเตล็ด และสัตว์เลี้ยง เป็นสำคัญ แม้จะมีได้เป็นการแลกเปลี่ยนกันในรูปวัตถุต่อวัตถุทั้งหมด แต่การแลกเปลี่ยนก็ยังคงยึดหลักเพื่อสนองความต้องการของการดำรงชีวิต และการผลิตในครอบครัวเป็นสำคัญ

เงินกู้ ดอก เบี้ยสูง

วิวัฒนาการของสังคมชนชาติเผ่าต่างๆ ในสิบสองปันนายังคงหยุดยั้งอยู่ในช่วงปลายของสังคมบุพกาล และสังคมยุคศักดินา ดังนั้นเศรษฐกิจของสังคมจึงยังคงเป็นเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ โดยมีชุมชนแถบชนบทเป็นรากฐาน พ่อค้าภายนอกจึงมุ่งแสวงหาประโยชน์จากการเกษตร ที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์ยากแร้นแค้นในเขตเขาภายใต้ระบบนี้ โดยนำเอาเงินทุนมาให้กู้ดอก เบี้ยสูงกระทำในรูปของการซื้อเงี้ยวและให้กู้เป็นพื้น พวกเขากินด้วยเงินกู้ ดอก เบี้ยสูงประเภทนี้จะ เป็นพวกพ่อค้าใบชา เป็นส่วนมาก

ตลาดนัด

ย่านตลาดนัดในสังคมชาวไทลื้อสิบสองปันนามีลักษณะพิเศษ 3 ประการคือ

1. ภายในท้องที่ตำบลที่อยู่ในการปกครองของเจ้าเมืองแต่ละเมือง ปกติจะกำหนดให้เปิดตลาดนัด 5 วันต่อครั้ง เป็นเกณฑ์ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรทำการค้าขายสินค้าแลกเปลี่ยนกันตามความต้องการ

2. จะมีการตั้งย่านตลาดของตนขึ้น ในบริเวณใกล้เคียงกับเมืองอันเป็นที่ตั้งของศูนย์การปกครองทางการเมืองของเจ้าเมือง เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการของเมืองตน จนกลายเป็นศูนย์เศรษฐกิจของเมือง

3. ชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ ที่อาศัยกระจุกกระจายอยู่บนภูดอย นอกจากทางการเมืองต้องขึ้นอยู่กับเจ้าชาวไทลื้อแล้ว ส่วนทางเศรษฐกิจต้องขึ้นอยู่กับเช่นเดียวกัน ดังนั้นการค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นต้องอาศัยย่านตลาดนัดของชาวไทลื้อที่ตั้งอยู่บนที่ราบ

เมื่อการค้าขายแบบตลาดนัดได้พัฒนาเจริญขึ้น การตั้งบ่อนเล่นการพนันก็เกิดขึ้นอย่างหนาแน่นตามวัดวาที่อยู่ใกล้ตลาด ตามหัวถนน ท้ายถนน ใต้ร่มไทร โดยเฉพาะในอารามสถานได้กลายเป็นแหล่งเล่นการพนัน ตลาดนัดยังถูกใช้เป็นที่สำหรับประกาศกฎเกณฑ์ และข้อบังคับต่างๆ ของผู้ปกครอง เช่น พอถึงฤดูทำนา เจ้ากาตจะออกมาป่าวประกาศในตลาดนัดว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงมีคำสั่งให้ประกาศว่า ฤดูปักดำทำไร่ไถนาเวียนมาอีกครั้ง ขอให้เตรียมตัวหว่านกล้า ปักดำกันโดยพร้อมเพรียงเพื่อรักษาพืชผลต้นข้าวในนา ทุกบ้านจงกันรั้วตามรินคันนาให้เสร็จเรียบร้อย บ้านใครมีความยากก็ให้สนตะพายไว้ เรือนใครมีหมูจกกันให้อยู่ภายในคอก บ้านใครเลี้ยงหมาก็อย่าปล่อยออกมาเพ่นพ่านเหล่านี้เป็นต้น

เพื่อให้เกิดความก้าวหน้า ทางธุรกิจการค้าในตลาด ได้มีการกำหนดวันทำพิธีบวงสรวงเทพเจ้าแห่งตลาด ซึ่งชาวไทลื้อเรียกว่า เทวดากาดด้วย ภายในตลาดโดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 5 ส่วนคือ หัวตลาดเป็นส่วนที่จัดให้ชาวเขาวางขายสินค้าจำพวก ผัก ลูกหมู และผักสดต่างๆ ตลาดตอนเหนือสำหรับให้วางขายสินค้าจำพวก ผาน ไถ จอบ ใยยาสูบ และรองเท้า เป็นต้น ตลาดตอนกลางให้ตั้งเจียงขายเนื้อหมู เนื้อวัว และจำหน่ายสินค้าจำพวกเสื้อผ้า ตลาดตอนกลางนี้จะปลูกร้านแผงลอยมุงแฝก ตลาดตอนล่างสำหรับให้วางขายขนมเส้นชนิดต่างๆ ส่วนท้ายตลาดนั้นเป็นที่ขายสัตว์ใช้งาน เช่น วัว ควายและม้า ส่วนย่านตรงกลางระหว่างตลาดกลางกับตลาดล่างนั้น สำหรับวางขายขนมเส้นชนิดต่าง ๆ ส่วนย่านตรงกลางระหว่างตลาดกลางกับตลาดล่างนั้นสำหรับให้ชาวไทลื้อวางขายผักสดต่างๆ

สถาบันการศึกษาและสาธารณสุข

ผู้รู้หนังสือส่วนมากจะเป็นผู้ชายเพราะการศึกษาในสมัยก่อนอยู่ที่วัด โดยเมื่อเด็กชายอายุย่างเข้า 7-8 ปี บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะส่งลูกไปบวชเป็นสามเณรเรียนหนังสือไทย ส่วนผู้หญิงแทบไม่รู้หนังสือเลย นับว่ามีผู้ชายชาวไทลื้อที่อ่านหนังสือออกราว 1 ใน 3 ที่อ่านออกเล็กน้อย 1 ใน 3 และไม่รู้หนังสือเลยอีก 1 ใน 3

ปัจจุบันนี้โรงเรียนในสิบสองปันนายอมให้เรียนภาษาไทย 4 ปี ต่างกับสมัยรัชกาลก็กมินดิงที่ไม่ให้เรียนเลย คนรุ่นใหม่จึงพูดเขียนภาษาจีนได้ ภาษาไทยอาจจะเขียนไม่ได้ แต่พูดได้ การเขียนภาษาไทยอย่างใหม่ คงรู้อะไรบ้าง เพราะเรียนเพียง 4 ปี ที่ใช้ก็จำกัด ปัจจุบันมีโรงเรียนประถมศึกษาในสิบสองปันนาทั้งสิ้น 1,360 โรงเรียน วิทยาลัยมัธยมศึกษา 42 โรงเรียน โดยมีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 80,000 คน

ภาษาไทยลื้อ

ภาษาไทยลื้อเป็นภาษาที่ใช้พูดและใช้เขียนในสิบสองปันนา มีตัวอักษรเป็นของตนเอง ทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ แบบเก่านั้นเหมือนกับอักษรล้านนา จีน ยองและไทยอาหมล้วนแล้วแต่มีต้นตอมาจากอักษรมอญโบราณทั้งสิ้น อักษรแบบใหม่ ได้พัฒนาตัดแปลงมาจากอักษรแบบเก่า เพื่อให้เขียนง่ายสะดวกต่อการพิมพ์ เหมาะแก่การศึกษาเล่าเรียนของอนุชนชาวไทลื้อ โดยเขียนอยู่ในบรรทัดเดียวกันหมดไม่ว่าจะเป็นพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์(ภาษาไทยลื้อ เรียกว่า ไม่มีหลั้มเสง) ซึ่งคล้ายกับแนวการเขียนของพ่อขุนรามคำแหง ภาษาไทลื้อจะมีชื่อเรียกว่าอักษรไทยน้อยและเป็นต้นแบบของหนังสือธรรมในล้านนาและภาคอีสานของไทย ด้วยการเปลี่ยนแปลงอักษรไทลื้อนั้นเริ่มเมื่อ ค.ศ. 1953(พ.ศ. 2496) โดยมีเหตุผลดังนี้

1. เพื่อสะดวกแก่การพิมพ์เผยแพร่
2. เขียนง่าย เพราะสระและพยัญชนะ อยู่ในบรรทัดเดียวกัน
3. กำหนดให้รูปวรรณยุกต์แค่ 2 ตัวเท่านั้น
4. เป็นการกำหนดการเขียนให้แน่นอนยิ่งขึ้น

ระบบเสียงในภาษาไทย ภาษาไทลื้อมีเสียงได้ 7 เสียง โดยเทียบกับภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งมีความแตกต่างกันดังนี้

1. สระ อะ (อัน) เป็น สระ แอ เช่น
จัด	เป็น	แจ้ด
กัษัตริย์	"	กะแสด
สัตว์	"	แสด
ค้นหา	"	แค้นหา
อัศจรรย์	"	อัศจรรย์
2. สระ โอะ ลครูป เป็น สระ โอ เช่น
จบ	เป็น	โจบ
มน (กลม)	"	โหม่น
กอด	"	โกอด
บท	"	โบท
อก	"	โอก
ตบ	"	โตบ (ถ่ายรูป)
3. สระ โอะ ลครูป เป็น สระ อุ เช่น
คน	เป็น	คน หรือ กุ่น
ตน	"	คุ่น
หลม (หลวม)	"	หลุ่ม
ลม	"	ลุ่ม
ผม	"	ผุ่ม
4. สระ เอ เป็น สระ อี เช่น
เป็น	เป็น	ปิ่น
เล่น	"	หลิ่น
5. สระ เอื้อ เป็น สระ เออ เช่น
เสื่อ	เป็น	เสื่อ
เมื่อ	"	เม่อ (ไป)
เพื่อ	"	เปอ
เกสื่อ	"	เก็อ
เมืองหลวง	"	เม็งโงง
เหลือ	"	เหล็ง

6. สระ เอียบ เป็น เอ เช่น

เสียบ	เป็น	เส
เมียบ	"	เม
เลียบ	"	เล

7. สระ อัว เป็น สระ โอ เช่น

หัว	เป็น	โห
ตัว	"	โต
มัว	"	โม
หลวง	"	โหลง
ขัว (สะพาน)	"	โข
ข่วง	"	โข่ง (ที่ลานกว้าง)

ระบบคำ

ในภาษาไทยสื่อบอกเรามักจะพบเห็นการเขียนตัวอักษรตัว "ร" หรือ "ย" ในหนังสือปีปลา เวลาอ่านมักจะเป็นอักษรตัว "ช" เสมอ สำหรับตัว "ย" บางครั้งอ่านคงเสียงเดิมไว้ก็มี จะมีอ่านเป็นเสียง "ช" ก็มีบ้าง เช่น

รู้	อ่านว่า	ชู้
ร้อง	"	ช้อง
เรด	"	เชด
รับต้อน	"	ชับต้อน
เยะ	"	เชด
ย่อนว่า	"	ช่อนว่า (เพื่อว่า)

ยังมีศัพท์อีกมากมาย เวลาเขียนในรูปเดิมตามอักษรเก่าและใหม่ เวลาอ่านมักจะเปลี่ยนเป็นเสียงอื่นได้เช่นกัน เช่น "ค" อ่านเป็นเสียง "ก" "ด" เป็นเสียง "ล" "ช" เป็นเสียง "จ" "บ" เป็นเสียง "ว" และ "ก" เป็นเสียง "อ" "พ" เป็นเสียง "ป"

ตัวอย่าง

คน	เปลี่ยนเป็นเสียง	กุน
แผ่นดิน	"	แผ่นดิน
ข้าง	"	ข้าง
เจียงรุ่ง	"	เจียงซุง
บ้าน	"	ว่าน
แต่ก่อน	"	แต่อ่อน
เพื่อว่า	"	เปอว่า

ฯลฯ

คำซ้ำกัน

ภาษาไทยมีคำประเภทคำคู่ คำซ้ำ คำซ้อนอยู่บ้างเหมือนกันแต่ไม่ค่อยได้อ่านเท่าไร นอกจากจะอ่านจากปี่ส่าหรือ ปี่อป คือหนังสือเรียนหรือหนังสืออ่านทั่วไปเท่านั้น

ตัวอย่าง

แซดแซด	มีความหมายว่า	เข้าไปใกล้
แปแวน	"	งาม, หล่อ, ดี
ยะยะ	"	มากมาย, เยอะแยะ
หอยหอย	"	โศกเศร้า
อุ่มอุ่ม	"	สุกงอม, เหลือง
โชคโชค	"	หอมมาก, หอมหวาน
เยาะเยาะหรือเอาะเอาะ	"	ย่างไป, ผ่านไป
เหน็ดเหนื่อย	"	เหนื่อย (ดูเหมือนคล้ายภาษาไทย)

ฯลฯ

วรรณกรรม ไทลื้อ

วรรณกรรมในสิบสองปันนาแบ่งได้ 2 ประเภทคือวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร ทั้งสองประเภทนี้คล้ายกับวรรณกรรมในล้านนา ตามพงศาวดารโยนกกล่าวไว้ว่า พระเจ้าติโลกราชเคยขึ้นไปถึงสิบสองปันนาเมื่อ ค.ศ. 1999 และได้นำเอาพุทธศาสนาไปเผยแพร่ด้วย จึงทำให้เกิดวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับชาดกพุทธศาสนามากมาย

วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ อาจแบ่งได้ดังนี้

1. เพลงชาวบ้าน
2. นิทานพื้นบ้าน
3. คำอุปัถฐา หรือ โวหารรักของหนุ่มสาว
4. ปริศนาคำทาย
5. เพลงกล่อมเด็ก
6. สุภาษิต คำให้พร คำเรียกขวัญ หรือ เชียกขวัญ

วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ อาจแบ่งได้ดังนี้

1. ตำรายาสมุนไพร โหราศาสตร์ ฯลฯ
2. ตำนาน เช่น ตำนานเมืองเจียงฮง ตำนานเวียงผาคราง ตำนานสังขารปีใหม่ ตำนานมูลศาสนา ตำนานสร้างบ้านสร้างเมือง ฯลฯ
3. วรรณกรรมชาดก เช่น วิบากแดงอ่อน ปัญญาชาดก โมราบ่าวน้อย จุ่มป่าสี่ต้น แลคำสามตัว เฉลียวฉลาดหรือเสียวสาด ฯลฯ
4. คำสอนหรือคำโบราณ
5. คำขับต่างๆ เช่น โคลง คำช้า ร่าย คำขับแต่งงาน

การขับคำวหรือซอนนั้นมักมีท่วงทำนองเรียบๆ เกือบตลอดทั้งเนื้อหาของคำวนั้นๆ การขับจะมีในประเพณีสงกรานต์ปีใหม่ การแข่งเรือ ขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน การพ่อน ฯลฯ

ตัวอย่าง คำเรียกสิ่งของของชาวไทลื้อเช่นรองเท้า - ซ็อก, ถุงเท้า - ถุงแข้ง, ไม้ขีดไฟ-กับไฟ, กระจับปี่ - หม้อแขก, กางเกงใน - เตี่ยวซอน, ข้าวโพด - ข้าวควง, แดงโม - มะแตงน้ำ ประโยคบางประโยค เช่น ไปเยี่ยมบ้านศพ - ไปอ้าวเฮินฮ้าย, เด็กคนนี้ชนเหลือเกิน - บ่านี่ด้านใบด้านงาว, ไม่รู้หาอะไรมารับประทาน - เอาฮีสั่งมากินมือนี่ฮา, กลัวผีเหลือเกิน - จัดย่านพีแต ฯลฯ นอกจากนี้แล้ว ภาษาไทลื้อยังมีคำโบราณหรือภาษิต คำสอนหรือคำทำนาย

การสาธารณสุข

การแพทย์และเภสัชไท เป็นผลสรุปจากประสบการณ์ในการต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานของชนชาติไท และเป็นสิ่งที่พัฒนามาจากการต่อสู้กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ ปัจจุบันการแพทย์และเภสัชไทยังคงมีอยู่ 2 รูปแบบคือ การถ่ายทอดด้วยคำบอกเล่าและบันทึกด้วยตัวหนังสือ สำหรับแบบที่บันทึกด้วยตัวอักษรนี้ แบ่งเป็น 2 พวกคือ พวกแรกเป็นการนำเอาความรู้ทางการแพทย์และเภสัชบันทึกไว้ในคัมภีร์ต่างๆ อย่างกระจัดกระจาย การบันทึกแบบนี้ มักจะคละด้วยความเชื่อต่าง ๆ ในทางไสยศาสตร์ อีกพวกหนึ่งคือ หนังสือตำรับยาต่างๆ ซึ่งได้เผยแพร่ไปในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง และมากมายส่วนใหญ่เกิดจากการคัดลอก เนื้อหาส่วนหนึ่งจะเหมือนกัน แต่หนังสือที่คัดลอกเหล่านี้ไม่ได้ลงชื่อผู้เขียนและวัน เดือน ปีที่คัดลอก ทั้งนี้เพราะชนชาติไทในอดีตเชื่อว่า ในโลกนี้ผู้ที่ยิ่งใหญ่และฉลาดที่สุดคือ พระพุทธเจ้า ผลงานความสำเร็จของคนทั้งหลายนั้นมาจากพระองค์ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็น งานวรรณกรรม ปรัชญา และการแพทย์ จะไม่เขียนชื่อผู้เขียน ถ้าลงชื่อผู้เขียนก็จะประสบโชคร้าย หรือความหายนะ ในถิ่นชาติไทนั้น เพียงแต่ผู้ที่รู้หนังสือได้คัดลอกตำรายาไว้เล่มหนึ่งสามารถที่จะค่อยๆ ฝึกแล้วเป็นหมอยาได้ ในตำรับยาจะอธิบายถึงอาการต่างๆ ของโรค การใช้ชนิดยาสมุนไพรอย่างละเอียด และผลข้างเคียงเป็นอย่างไร

รูปแบบต่างๆ ของยาไท เช่น

1. ผน : ใช้แท่งยาสมุนไพรจุ่มน้ำ แล้วผนในชามหรืออ่างดิน แล้วนำน้ำที่ผนได้กินหรือทาบริเวณที่เป็น สมุนไพรพวกนี้มักมีเนื้อแข็ง เช่น นอแรด เขาควาย หินย้อย เป็นต้น
2. อบ : เป็นวิธีการโดยนำยาใส่ลงในชาม แล้วนำชามยาใส่ลงในหม้ออบ อบประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วกินน้ำในชาม วิธีนี้มักใช้กับยาสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหยมากเช่น พลุควา เป็นต้น
3. อบยา : ใส่ยาลงในหม้อแล้วต้ม แล้วใช้ไม้ไผ่ล้อมไว้ให้ไอน้ำจากยาอบร่างกายผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยหายจากโรคได้ วิธีการรักษาแบบนี้มักใช้กับโรคปวดข้อ
4. ยาทา : เอาสมุนไพรบดเป็นผง แล้วผสมน้ำมันใช้ทาภายนอก ยาประเภทนี้ส่วนมากใช้กับโรคปวดข้อและเป็นฝี

สถาบันศาสนาและความเชื่อ

ชาวไทยเชื้อสายจีนนับถือศาสนาพุทธ ความเชื่อในศาสนาพุทธของไทยจะรวมความเชื่อ 3 ประการ ด้วยกันคือ พุทธ พราหมณ์ และผี ลักษณะของศาสนาพุทธเถรวาทที่พบทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏคือความเชื่อในเทวดา โหราศาสตร์ แต่ในความเป็นจริงผีและเทวดาก้ำกึ่งกัน ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนจะทำบุญเพื่อสะสมบุญไว้เพื่อไว้ชาติหน้าจะได้ไปสู่นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ชีวิตประจำวันของชาวพุทธ มักเกี่ยวกับการทำบุญเสมอ โดยเฉพาะผู้หญิง ทั้งเดือนจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาไม่ว่าการแต่งงาน การสร้างบ้านเรือน หรือการตาย

คำว่า "ตาน" "ทาน" ในภาษาจีน คือการทำบุญ เป็นการให้ด้วยความเคารพ แต่เลี้ยงคือ การให้หรือเลี้ยง แต่ตานกับเลี้ยง มีลักษณะร่วมกันคือการบูชา ให้ทาน ใช้น้ำกับพระเลี้ยงใช้ผี คนมักคิดว่าผีสามารถให้คุณให้โทษได้ ฉะนั้นจึงมีการเลี้ยงผีเพื่อระงับป้องกันหรือขอให้ปลอดภัย

ในพิธีกรรมความเชื่อนั้นยากที่จะแยกออกได้ว่าอะไรคือ พุทธ อะไรคือ ผี ความคิดเรื่องผีนั้นเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของความเชื่อพื้นบ้าน ผีบ้านคือตัวแปรหนึ่งซึ่งผู้สร้างชุมชนหมู่บ้าน ให้คนยึดมั่นไม่แยกแต่ละกลุ่มเครือญาติ หรือแต่ละสายของตน ทศนคติ ค่านิยมเรื่องผีบ้านเป็นรากหลักในโครงสร้าง และบูรณาการทางสังคมไทย ผีเรือน-ผีบ้าน-ผีเมือง คือรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของไทย ผีเมืองหรือผีเมืองคือผีในราชวงศ์หรือผีเจ้า อาจจะมีอยู่ในป่า หรือต้นไม้ ในแต่ละครอบครัวมีผีเรือน ในหมู่บ้านมีเทวดาบ้านหรือผีบ้านคอยปกป้องรักษา ซึ่งสืบทอดมาจากการบูชาบรรพบุรุษ และคล้ายกับเป็นการเริ่มต้นของการอุปถัมภ์ชื่อของผู้อุปถัมภ์ทั้งหลายเรียก "เสื่อ" (เสื่อ) ดังนั้นในบ้าน ในเมือง จึงมีเทวดาบ้านหรือเสื่อบ้าน เทวดาเมือง หรือเสื่อเมือง ในภาษาไทย ปัจจุบันไม่ว่าคนไทยในยูนิอัน ในพม่า ในลาว คนเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย คนไทยในตอนเหนือของเวียดนาม ในอิสลามอินเดีย ยังคงมีความเชื่อในเสื่อบ้านเสื่อเมืองอยู่

ระหว่างทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษ 1970 ประเทศจีนมีการปฏิวัติวัฒนธรรมออกกฎหมายให้ตัดขาดจากศาสนาหรือสงฆ์ ห้ามเด็กชายบวชในศาสนาและคนไทยเชื่อว่าเมื่อไม่มีการปฏิบัติกิจทางศาสนา ก็คือไม่มีศาสนา พิธีกรรมที่เคยมี เช่น การบวชพระก็ยกเลิกไป ซึ่งมันไม่เพียงแต่ไม่มีงานพิธีเท่านั้น แต่ยังทำให้สายใยของสังคมขาดไปด้วย เพราะการบวชพระสำหรับคนไทย นอกจากเข้าสู่ร่มเงาพุทธศาสนาได้บุญมากมายแล้ว ยังเป็น

การเพิ่มสถานภาพ และบทบาทของผู้อุปถัมภ์ภายในสังคมไทลื้อด้วย มีการบุกรุกเข้าทำลาย วัดวาอาราม แม้พระพุทธรูปในพระวิหารซึ่งเป็นพระประธานก็ถูกทำลายสิ้น รวมทั้งเจดีย์ด้วย ภายในพระวิหารที่ขาดประธาน ตอนหลังมาทำพระพุทธรูปไม้องค์เล็กสูงประมาณ 15 เซนติเมตร 2-3 องค์ ตั้งเป็นพระประธานไว้แทน เมื่อมีการผ่อนปรนกันแล้ว จึงมีการสร้างวัดขึ้นใหม่ด้วยวัสดุที่ดีกว่าเดิม แต่วัดไม่มีพระ ต้องไปนิมนต์พระมาจากพม่า

อีกประการหนึ่ง ที่ชาวไทลื้อต้องการฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน อย่างรีบด่วนคือ เมื่อมีการปฏิวัติวัฒนธรรมทำให้คนจีนจำนวนมากอพยพไปสิบสองปันนา และจับจองพื้นที่ป่าสำหรับปลูกยาง ป่านั้นชาวไทลื้อใช้สำหรับการล่าสัตว์ จับปลาและหาอาหาร ปลูกพืชป่าจึงเป็นศูนย์กลางที่สำคัญสำหรับแหล่งอาหารและองค์กร การทำงาน เมื่อมีผู้บุกรุกเข้าไปจับจองไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ยังไปทำลายระบบความสัมพันธ์ทั้งหมดด้วย

การกำเนิดพระพุทธรูป เมื่อพระพุทธเจ้านิพพาน พบวัดมีแต่ในป่าเท่านั้น หลังจากพระพุทธเจ้านิพพาน 800 ปี มีคนจากเชียงใหม่ คือ Bonaniaocai ได้เข้าไปยังสิบสองปันนา และได้สร้างพระพุทธรูปไว้บูชาในครอบครัว จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระพุทธรูป การปั้นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ภายในวิหาร สร้างจากดินเหนียวใช้ไม้ขนาดมีรูปทรง และขนาดต่างๆ การใช้ผงทองเหลืองเคลือบได้รับมาจากพม่า พระองค์เล็กอาจทำด้วยไม้ เขา สัตว์ ฟันช้าง หรือดินเหนียว ทำจากไม้พบทั้งในสิบสองปันนา แต่ส่วนใหญ่พบในเมืองไทย ประเทศอื่นๆ อาจทำพระพุทธรูปด้วยโลหะ

เนื่องจากความเชื่อของชาวไทลื้อมีทั้งนับถือพุทธศาสนา ผี และความเชื่อด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีหรือการดำรงชีวิตเพื่อให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น จึงขอแยกกล่าวถึงประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทลื้อออกเป็น 4 ด้านคือ

1. ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ การบวชลูกแก้ว
2. ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ เช่น เข้ากรรมส่งเคราะห์ ตานจอมกุนไปบ่ป้อก การลัก ปี่ใหม่
3. ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากินเช่น พิธีรอกเหมืองและพิธีบวงสรวงเทวดากาค
4. พิธีเกี่ยวกับความรื่นเริง เช่น การจับลื้อ

1. ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

1.1 บวชลูกแก้ว

ชาวไทลื้อนิยมให้บุตรหลานบวชเป็นสามเณร ตั้งแต่อายุยังน้อย โดยถือว่าผู้อายุน้อย ไร่เคียงสาเป็นผู้บริสุทธิ์ การบวชย่อมได้บุญมากกว่าบัพ ส่วนผู้ที่บวชอายุมากนั้น ชาวไทลื้อไม่ค่อยนิยมนับถือ เข้าใจว่าบวชไปเพื่ออาศัยผ้าเหลืองเลี้ยงชีวิตในบั้นปลายเท่านั้น

การบวชในยามเยาว์วัยมีผลอยู่ 3 ประการ 1) เป็นการศึกษาเล่าเรียน เนื่องจากเมื่อก่อนไม่มีโรงเรียน การเรียนจึงจำเป็นต้องอาศัยเรียนตามวัด โดยการบวชเรียน 2) เป็นการปลดเปลื้องบาปกรรม ที่บิดาของตนได้ประพฤติผิดมา 3) การบวชเป็นการฝึกหัดตนเองให้มีความสำรวมกิริยาและจิตใจ เสมือนเป็นการให้ความดีและกุศลผลบุญแก่ตน จึงถือเป็นหน้าที่ของทุกคนต้องบวช ผู้ที่ไม่บวชจะถูกเรียกว่า "อ้ายติบ อ้ายเขี้ยว" หรือ "อ้ายเป๋าดาย" คือเป็นคนป่าเถื่อน ไม่รู้หนังสือ ไม่รู้พุทธธรรมคำสอน เกิดมาเสียชาติเปล่า ผู้ที่บวชแต่ไม่รู้เรื่องอะไรคนจะดูถูกดูหมิ่นทั่วไป ผู้หญิงเองไม่นิยมรักใคร่ การบวชสามเณรมีธรรมเนียมอย่างหนึ่งคือ บิดา มารดาหรือผู้ปกครองเด็กไม่ทำพิธีบวชด้วยตนเอง จะมอบให้เป็นภาระหน้าที่ของบุคคลอื่น ทำการบวชให้แทน เมื่อตัดสินใจบวชบุตรชายก็ไปแจ้งให้แก่เพื่อนบ้านว่าใครมีเจตนาจะทำบุญ เจตนาจะบวชให้ ผู้ที่รับเป็นผู้อุปถัมภ์ในการบวชพระให้นี้ จะได้รับสถานภาพที่ว่า "พ่อออก" และ "แม่ออก" พ่อออกและแม่ออก จะเป็นคนในชุมชนจะเป็นญาติหรือไม่ก็ตามแต่ ผู้อุปถัมภ์ในการบวชนี้จะเตรียมสิ่งของที่ใช้ในการบวชให้ทั้งหมด เช่น ที่นอน หมอน มุ้ง ยาสีฟัน แปรงสีฟัน และอุปกรณ์ที่ใช้ในการเข้าวัด ชาวไทลื้อเรียกการบวชเป็นสามเณรหรือบวชชานาคว่า "บวชลูกแก้ว" เด็กชายที่บวชก็อยู่ในสถานภาพ "ลูกแก้ว" ผู้เป็นพ่อออก แม่ออก นอกจากจะได้รับผลบุญตอบแทนแล้ว ยังเป็นการเพิ่มบทบาทของตนเองเป็นผู้อุปถัมภ์อีกด้วย

เสื้อผ้าสำหรับสวมในพิธีบวชลูกแก้ว มี 2 ตัวคือ เป็นเสื้อแขนยาวกว้าง คอกลม สีขาว สีชมพู สีเหลือง แขนบนมีผ้าแผ่นเล็กๆ สีม่วง หรือเหลืองเย็บติดตรงหน้าอกลงมาติดกระดูก และผ้าสลับสี และยังมีเสื้อนอกไม่มีแขนคล้ายเสื้อกั๊กติดขอบสีเขียวสีแดงสวมทับอีกชั้นหนึ่ง เรียกว่า เสื้อปา ผ้าโพกศีรษะสีต่างๆ เช่น สีเหลือง สีเขียว ทั้ดดอกไม้ที่หู ที่คอ สวมสร้อยคอหรือมาลาดอกไม้เงิน บางทีทำเป็นเหมือนสายสพายอย่างเทวดาทรงเครื่อง สวมรองเท้าปลายงอน ขณะทำพิธีจะให้ช่างขับหรือนักร้องเพลง ร้องเพลงอุ่น ตลอดเวลา เพลงอุ่นนั้นท้าวความถึงบุญคุณของบิดามารดา และผู้อุปถัมภ์ที่บวชให้ ให้ตั้งอกตั้งใจประพฤตินให้สมกับเป็นภิกษุสงฆ์หรือสามเณรที่ดีไม่ถือความละโมภ ความโมหะ โทสะ ความมัวเมา

หลงกิเลส บางครั้งอาจจับเรื่องอานิสงส์ออกมาว่า ให้รู้จักบุญคุณและบาป ถ้าเจ้าของไม่ชอบ ให้มีการจับกล่อมขวัญ หรือร้องเพลงอ่อน ก็นำนาศไปพึ่งเทศน์ที่วัด เรียกว่า "พึ่งธรรม"

ชาวไทลื้อเรียกสามเณรว่า "พระ" หรือ "พระน้อย" ถ้าเป็นภิกษุวัย 20 ปีล่วงไป แล้วเรียก "ตุ้เจ้า" สามเณรที่มีวัย 20 พรรษา ก็ต้องทำพิธีบัตติ พิธีบัตตินี้บางเรียกว่า "บ่อตุ้" ตรงกับภาษาไทยว่า "เป็กตุ้" คือ ทำพิธีบวชสามเณรเป็นพระ การบวชครั้งที่ 2 ต้องเตรียมอุปกรณ์เพิ่มเติมบ้างคือ ทำหมอนหนุนศีรษะเรียกว่า "หมอนให้ตุ้" หมอนนี้เป็นรูปสามเหลี่ยม แต่ข้างในทำเป็นรูปกลวง ทำฟูกที่นอน ที่นอนติดเก้าอี้เรียกสลีทิวา

การหาวันสำหรับบวชให้เลือกวันเพ็ญฟู วันแต่งงานเรียกว่า วันหัวเรียงหมอน ส่วนวันลาสิกขาบทเลือกหาเอาวันจุม ซึ่งปรากฏอยู่ในตำราโบราณ

1.1 กินก๋วยสลาก

งานทานสลากภัตหรือกินก๋วยสลาก โดยมากนิยมทำบุญในเดือน 12 ของไทลื้อ สลากภัตหรือกินก๋วยสลากไม่ได้หมายถึงอาหารถวายพระโดยวิธีจับสลากอย่างเดียว ยังหมายรวมถึงเสื้อผ้า สิ่งของที่รับประทานไม่ได้ ซึ่งผู้มีเจตนาทำบุญนำมาพร้อมกับพวกอาหาร ผลไม้ คำว่า "กินก๋วยสลาก" ซึ่งเป็นภาษาไทยตรงกับภาษาไทยภาคพายัพไม่ได้หมายถึงเอาก๋วยหรือของใส่สานด้วยไม้ไผ่มารับประทานโดยวิธีจับสลาก แต่หมายถึงการรับเอาสิ่งของที่ชาวบ้านนำมาถวายโดยเอาเครื่องทักทานใส่ก๋วยแล้วเว เทด้วยวิธีจับสลาก

เหตุที่ต้องใช้วิธีจับสลาก เนื่องด้วยชาวบ้านต่างมีฐานะความเป็นอยู่ต่างกัน หากไม่มีการจับสลากกันแล้ว พระภิกษุสงฆ์ที่มีคนนิยมเลื่อมใสก็จะได้รับเครื่องถวายทานมาก ส่วนพระภิกษุสงฆ์อื่นๆ ได้น้อย บางองค์ไม่ได้อะไรเลยเป็นเหตุไม่ยุติธรรมไม่ได้ทั่วถึงกัน ด้วยเหตุนี้จึงมีการทำบุญด้วยวิธีจับสลาก เรียกว่า "สลากภัต" หรือ "กินก๋วยสลาก"

เครื่องทักทานนั้นจัดต่างๆกันตามแต่ฐานะและศรัทธา ทำเป็นของไม้เอาผลไม้ อาหาร สิ่งของเล็กๆน้อยๆ ใส่และปักใบไม้ดอกไม้ ช่อธงสร้างเป็นรูปสัตว์ต่างๆเช่น ม้า วัว ควาย นกยูง นางหงษ์ ปราสาทราชวัง เครื่องบิน เรือสำเภา ฯลฯ เมื่อเตรียมสิ่งของต่างๆพร้อมแล้วเอากะดาษสามาตัดเขียนปิดเครื่องทักทานไว้ การเขียนสลากภัตที่สำคัญต้องบอกชื่อเจ้าของ ชื่อผู้ที่ตนอุทิศส่วนกุศลให้ ครั้นถึงเวลาทำบุญก็พากันไปที่วัด นำใบสลากทุกรายมารวมกัน ภายหลังเมื่อพระสงฆ์ให้ศีลเทศน์เสร็จก็แบ่งสลากไปให้ทุกรูป บางรายก็ไม่มอบสลากมาให้จัดสรร กลับยกของทานไปถวายพระพุทธรูปในวิหาร เรียกว่า "दानที่้อพระเจ้า" งานทำบุญสลากภัตนี้ จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้เป็นบิดามารดา ญาติหรือผู้ที่มีบุญคุณต่อตน ซึ่งล่วงลับไปแล้ว หรือเพื่อตนเอง เวลาภายหลังหน้าเมื่อถึงกรรมไปแล้ว จะได้รับบุญอันนี้ไป เมืองสวรรค์ชั้นฟ้า

2. ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ

2.1 เข้ากรรม (ส่งเคราะห์)

ศาสนาดั้งเดิมของชนเผ่าไทคือ การนับถือผี แม้ว่าต่อมาจะรับนับถือพุทธศาสนาแทน แต่ก็ยังคงสืบทอดความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีผสานไปกับความเชื่อในพุทธศาสนาอยู่ ชาวไทลื้อก็เช่นเดียวกับชาวไทกลุ่มอื่นๆ ที่มีการนับถือผีมาช้านาน พิธีกรรมที่สำคัญซึ่ง เป็นพิธีเก่าแก่ของชาวไทลื้อคือ "พิธีเข้ากรรม" ซึ่งเป็นพิธีการไหว้และเลี้ยงผี

พิธีกรรมของชาวไทลื้อแยกได้ 3 ระดับ คือ

กรรมเฮิน - ส่งเคราะห์บ้านเรือน

กรรมบ้าน - พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน

กรรมเมือง - พิธีเลี้ยงผีเมือง

กรรมเฮิน (ส่งเคราะห์บ้านเรือน) เนื่องจากบ้านชาวไทลื้อจะมีผีเรือนที่เขาเรียกว่า "เทวดาเฮิน" หรือเทวดาเรือน คอยปกปักรักษา มีการทำแท่นบูชาไว้บนเรือน หากคนภายในบ้านเจ็บป่วยออกดอกๆไม่สบายอยู่เป็นนิตย์ เจ้าของบ้านต้องทำพิธี "กรรมเฮิน" หรือส่งเคราะห์บ้านเรือน โดยฆ่าไก่ 1 ตัวหรือมากกว่านี้ ตามแต่อาจารย์ หรือหมอผีประจำหมู่บ้านกำหนดให้ ปิดเฉลวหรือตาแหลวห้ามมิให้คนภายนอกเขตบ้านของตนเข้ามา และคนภายในบ้านเรือนของตนไม่ให้ออกไปนอกบ้าน เรียกพิธีเลี้ยงผีเรือน หรือเทวดาเรือนนี้ว่า "กรรมเฮิน" หรือเลี้ยงเทพารักษ์รักษาเรือน ผีประจำบ้านเรือนของตน

กรรมบ้าน (พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน) งานพิธีกรรมบ้านเขาจะกำหนดเขตบริเวณหมู่บ้านที่ตั้งอยู่รวมกันเท่านั้น โดยทำเครื่องหมายตาแหลว ไปผูกติดไว้ที่ประตูหมู่บ้าน พร้อมด้วยหนังสือแจ้งห้ามเข้าหมู่บ้าน ประตุนี้ทำด้วยไม้ 3 ท่อน เป็นเสา 2 ท่อน พาดกลาง 1 ท่อน สร้างไว้ 2 แห่ง คือหัวบ้านและท้ายบ้านข้างทางเดิน เมื่อคนเดินทางผ่านมาพบเครื่องหมายชนิดนี้เข้า ต้องเดินวกอ้อมไปทางอื่นไม่ลวงล้ำเข้าไปในหมู่บ้านนั้น เพราะถ้าลวงล้ำเข้าไปในขณะมีงานประกอบพิธีกรรมบ้านก็จะถูกปรับไหมทันที

ตอนเช้าวันกรรมบ้าน ชาวบ้านผู้ชายจะนำเอาไก่มารวมกัน ณ ที่บ้านหมอผีหลังคาเรือนละ 1 ตัว บ้านหลังใดผู้ชายเจ้าของบ้านไม่อยู่ เป็นต้นว่านำเอาม้าต่างวัวต่างไปบรรทุกสินค้าล่า (ใบชา) สินค้าเกลือสินเธาว์ไปจำหน่ายยังเมืองอื่น ก็เป็นหน้าที่ของภรรยาต้องนำเอาไก่ 1 ตัว ผากไปกับเพื่อนบ้านผู้ชายนำไปแทนตัว เพราะงานพิธีกรรมบ้านหรือเลี้ยงผีหมู่บ้านนั้น ห้ามมิให้ผู้หญิงไปร่วมงานพิธีด้วย ส่วนผู้ชายไปกันมากเท่าไรก็ได้ไม่จำกัดจำนวน

ครั้งนี้ได้ไ้ครบถ้วนจำนวนหลังคาเรือน ในหมู่บ้านของคุณแล้ว หมอผีหรือผู้นำหมู่บ้าน เดินนำหน้า ชาวบ้านต่างอุ้มไ้ไปด้วยคนละ 1 ตัว ไปยังบริเวณศาลเจ้าหรือเทวดาประจำหมู่บ้าน ซึ่งมักปลูกเป็นเรือนไม้หลังเล็ก ๆ ใต้ต้นไทร ไปถึงพร้อมกันแล้วลงมือฆ่าไ้เสร็จแล้วเอาไ้ 1 ตัว วางในพานไม้พร้อมด้วยข้าวเหนียวปั้น ดอกไม้ลำเตน (เทียน) สุรา 1 จอก (ถ้วย) นำไปเช่นแก่เทวดาอารักษ์หมู่บ้าน หมอผีจะนั่งยองๆ ยกมือขึ้นทว้ศีรษะพิมพ์ม ถ้อยคำออกมาว่า

"ปีไหนควบไ้คว่า (ครบ) บ้านโงง มาเลี้ยง (เลี้ยง) ปุเสื่อ บ้านหื้อ (ให้) ด้รับเอาราคะตาน(ของท่าน)แล้วหื้อบ้านโงงลูกหลานไ้ได้อยู่ดีกินหวาน ย้อนบุญปุเสื่อบ้าน (เทพารักษ์หมู่บ้าน) หื้อกุมตัง (กุมทั้ง) หมู หม่า เบ็ด ไ้ จ้าง (จ้าง) ม้าโง (วัว) ควาย หื้อปลอดจากพยาธิ แต่แล้ว"

ปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 15 นาที เห็นว่าผีหมู่บ้านหรือเทพารักษ์ประจำหมู่บ้านสั่งเว่ยเครื่องเช่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ยกเอาไ้ต้ม 1 ตัวนี้ไปรวมกับไ้ต้มตัวอื่นๆ ทั้งหมดที่ชาวบ้านได้นำมารวมไว้ลงมือรับประทานอาหารกัน ณ ที่นั้น สุรานำไปด้วยเอามาเลี้ยงกัน บรรดาอาหารต่างๆ เขาห้ามไม่ให้หน้าเอากลับคืนไปยังหมู่บ้านของคุณ เหลือเท่าไรก็ช่วยกันรับประทานหรือทิ้งไว้ที่ใต้ต้นสูงใหญ่หน้าศาลเจ้าเทวดาหมู่บ้านหรือผีหมู่บ้านทั้งหมด

ในวันงานพิธีกรรมบ้านนี้ ชาวไทลื้อต่างหยุดงานไม่ไปไร่สวน หาพิน ต้าข้าว ทอผ้า ปั่นฝ้าย ฯลฯ มีการละเล่นสนุกรื่นเริงภายในหมู่บ้านของคุณ ทุกคนจะเดินทางออกไปจากหมู่บ้านไม่ได้เป็นอันขาด เพราะถือว่าลวงละเมิดจารีตประเพณี นอกจากถูกปรับไหมแล้ว ผีหรือเทวดาประจำหมู่บ้านยังโกรธ ก็อบรรดาลให้ประสพเคราะห์ร้ายเจ็บป่วยไม่สบายหรืออาจจะถึงแก่ชีวิตได้

กรรมเมือง(การเลี้ยงผีประจำเมือง) ซึ่งแต่ละเมืองในแคว้นสิบสองปันนา มีขนบประเพณีไม่เหมือนกัน ตลอดจนเวลาต่างกัน ประกอบพิธี 3 ปีต่อ 1 ครั้ง หรือบางเมืองเช่น เชียงรุ่ง มิงงานพิธีปีละ 3 ครั้ง โดยเครื่องสังเวยประกอบด้วย ควาย 1 ตัว วัว 1 ตัว หมู 1 ตัว ส่วนไ้มีทุกครั้ง ประกอบพิธีศาลใต้ต้นไม้ใหญ่ เวลากรรมเมืองจะทำเครื่องหมายตาแหลว นำไปปิดประตูหมู่บ้านและชายแดนติดต่อเขตเมืองอื่นพร้อมหนังสือปิดประกาศว่า ระหว่างวันเดือน กี่ค่ำถึงกี่ค่ำ มีพิธีกรรมเมืองหรือเลี้ยงเทวดาเมือง ห้ามไม่ให้ "คนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้า" หากผู้ใดขัดขืนเดินทางเข้ามาหรือเดินทางออกไป จะปรับไหมเป็นเงิน การงานต่างๆ ให้หยุดทำในวันทำพิธีกรรมเมือง มีการละเล่นต่างๆ ตลอดจนบ่อนการพนันทุกประเภท เป็นงานที่สนุกสนานและสำคัญยิ่งของชาวไทลื้อ เพราะเขาถือว่า พิษพันธุ์ัญญาหารจะเจริญงอกงาม

ในหมู่บ้านชาวไทลื้อ นอกจากจะมีหอผีเจ้าหลวงประจำหมู่บ้านแล้ว ยังมี "ใจบ้าน" คือเสาหลักประจำกลางหมู่บ้านเป็นเสาปักลงครั้งแรกเมื่อเริ่มตั้งหมู่บ้าน จากประวัติศาสตร์ของคนไทยที่บันทึกเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ ศาสนามีน้อยมาก แต่ที่พอจะสืบได้จากเพลงพื้นบ้านเก่าแก่ที่บรรพบุรุษคนไทย ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานของตนในการทำมาหากิน ซึ่งเมื่อก่อนคือการล่าสัตว์ การออกล่าสัตว์จะมีหัวหน้าคนหนึ่ง มีความสามารถในการดักสัตว์และจับสัตว์ คนในกลุ่มจะตามเขาออกไป และได้สัตว์ใหญ่กลับมา เขาได้สั่งสอนวิธีการล่าให้ผู้ติดตาม หลังจากเขาตาย คนในกลุ่มนั้นก็เคารพเขาเป็นพระเจ้าของการล่าสัตว์ และได้สร้างหลักไว้บูชาเขา เสานี้อาจจะเป็นลักษณะก้อนหินฝังลงในหลุม ก่อนที่จะออกล่าสัตว์จะมีการบอกกล่าว และขอให้ปกป้องให้ปลอดภัย เมื่อเล่าได้กลับมาแล้วก็จะเอาเลือดมาเทที่เสาใจบ้าน หมายถึง ศูนย์กลางของหมู่บ้าน สร้างได้หลายลักษณะอาจเป็นกองฟางนำมากองไว้ และสร้างหลังคาคลุมหรือนำก้อนหิน 3 ก้อนมาวางอิงกัน ทุกๆปีจะมีพิธีบูชาใจบ้านนี้ ใจบ้านเป็นลักษณะการนับถือลัทธิความเชื่อแบบเก่า คนในหมู่บ้านเชื่อว่า ใจบ้านจะปกป้องหมู่บ้านให้รอดพ้นจากภัยอันตราย และทำให้ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ จะมีพิธีสักการะใจบ้านในกลางเดือนมีนาคมตามปฏิทินไทลื้อ ก่อนทำพิธีจะมีนายบ้านคอยดูว่ามีเด็กคนใดเกิดหลังจากแต่งงานได้เพียงเดือนเดียวหรือเด็กนอกสมรสจะถูกปรับเป็นเงิน นำมาใช้พิธี และเก็บจากบุคคลที่มีไต่มีชื่ออยู่ในหมู่บ้าน สิ่งแรกที่ทำคือซ่อมแซมใจบ้าน และปักไม้ล้อมรอบ 4 ด้าน นอกครัวทำบ้านให้เทวดาทั้ง 4 ทิศอยู่ นำดินกล้วยมาทั้งต้น 2 ต้น และดินอ้อย 1 ต้น ตะแหลว 3 อัน ชั้นที่สองทำพิธีขับไล่ชั่วร้ายทั้งปวงและเชิญเทวดามาอยู่ มีการก่อธาดูทราย และหยาดน้ำ นำด้ายสายสิญจ์ไปวนรอบหมู่บ้านแสดงว่าหมู่บ้านได้รับคุ้มครองแล้ว ภายนอกหมู่บ้านจะมีตาแหลวปักบอกไม่ให้คนภายนอกเข้าไป เมื่อเสร็จพิธีก็จะตัดเชือกที่ผูกตาแหลวให้ขาดแสดงว่าการเดินทางสามารถทำได้ตามปกติ

2.2 ตานจอมกุนไปบ่ป็อก

ช่วงเข้าพรรษาจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย เรียกว่า "ตานจอมกุนไปบ่ป็อก" ตาน หมายถึงการทำบุญ กุน หมายถึงคน ดังนั้น พิธีตานจอมกุนไปบ่ป็อก หมายถึง พิธีทำบุญให้กับคนที่ไปไม่กลับซึ่งก็คือ คนตาย วัตถุประสงค์งานทำบุญจะนำ "ตุง" สีขาว 7-8 ผืน ห้อยอยู่กับลำไผ่ปักไว้หน้าวัด โดยมากแล้วการจัดทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย มักจะจัดงานขึ้นพร้อม ๆ กันที่วัดโดยแต่ละหมู่บ้านจะเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ของผู้ตายไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า เครื่องนอนหมอน มุ้ง เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ จัดใส่ลงในบ้านจำลองที่ทำขึ้นด้วยไม้ไผ่และกระดาษ เพื่อให้ผู้ตายจะได้มีสิ่งของเหล่านี้ใช้ในสวรรค์ไม่ขาดแคลน ถือเป็นการทำทานที่ได้กุศลแรง นอกจากนี้ยังต้องทำเครื่องแห่ พวกต้นกล้วยพฤกษ์ และกัณฑ์

ธรรมต่างๆ ซึ่งทำเป็นแก้ว ประดับประดาด้วยดอกไม้ และตุ๊กตาขนาดเล็กๆ ภายในใส่ผลไม้ อาหารและขนมต่างๆ ลงไปโดยเฉพาขนมข้าวดอกส้อและขนมข้าวออก ซึ่งเป็นขนมประจำ งานบุญของชาวไทลื้อนั้นหากไม่ได้เลย เมื่อได้เวลาเครื่องทักทานทั้งหมดก็ถูกแบบหามาไป ที่วัด มีการตีฆ้อง ฉาบ กลอง แห่แห่นไปและบางครั้งอาจมีการฟ้อนเป็นที่ครึกครื้นสนุกสนาน

ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ชาวไทลื้อจะผูกพันอยู่กับญาติผู้ตาย โดยการ แสดงออกหลายวิธี เช่นการदानจอมกุนไปบ่บอและการदानธรรมแก่ผู้ตาย เชื่อว่าานิสงฆ์ ของการได้ฟังธรรมคำสอน จะทำให้ชีวิตผู้ตายดีขึ้นหรือไปสู่สุคติเร็วขึ้น นอกจากदानธรรม แล้ว ชาวไทลื้อยังมีประเพณีการदानตุ๊กให้แก่ผู้ตาย เชื่อว่าผู้ตายซึ่งอาจตกอยู่ในนรกหรือภพ ที่ไม่น่าอยู่จะ เกาะชายตุงขึ้นไปสู่สวรรค์ได้

2.3 การสัก

การสัก หมายถึงการเขียนสีหรือรูปแบบถาวรลงบนผิวหนังมนุษย์ก่อนปี 1950 การสัก เป็นที่นิยมกันมากในหมู่คนเชื้อชาติไต อายุของคนสักอยู่ระหว่าง 8-18 โดยเฉพาะ 13-14 ปี จะมีมากที่สุด ไม่มีพิธีเฉพาะทำการสัก ศาสตราจารย์ Jiang Yingliang ผู้เขียนประวัติ ศาสตร์ชนชาติไตได้แบ่งประเภทของการสักออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) รูปสัตว์ เช่น เสือ 2) เส้นหรือรูปทรงต่างๆ เช่น สามเหลี่ยม 3) ตัวอักษรธรรมหรือภาษาในพระพุทธศาสนา เช่น ภาษาไต และ 4) รูปแบบที่ปนกันทั้งเส้นรูปโค้งต่างๆ

การสักเป็นธรรมเนียมทางสังคมอย่างหนึ่ง ไม่เพียงแต่คนไตเท่านั้นที่สัก ประเทศ หรือคนกลุ่มอื่นก็มีการสักเช่นกัน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พบรูปแบบการ สักบนมัมมีอีอิปต์อายุกว่า 4,000 ปีผ่านมา หรือแม้แต่แม่ของวินสตัน เชอร์ชิล ก็มีการสักที่ รอบๆข้อมือเช่นกัน ตำแหน่งที่สักตามร่างกาย จะบอกความแตกต่างของชนชั้นทางสังคมได้ เช่น บุคคลธรรมดาจะสักบนขา เจ้าหน้าที่ทางการจะสักที่ข้อมือ ผู้ที่สถานภาพสูงกว่านี้จะสัก ตามร่างกาย แขน

การสักของคนไตเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับความเชื่อเรื่อง Totemism เพราะในสมัย สังคมบุพกาล คนไตยังแยกความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ไม่ออกและเชื่อว่าคนกับสัตว์ มาจากเผ่าพันธุ์เดียวกัน มองว่าสัตว์เหล่านั้นคือบรรพบุรุษในกลุ่มสายพันธุ์ของตน

การสักเหมือนเป็นเครื่องหมายบอกความแตกต่างของเผ่าพันธุ์ สมัยคนยังสับสนกับที่ อยู่ของตน มีการสักแสดงความเป็นกลุ่มของตน เพื่อจะได้ติดตามหัวหน้าและเครือญาติของ ตนได้ถูกต้อง หญิงชาวไตคิดว่าผู้ที่ไม่สักเหมือนควายเผือก ในครอบครัวบิดาเป็นผู้สักและ เป็นที่เคารพของเด็กๆ ในบ้าน คนที่ไม่สักจะไม่ได้รับตำแหน่งที่สูงในสังคม

เวลาผ่านไปการสักไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของเผ่าเท่านั้น แต่ยังแสดงหน้าที่ที่สำคัญด้วย ชายที่สักมังกร ช้าง เสือ หรืองู แสดงว่าฉลาดและกล้าหาญ ชายที่สักรูป ไถ ทรายาด หรือเครื่องมือทำนาต่างๆ แสดงว่าขยันขันแข็งในการทำงาน

ในที่ที่มีคนหลายกลุ่ม เช่น ในสิบสองปันนา นั้น การสักเหมือนเป็นเครื่องหมายของคนใด คนที่ไม่ได้สักมิใช่คนใด เป็นชาวฮั่นหรือกลุ่มอื่น การสักแสดงถึงความเป็นผู้ชาย กล้าหาญ ฉลาด มีความสามารถ บุคคลที่ไม่สักจะมีลักษณะตรงข้ามและจะหาคู่แต่งงานไม่ได้

จากประวัติศาสตร์ไทย เรามักจะได้ยินชื่อลาวพุงดำ ลาวพุงขาวเสมอ นั่นคือ การเรียกลักษณะการสัก เช่น ลาวพุงดำ นิยมสักบนลำตัว ส่วนลาวพุงขาวนิยมสักบนต้นขา

สีหมึกที่ใช้มี 2 อย่าง คือ สีดำ ที่ทำมาจากเขม่า น้ำมันหมู กับสีสัตว์ สีแดงชาดชาด เรียกว่า "หาง" สักกันตั้งแต่คอลงหน้าอก หลัง แขน ขา บางที่ถึงข้อเท้า บางคนสักตรงเหนือหน้าผาก

คนที่รับจ้างสักหมึกเรียกว่า "สล่าหมึก" ก่อนลงมือสัก อาจารย์จะให้ผู้ว่าจ้างนั่งพนมมือรับคำปฏิญาณ เรียกว่า "ถือสัจจะ" เช่น ห้ามฆ่าสิ่งมีชีวิต ไม่ให้ลอคใต้ราวตากผ้า หรือราวกระโปรงผู้หญิง ห้ามมิให้ล่วงเกินภรรยาผู้อื่น ห้ามรับประทานอาหารบ้านศพ ห้ามลักขโมยของผู้อื่น วันสักต้องหาฤกษ์ให้ดีเสียก่อน

คนที่ถูกสักต้องสูบฝิ่นให้มันเสียก่อน บางคนทนต่อความเจ็บได้ก็ไม่ต้องสูบฝิ่น อาจารย์จะแต้มสีสัตว์ที่ผิวหนังเป็นแนวก่อนแล้วจึงลงมือสัก ผู้ที่ชำนาญก็ไม่ต้อง สมัยก่อนผู้ชายไม่มีรอยสัก ผู้หญิงจะไม่สนใจด้วย เห็นว่าไม่มีเวทมนต์ติดตัวคุ้มครองป้องกันให้กับตนได้

การสักหมึกใช้จะเพียงแต่ให้สวยต้องตาผู้หญิงเท่านั้น แต่มีความหมายยิ่งกว่าคือความอยู่ยงคงกระพัน ด้วยเหตุนี้รอยสักทุกอย่างย่อมเลือกเห็นแล้วว่าเป็นเวทมนต์ที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น คาถาหัวใจธรรม คาถาหาสมัย หัวใจกุสะลา ถือว่ายิ่งฝันไม่เข้า คาถาปลาไหลเผือกหมายถึง ตอนพระพุทธเจ้าอยู่ในเพศปลาไหลเผือก ชาวบ้านจับเอามาขังไว้ในหม้อตั้งใจจะแกงรับประทาน พระพุทธเจ้าเสกคาถาบทนี้ออกไป เรียกว่า คาถาสะเดาะเคราะห์

เมื่อสักเสร็จแล้วจะมีการทดสอบความคงกระพันชาตรี โดยการเคี้ยวแก้ว ถ้ำแก้วไม่แตกบาดปากเลือดไหล แสดงว่าการสักใช้ได้

ปัจจุบันการสักหมดความนิยมไป แม้จะมีอยู่บ้างประปราย แต่มิได้สักอย่างมากมายเหมือนเดิมและมิได้มีคติสักเพื่อความสวยงามอีกต่อไป แต่เป็นการสักเพื่อนำผลมาใช้ในทางไสยศาสตร์มากกว่ารอยสักที่สักเพื่อผลทางไสยศาสตร์ เช่น กลางแผ่นหลังสักคาถาลิ้นทองว่ามีเสน่ห์ แขนซ้ายสักดอกผักแว่น ว่ากันสุนัขกัด ต้นแขนขวาสักลายนกกน้อยจับคอน ว่าหากินคล่อง นอกจากสักแล้วเวลาทำงานใดๆ ผู้สักต้องท่องคาถากำกับอีกด้วย จึงจะได้ผลชะงัด

ทัศนคติของคนไทยปัจจุบัน มองดูคนที่มียศว่า เป็นผู้มีการศึกษาน้อยหรือเป็นนักเรียนหัวไม้หรือเป็นคนที่มียศต้องใช้แรงงาน ไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมชนชั้นกลาง และชั้นสูงเท่าใดนัก จึงเป็นสาเหตุให้การลักทาบจะหมดไป หรือไม่ก็หันไปลักด้วยน้ำมันแทนการลักด้วยหมึก เพื่อจะได้มองไม่เห็นลวดลายชัดเจน และตัดปัญหาเรื่องการลบลอยลักออกในภายหลัง เมื่อไม่ต้องการลักในลักษณะนี้ทำให้ลวดลายที่สวยงามและสื่อความหมายในรูปแบบต่างๆ เริ่มสูญหายไป

ในด้านความเชื่อถือ และอนุภาพของความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ระหว่างการลักด้วยน้ำมันกับหมึก ในพวกที่นิยมการลักไม่เห็นว่าจะแตกต่างกันเท่าใดนัก เพราะหัวใจของการลักมิได้อยู่ที่ลวดลายที่ปรากฏให้เห็น หากอยู่ที่คาถาอาคมที่เป็นนามธรรมผ่านกำกับสื่อกลาง คือ การลักนั่นเอง

ฉนั้นความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ จะติดฝังอยู่ในใจของผู้ลักได้ ด้วยความเชื่อมั่นของจิตใจอันแน่วแน่ที่มีอยู่เป็นพื้นฐานเดิม แม้ว่าเมื่อรอยแผลที่ลักจะหายแล้วโดยไม่มีรูปปรากฏเลยก็ตาม (สุลักษณ์ ศรียุรี และทวีวงศ์ ศรียุรี, 2530 : 24)

2.4 ปีใหม่

ปีใหม่ของคนไทยนั้น คือ ประเพณีในการส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ เรียกว่า "ปีใหม่" ก่อนถึงวันปีใหม่ไม่กี่วัน ผู้ชายจะยุ่งอยู่กับการเตรียมอาหารผู้หญิงก็จัดเตรียมของและดอกไม้ไปวัด ชักเสื้อผ้าและทำขนม ขนมที่สำคัญประจำปีใหม่ของไทยคือ ขนมข้าวดอกส้อ ซึ่งทำจากแป้งข้าวเหนียวผสมกับดอกส้อ (Shizi Flower) การได้กินข้าวดอกส้อ หมายถึง ว่าคนนั้นเติบโตขึ้นมาอีก 1 ปี วิธีทำคือ นำดอกส้อไปตากแดด แล้วนำไปผสมกับแป้งข้าวเหนียวผสมน้ำตาล อาจใส่ถั่ว หรืออย่างอื่นด้วยก็ได้ นำไปห่อด้วยใบตอง ยาวประมาณ 6 - 12 เซนติเมตร แล้วนำไปนึ่ง กิจกรรมที่ทำในวันปีใหม่ของคนไทยเช่น แข่งเรือ ชดน้ำปล่อยโขมไฟ (Ai Wenglong, 1990 : 329-330) ปีใหม่ของคนไทยคือวันที่ 15 เมษายน การเรียกชื่อวันในเทศกาลสงกรานต์ หรือปีใหม่ ทั้งในสิบสองปันนา ก็เรียกเช่นเดียวกับล้านนาไทย คือวันที่ 13 เรียกวันสังขาร วันที่ 14 เรียกวันเนา(วันเนา)วันที่ 15 เรียกวันพญาวัน และวันที่ 16 วันสุดท้าย เรียกวันปากปี (สุมิตร นิตินันท์, 2526 : 20 -21)

การจุดบั้งไฟ สำหรับคนไทยจะพบได้ทั่วไป เชื่อว่าเป็นการบูชาแถนหวังว่า แถนจะบันดาลให้เกิดความสุข ความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล และเพื่อปกป้องคนและสัตว์เลี้ยงให้รอดพ้นจากความเดือดร้อนทั้งมวล การจุดบั้งไฟของชาวไทย คือ เพื่อบูชาพญาแถนหลวงนี้ เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติ ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เป็นญาติกันไม่ว่า

อยู่ที่ไหนก็ยังมีผูกพันอยู่กับพญาแถนหลวง ซึ่งมีตำนานที่จดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ปรากฏในพงศาวดารล้านช้าง ชนเผ่าไทยที่อาศัยอยู่ละแวกริมแม่น้ำโขง ไม่ว่าจะ เป็นไทยล้านนาไทยอีสานหรือไทลื้อและลาว จะมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับบั้งไฟหรือเกี่ยวกับพญาแถนหลวงเหมือนกัน

ประเพณีพิธีกรรม เกี่ยวกับการทำมาหากิน

พิธีรอกเหมือง

พิธีรอกเหมือง คนไทยจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก จึงมีความผูกพันกันน้ำ โดยแต่ละปีก่อนที่จะถึงฤดูการทำนา จะมีการชอมแซมคลองส่งน้ำในเดือน 5,6 ของปฏิทินไทย ใช้หมูและไก่ทำพิธีเช่นไหว้ ใช้แพผูกผ้าสีเหลือง ปล่อยแพให้ไหลมาจากหัวน้ำหากแพติดขัดตรงบริเวณใด ชาวบ้านเชื่อว่าตรงนั้นจะอุดมสมบูรณ์ และได้ช่วยกันขุดลอกตรงบริเวณนั้น หลังจากแพมาถึงหางน้ำแล้ว ก็นำผ้าสีเหลืองที่ผูกกับแพไว้เข้ามาไว้ที่เจดีย์ของหมู่บ้านนั้น กิจกรรมนี้เป็นการคาดเดาผลผลิตที่จะได้ด้วย และยังเป็นการติดต่อกันระหว่างผีน้ำกับมนุษย์ด้วย การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินอีกประการหนึ่ง คือ การชลประทานดีแค่ไหน ผลผลิตก็จะได้ไม่เป็นเวลานานมาแล้วที่คนไทยเชื่อว่าเมล็ดข้าวมีวิญญาณปรากฏในตำนานว่า ครั้งหนึ่งพระศักยามุนีได้ท่องพระสูตร และบรรดาเทพทั้งหลายก็พากันหมอบกราบ ยกเว้นย่าข้าวนี้คนเดียว พระศักยามุนีโกรธจึงได้ต่อว่านาง นางบอกว่าย่าคือย่าของข้าวผู้เลี้ยงชีวิตมนุษย์ แต่พระศักยามุนีไม่เชื่อจึงไล่นางออกไป แต่นั่นมาพืชผลก็เสียหายผู้คนอดอยากกันทั่วระยะเวลานาน จึงมีการขอร้องนางให้กลับเข้ามาอยู่ในบ้านอีก แต่นางจ้อบายจึงขอยู่ในนาเท่านั้น แต่นั่นมาการทำนาก็ได้ผลผลิตสืบมา คนไทยในภาคกลางจะเรียกเจ้าแห่งเมล็ดข้าวว่าแม่โพสพ คนเมืองในภาคเหนือและคนไทยในสิบสองปันนา เรียกว่า แม่ขวัญข้าวหรือย่าขวัญข้าว มีการทำพิธีบูชาทั้งในฤดูการเพาะปลูกและฤดูการเก็บเกี่ยวเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวได้แล้วจะมีวันข้าวใหม่ โดยแต่ละครอบครัวจะนำหางหมูใส่ในชามใบใหญ่เป็นเครื่องบูชา เพราะเชื่อว่าเมล็ดข้าวมีหูนาเหมือนหางหมู และเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล หมูที่ฆ่าเอาหางก็ต้องฆ่าวันนั้น เอาหมูฆ่าวันอื่นไม่ได้ ผู้ชายจะนำข้าวไปสืไปบด ไปตำไม่ได้เหตุจากผู้ชายเป็นผู้ไล่ย่าขวัญข้าวไป คงจะเกรงว่าจะทำให้ย่าขวัญข้าวหนีไปอีก

พิธีบวงสรวง เทพเจ้าแห่งตลาด

พิธีบวงสรวงเทพเจ้าแห่งตลาดซึ่งชาวไทลื้อเรียกว่า เทวดากาด พิธีบวงสรวงนี้ 3 ปี จัดขึ้นครั้งหนึ่งถือเป็นงานใหญ่โตมโหฬาร มีการฆ่าสุนัขและไก่สำหรับเซ่นไหว้ ค่าใช้จ่ายใช้สอยในงานนี้ได้จากการเก็บภาษีอากรต่างๆในตลาด วิธีเก็บคือ ก่อนหน้าวันทำพิธีบวงสรวง จะเก็บภาษีในวันตลาดติดต่อกัน 3 วันและก่อนวันชอนไหว้เทวดากาด ซึ่งจะ เป็นวันตลาดนัด ครั้งล่าสุด มีการปิดตลาดตรงปากทางเข้าสู่ตลาดโดยใช้เชือกขึงกันไว้ แล้วเจ้ากาดจะออกมาเก็บภาษีทุกเจ้าในตลาดเป็นเงินอี่แปะสำหรับค่าใช้จ่ายสอยในวันงานดังกล่าว

พิธีเกี่ยวกับความรื่นเริง

การจับลื้อ

การจับลื้อ นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทลื้อ การจับลื้อจะมีผู้รับเป็นชาย 2 คน หญิง 1 คน หรือชาย 1 หญิง 1 ก็ได้ เรียกว่า "ช่างจับ" มีพัดเป็นเครื่องมือใช้สำหรับบังหน้าเวลาร้องมีเครื่องดนตรีประกอบคือ ซ่างปี 2 คน เนื้อหาที่ร้องจับออกมาก็ขึ้นกับงานว่าเป็นงานอะไร เช่นงานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน การรับขวัญผู้มาเยือนหรือบวชนาค ระยะเวลาของการจับลื้อ คนละประมาณ 3-5 นาที แล้วจึงเปลี่ยนให้อีกฝ่ายจับตอบกัน

เครื่องดนตรีประกอบการจับลื้อ เดิมมีปีจุม 4 คือมีปีขาว 2 เล้า ซึ่งยาวประมาณ 2 เมตรและมีปีเล็กอีก 2 เล้า ซึ่งความยาวสั้นกว่า ปัจจุบันการจับลื้อเหลือปีเพียง 2 เล้าคือปีเล็กที่ลำโพงโตประมาณเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร ยาวประมาณพิเศษ ใช้ประกอบการจับลื้อของฝ่ายชาย ส่วนปีเล็กที่ลำโพงเล็กกว่ายาวประมาณ 1 ฟุต ใช้ประกอบการจับลื้อของฝ่ายหญิง เสียงปีจะต้องกลมกลืนกับเสียงของช่างจับทั้งชายและหญิง

ก่อนจะจับลื้อจะต้องยกครุ เรียกว่า "ขันตั้ง" มีดอกไม้ 4 คู่ เทียน 4 คู่ เงินยกครุ 10 บาท ใส่ในจานหรือพาน จุดเทียนบนพัดที่ใช้ถือประกอบเวลาจับเพื่อแก้ขวยเงิน รวมทั้งวางปี่ลงบนพานด้วยถือว่ามีครุร่วมกันกล่าวเชิญครุขอให้มาร่วมในการแสดงเพื่อตนเองจะได้มีปฏิภาณไหวพริบการโต้ตอบไม่ติดขัดในเวลาจับร้อง กรวดน้ำลงบนปีเมื่อเสร็จการจับแล้วก็เอาดอกไม้และเทียนไปเก็บไว้บ้านบนหิ้งบูชาครุที่บ้านของตน ช่างจับลื้อชายหญิง เมื่อไปรับงานแสดงจะต้องไปคู่กันเสมอ

ทำนองที่ใช้จับลื้อเรียกทำนอง "ล่ายอง" ที่ใช้จับกันในปัจจุบันนี้ การขึ้นต้นจับลื้อใช้วลีว่า "เตื่อนี้... (คราวนี้) บัดเดี๋ยววันนี้..." แล้วแต่ข้อความไปตามที่ต้องการจนจบ แล้วส่งทอดให้อีกฝ่ายหนึ่งรับไป

เนื้อเรื่องที่ใช้ขับลือแล้วแต่โอกาสมีหลายเรื่อง บางทีก็จดบันทึกเนื้อเรื่องจากพับสาเอามาท่องจำ ใช้ประกอบการขับ เช่นเรื่อง "ประวัติการสร้างโลก" เป็นความรู้ในด้านความเชื่อของไทยลือ นับเป็นการให้ความรู้แก่ผู้ฟังได้ทางหนึ่ง ต่างเรื่องของลือที่จะใช้ขับก็มีเช่นเรื่องแสงเมืองหลงดำ กาเผือก หมายุย ลังกาลิบโห้ สีธาตุดอกบวช บัวหอมบันกาบ บัวรวงศ์ แสงปือ วรรณกรรมเหล่านี้แพร่ไปจากเชียงใหม่ แต่ไม่ได้รับความนิยม คำว่าฮ่าบอไฟ (คำพจนานุกรมจวบไฟ) ก็มี แต่ปัจจุบันไม่มีใครรู้จัก

ระยะเวลาที่มีการแสดงมากคือ เดือน 4-5 (เหนือ) จะมีปอยบวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน หากมีการขับลือ เรื่องก็จะมีการบายศรีคู่บ่าวสาว แล้วก็ขับกล่อมทอ มีหนังสือคู่มือใช้ขับสอนคู่แต่งงาน ก่อนจะเสกงานก็ขับสังลา หากเป็นงานขึ้นบ้านใหม่ก็ขับปิดเคราะห์เจ้าของบ้านให้อยู่สุขสบายปราศจากเคราะห์ร้าย

การถ่ายทอดวิธีการขับลือคล้ายกับการขอ คือ ผู้เรียนจะต้องไป "ปลุกขัน" มีอุปกรณ์ยกครูคือกล้วยเป็นเครือ อ้อยทั้งต้น เทียน 12 คู่ เหล้าขวดหนึ่ง เงินค่ายกครูไม่มี เข้าใจว่าจะให้ครูตามแต่จะตกลงกัน ผู้เรียนต้องไปอยู่กับครูที่บ้านเพื่อให้ใกล้ชิดและสอนได้สะดวก เวลาครูไปแสดงที่ไหนก็ไปด้วย ระยะเวลาที่สอนแล้วแต่สติปัญญาของแต่ละคน

ทุกปีช่างขับลือจะต้อง "เลี้ยงครู" คือ ไหว้บูชาครูที่บ้านทุกปี ครูของขับลือมีพิธีจันเดือน 8 (เหนือ) ขึ้น 12 คำ สิ่งที่ใช้ในพิธีคือ ของหวาน ข้าวต้มมัด ขนมต่างๆ

ช่างขอและช่างขับลือ มีความเชื่อถืออย่างเดียวกันว่า ถ้าหากถูกใครทำคุณไสยให้ตนเองเสวยไม่ดี ก็จะบอกกล่าวครูให้ช่วยแก้ไขโดยการเป่าน้ำมนต์ แล้วตีมัมนั้นก็จะแก้ไข และเชื่อว่าครูจะคุ้มครองติดตามไปทุกแห่งที่ตนออกแสดง ต้องทำพิธีบูชาครูจะละเลยไม่ได้

สาระของการขับลือเป็นการถ่ายทอดความรู้จากโลกของพระเจ้าไปสู่ชีวิตมนุษย์ปรกติ โดยมีช่างขับเป็นผู้ถ่ายทอดในงานต่างๆ การแสดงนี้เป็นการถ่ายทอดเหตุการณ์วัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้าน ถึงกับมีประโยคที่กล่าวกันแพร่หลายว่า "ถ้าไม่มีช่างขับ เหมือนอาหารไม่ได้ใส่เกลือ และ ชีวิตขาดข้าวเหนียว" การขับลือจึงกลายเป็นเพลงพื้นบ้านแท้ ๆ

การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับชาวไทลื้อในสิบสองปันนาในบทที่ 2 นี้ เพื่อให้เห็นต้นแบบ
ในวัฒนธรรมเดิมของชาวไทลื้อ เมื่ออยู่ในบ้านเดิมของตน แม้ว่าต่อมาจะเกิดการเปลี่ยนแปลง
แปลงภายในจีนจนกระทบต่อวัฒนธรรมในกลุ่มคน แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปช่วงหนึ่ง ผู้ปกครองจีน
ปล่อยให้ปกครองตนเอง โดยอิสระ โดยจัดตั้งเป็นเขตปกครองของตนเองขึ้นมา จึงรื้อฟื้น
วัฒนธรรมของตนขึ้นมา เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในล้านนาไทยหลายระลอก และหลายเหตุผล
ชาวไทลื้อยังคงรักษาวัฒนธรรมของตนไว้อยู่ แต่ระยะเวลาผ่านไปเมื่อมีการสังสรรค์กับกลุ่ม
อื่นๆ จึงอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมตน

บทที่ 3

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอก

เพื่อให้มองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางด้านการแต่งกายของชาวไทลื้อจากสิบสองปันนา เปรียบเทียบกับชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย จึงได้เลือกหมู่บ้านในการศึกษา คือ บ้านทุ่งมอก ตำบลม่วง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา ในส่วนต่อไปนี้จะเสนอภาพรวมโดยทั่วไปของชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอก ดังนี้

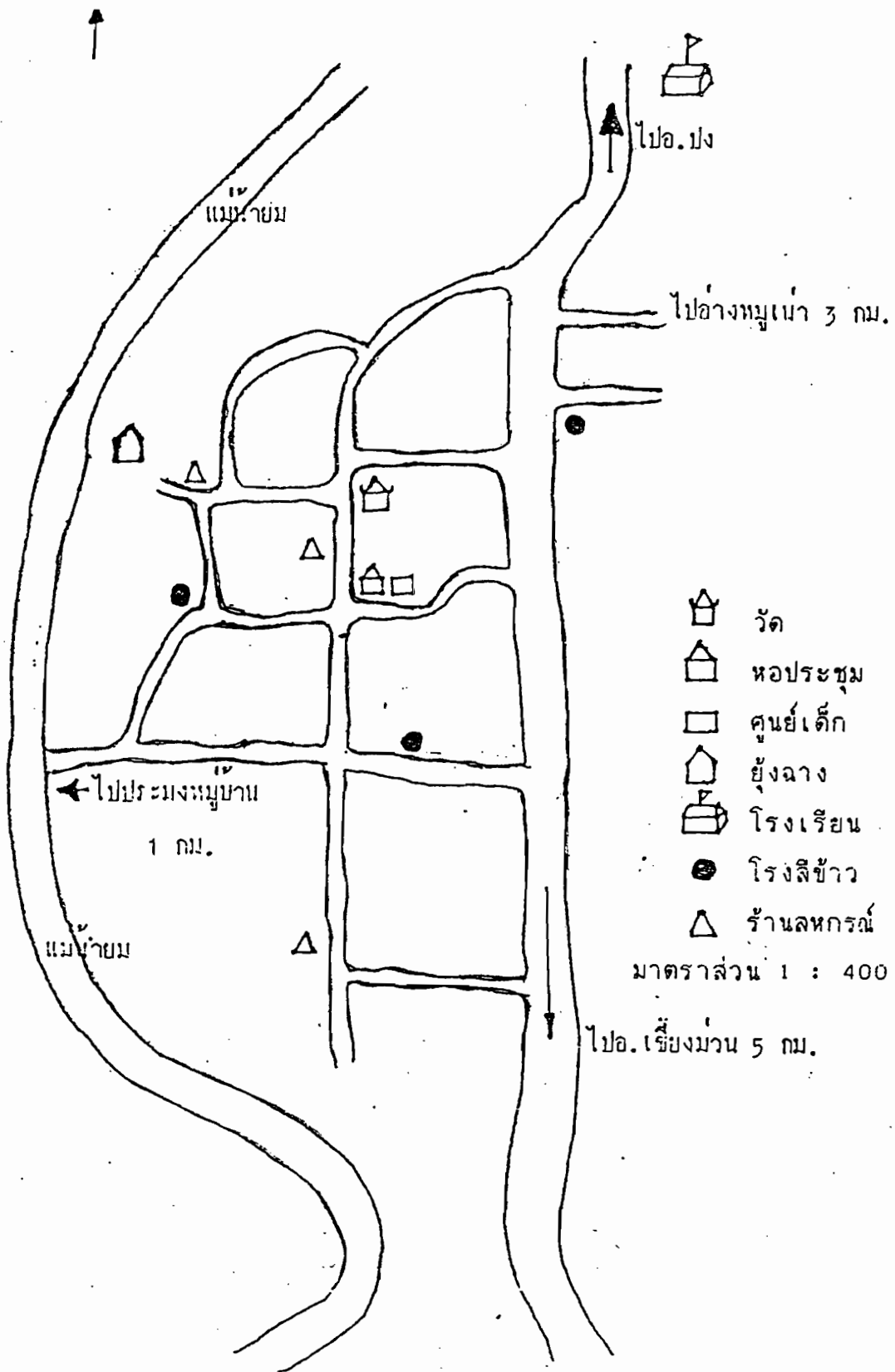
สภาพภูมิศาสตร์

บ้านทุ่งมอก ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ต.ม่วง อ.เชียงม่วน จ.พะเยา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของที่ว่าการอำเภอยางชุมน้อย มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1091 (พะเยา-น่าน) ตัดผ่าน บ้านทุ่งมอกอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอยางชุมน้อย 6 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดพะเยาเป็นระยะทางประมาณ 117 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบบริเวณเชิงเขา และบริเวณสองฝั่งแม่น้ำยม มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	บ้านบ่อตอง หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านม่วง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา
ทิศใต้	ติดต่อ	บ้านม่วง หมู่ที่ 1 และบ้านป่าแฉมเหนือ หมู่ที่ 8 ตำบลม่วง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	บ้านหล่ายทุ่ง หมู่ 6 ตำบลเชียงม่วน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา

แผนที่ แสดงหมู่บ้านในอำเภอเชียงม่วน

ทิศตะวันตก

ทิศ.ต่อ

บ้านราษฎร์พัฒนา หมู่ 8 ตำบลสระ อำเภอยางชุมน้อย
จังหวัดพะเยา

ประวัติความเป็นมา

บ้านทุ่งมอก ราษฎรเป็นชาวไทลื้อ โดยบรรพบุรุษอพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนา ประเทศจีน มีพระยาคำอู่ตาลเป็นผู้นำอพยพมาจากเมืองลำ เมืองพง โดยมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองบัว อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครราชสีมา ก่อน ต่อมามีคนมากขึ้นจึงอพยพครอบครัวมาอยู่ที่บ้านทุ่งมอก ครั้งแรกมีประมาณ 4-5 ครอบครัว และมีคนอพยพตามมาเรื่อยๆ มาจากเมืองงาว จากบ้านห้วยหลวง จากเมืองเทิง หรือจากเมืองแพร่ และเมื่อมาอยู่ร่วมกันมากจนกระทั่งที่ทำกินไม่เพียงพอ บ้างก็อพยพครอบครัวต่อไปที่เมืองเชียงคำ ฉะนั้นจึงปรากฏว่ามีชาวไทลื้อกระจายอยู่ทั่วไป ตามบริเวณที่กล่าวมาแล้ว (สัมภาษณ์ เจ้าอธิการสายยนต์ ธีรบุญญา วัณณ วัณณ วันที่ 31 ธันวาคม 2534)

แต่เดิมหมู่บ้านนี้ชื่อ "บ้านทุ่งอะม็อก" อะม็อกเป็นโลหะชนิดหนึ่งบ้างว่าชาวไทลื้อเรียกปืนว่าอะม็อก โดยพบอะม็อกตกอยู่กลางทุ่งห่างจากหมู่บ้านไปทางใต้ เมื่อชาวบ้านไปทำนาพบเข้าบริเวณนั้นเป็นหนองน้ำด้วย จึงเรียกกันว่าทุ่งอะม็อกตั้งแต่นั้นมา แต่ต่อมาร่อนเหลือเพียง "ทุ่งมอก" และเรียกกันมาจนทุกวันนี้ (สัมภาษณ์พ่ออุ้ยจันทร์ เถระ อายุ 71 ปี วันที่ 22 กรกฎาคม 2534)

เมื่อมาตั้งหมู่บ้านแรกๆ จะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง และสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เสือ กวาง ฯลฯ เมื่อปี พ.ศ. 2496 บ้านทุ่งมอกได้มาอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเชียงราย และเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2520 ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดพะเยา "บ้านทุ่งมอก" จึงมาขึ้นอยู่กับเขตการปกครองอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

การคมนาคม

บ้านทุ่งมอก สามารถติดต่อกับชุมชนข้างเคียงได้โดยทางรถยนต์ จำนวน 3 เส้นทางคือ

1. ติดต่อกับจังหวัดพะเยา ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1090 (เชียงใหม่-พะเยา) ระยะทาง 117 กิโลเมตร
2. ติดต่อกับจังหวัดน่าน ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1091 (พะเยา-น่าน) ระยะทาง 67 กิโลเมตร
3. ติดต่อกับจังหวัดแพร่ ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1120 (เชียงใหม่ -แพร่) ระยะทาง 104 กิโลเมตร

จำนวนประชากร

บ้านทุ่งมอกมีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,356 คน แยกเป็นประชากรชาย 676 คน ประชากรหญิง 680 คน มีจำนวนครัวเรือน 259 หลังคาเรือน จำนวนครัวเรือนที่เป็นเกษตรกร 251 หลังคาเรือน (จากบรรยายสรุป อพป. บ้านทุ่งมอก วันที่ 23 สิงหาคม 2534)

สถาบันครอบครัวของชาวไทลื้อ บ้านทุ่งมอก

ลักษณะครอบครัวของชาวไทลื้อ บ้านทุ่งมอกจะเป็นครอบครัวขยายแบบชั่วคราว คือ เมื่อลูกสาวแต่งงานและนำลูกเขยเข้ามาอยู่ที่บ้าน จนกระทั่งมีลูก 1 คน หรือลูกสาวคนต่อไปของบ้านแต่งงาน คู่แต่งงานคู่แรกจะย้ายออกไปปลูกเรือนใหม่ ในบริเวณใกล้เคียงกับบ้านพ่อแม่ของฝ่ายหญิง หรือเมื่อคู่แต่งงานมีความพร้อมก็สามารถแยกเรือนลงไปได้ ลักษณะครอบครัวขยายก็จะกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว จนกระทั่งมีคู่แต่งงานใหม่เข้ามาอยู่กับพ่อแม่ และสุดท้ายส่วนมากคู่แต่งงานที่หลังซึ่งมักเป็นลูกสาวคนสุดท้ายจะ เป็นผู้ดูแลพ่อแม่ต่อไป

สถาบันการปกครอง

บ้านทุ่งมอกเป็นหมู่ที่ 5 ของต.มาง อ.เชียงใหม่ จ.พะเยา จัดการปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งหมู่บ้าน อพป. โดยมีคณะกรรมการกลางหมู่บ้านฝ่ายต่างๆ บริหาร ได้แก่ คณะกรรมการฝ่ายพัฒนา กรรมการฝ่ายศึกษาและวัฒนธรรม กรรมการฝ่ายการปกครอง

กรรมการฝ่ายสาธารณสุข กรรมการฝ่ายป้องกัน กรรมการฝ่ายการคลัง และกรรมการฝ่ายสวัสดิการและสังคม ประธานกรรมการกลางหมู่บ้านอพย. คือผู้ใหญ่บ้านบ้านทุ่งมอกเป็นประธานโดยตำแหน่ง และภายในหมู่บ้านยังมีการแบ่งเขตการปกครองตนเองออกเป็นเขตย่อยๆ อีก 10 เขต โดยแต่ละเขตจะมีหัวหน้าเขตทั้งชายและหญิง และรองหัวหน้าเขตทั้งชายและหญิง ทั้งหัวหน้าเขตและรองหัวหน้าเขตจะมีการผลัดเปลี่ยนกัน โดยอยู่ในตำแหน่งคนละ 1 ปี การแบ่งเขตออกไปจะยึดตามบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน และรวมเป็นเขตเดียวกัน แต่ละเขตจะสร้างศาลาไว้ 1 หลัง เพื่อมาประชุมร่วมกัน การแบ่งออกเป็นเขตย่อยๆ ในหมู่บ้านนี้ ทำให้สะดวกและชาวบ้านมีความสามัคคีกันมากขึ้นในการร่วมกิจกรรมของชุมชน

นอกจากผู้นำที่เป็นทางการที่ชาวบ้านให้ความเคารพแล้ว ยังมีผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ที่เคยบวชเรียน หรือผู้ที่มีหน้าที่ประกอบศาสนกิจประจำวัดจะได้รับความเคารพจากชาวบ้านโดยทั่วไป จะเห็นได้จากการให้คำปรึกษาในกิจการที่สำคัญของวัดและเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมนั้น เช่น การจัดสร้างกำแพงวัด การทำพิธีส่งเคราะห์บ้าน หรือผู้ปิดป่า ทุกข์ภัยให้แก่คนสังคม

สถาบันเศรษฐกิจของชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอก

จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมดภายในหมู่บ้าน 259 หลังคาเรือน จำนวนครัวเรือนที่เป็นเกษตรกร 251 หลังคาเรือน มีเพียง 8 ครัวเรือนเท่านั้นที่ประกอบอาชีพอื่น จึงกล่าวได้ว่าอาชีพหลักของชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอกคือเกษตรกรรวมได้แก่ การทำนา ทำสวน ทำไร่ และปลูกไม้ผล

การทำนา จะปลูกข้าวไว้กินเสียส่วนใหญ่ ยกเว้นว่าเก็บไว้พอกินตลอดปี จึงแบ่งขายโดยเก็บพันธุ์ข้าวที่จะปลูกปีต่อไปไว้ ชาวไทลื้อบริโภคน้ำข้าวเหนียว ทำนาได้ปีละ 1 ครั้งยังคงมีการลงแขกในการทำนาเช่นเดิม

การทำสวน ได้แก่ การปลูกยาสูบ และการปลูกถั่วทั้งถั่วลิสง หรือ ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ตามราคาท้องตลาดว่ามีพืชชนิดไหนมีราคาสูงจะปลูกพืชชนิดนั้น แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกยาสูบ เนื่องจากได้ผลกำไรคุ้มค่าแม้ว่าจะเหนื่อย โดยการรับต้นกล้ายาสูบจากโรงบ่มใบยาสูบมาปลูก และเก็บใบยาสูบส่งเป็นระยะๆ

การทำไร่ ได้แก่ การทำไร่ข้าวโพด ซึ่งเป็นข้าวโพดที่ต้องส่งขายให้ตลาดเพราะเป็น

ข้าวโพดที่นำมาทำเป็นอาหารสัตว์ โดยการปลูกข้าวโพดจะปลูกบริเวณริมฝั่งแม่น้ำยม ปีหนึ่งปลูกได้ 2 ครั้ง คือข้าวโพดฝน และข้าวโพดเหมย (อาศัยน้ำค้างในการเติบโต)

การปลูกไม้ผล ในบริเวณบ้านทุ่งมอกจะมีสวนผลไม้อยู่เป็นจำนวนมากพอสมควร โดยสวนผลไม้จะอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม ฝั่งตรงข้ามของหมู่บ้านได้แก่ สวนลำไย สวนลิ้นจี่ สวนมะม่วง และส้มโอ โดยจะมีพ่อค้าคนกลางมาติดต่อซื้อถึงหมู่บ้านในลักษณะเหมาสวน และจะมีการใส่มัดจำไว้เพื่อปีต่อไปเลยทีเดียว

สถาบันการศึกษา

การศึกษาของชาวบ้านทุ่งมอกก็เช่นเดียวกับชาวชนบทโดยทั่วไปจะมีเด็กชายเท่านั้นที่พ่อแม่จะนำไปฝากเรียนหนังสือกับพระที่วัด ฉะนั้นจึงมีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่รู้หนังสือ จนกระทั่งมีการตั้งโรงเรียนขึ้นภายในวัดทุ่งมอก โดยให้พระเป็นครูช่วยสอน และย้ายโรงเรียนจากบริเวณวัดออกไปสร้างใหม่บริเวณติดถนนด้านนอกหมู่บ้าน และทำการสอนมาจนปัจจุบันนี้

วัฒนธรรม ประเพณี ของชาวไทลื้อ ในประเทศไทย

ไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แตกต่างจากคนไทย และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในประเทศไทย วัฒนธรรมของชาวไทลื้อมีทั้งที่ยึดถือรูปแบบเดิมเมื่ออาศัยอยู่ในสิบสองปันนา และวัฒนธรรมที่ผสมผสานกับท้องถิ่นใกล้เคียงเมื่ออพยพมาอยู่ประเทศไทย โดยเฉพาะการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับชาวไทยยวนคนเมือง

วัฒนธรรมที่ชาวไทลื้อยังยึดถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ รวมทั้งประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนรวมความเชื่อ 2 ประการไว้ด้วยกันคือความเชื่อในพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องเทวดา (เทวดา-ผี) สืบเนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทลื้อ อาจจะรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วยที่ยึดถือและปฏิบัติกรเช่นไหว้ผีต่างๆ เพื่อให้การดำรงชีวิตของตน ครอบครัว รวมทั้งหมู่บ้านเกิดความสุขและพืชผลอุดมสมบูรณ์ เมื่อศาสนาพุทธแพร่เข้ามาจึงผสมผสานกัน ความเชื่อพุทธศาสนาและผี โดยมีการปรับให้อยู่ร่วมกันได้โดยไม่ขัดแย้งวัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทลื้อที่ยังยึดถือปฏิบัติกันในประเทศไทย ได้แก่ ประเพณีการตานธรรม การขึ้นเฮินใหม่ กินก๋วยสลาก พิธีส่งเคราะห์เฮิน-บ้าน-เมือง (ซึ่งปรับมาจากการเข้ากรรมเฮิน-บ้าน-เมือง โดยยกเลิกข้อห้าม "คนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้า") การบวชลูกแก้ว ฯลฯ

ประเพณีการตานธรรม

สืบเนื่องจากชาวไทลื้อยึดถือในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เวลาเข้าทุกบ้านจะนำข้าวที่นึ่งสุกใหม่และน้ำ บางบ้านอาจมีกับเข้าด้วย นำมาที่วัดถวายพระประธานของวัดเรียกว่า "ใส่ข้าวพระ เจ้า" นอกจากนี้แล้วยังแบ่งหมวดหมู่ในการทำอาหารมา ถวายแก่พระภิกษุ-สามเณรที่วัดอีกด้วย เพราะชาวไทลื้อเชื่อว่าอานิสงฆ์ของผลบุญจะทำให้ชีวิตเป็นสุข ประเพณีการตานธรรมก็เช่นกัน เป็นการทำบุญขนาดใหญ่เพื่อสะสมผลบุญให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว อีกทั้งให้กับผู้ตานธรรมเองด้วย

ประเพณีการตานธรรม หรือประเพณีการตานธรรม (การตั้งธรรมหลวง) หากเรียกตามสำเนียงชาวไทลื้อ คือ ประเพณีการทำบุญขนาดใหญ่ โดยแยกได้ 2 ลักษณะคือ

1. การตานธรรมประเพณี
2. การตานธรรมหลวง การตานธรรมหลวงแยกได้อีก คือ
 - 2.1 การตานธรรมให้คนตาย
 - 2.2 การตานธรรมไปภายหน้า

การตานธรรมประเวณี การตานธรรมประเวณี ฟังกระทำกันไม่นานสัก 2-3 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากมีการตานธรรมประเวณีจะกระทำในช่วงเดือน 12 ซึ่งตรงกับเทศกาลลอยกระทง จะมีเพียงการตานผ้าจำนำพรรษา ควบคู่กับการทอดผ้าป่าของหมู่บ้าน ตามประเพณีของชาวไทลื้อ หลังจากออกพรรษาจะยังไม่มีการตานผ้าจำนำพรรษา จะมากระทำในเดือนยี่เป็งทีเดียว แต่ขณะนี้เมื่อออกพรรษา จะมีการตานผ้าจำนำพรรษาควบคู่ไปเลย เมื่อถึงเดือนยี่เป็งจึงมีการตานธรรมประเวณี เพียงอย่างเดียว

เมื่อถึงเดือนยี่เป็ง ที่จะจัดงานการตานธรรมประเวณี จะประกาศให้ชาวบ้านทราบโดยทั่วไป และนำสิ่งของต่างๆ ที่จะถวายมารวมกัน ณ บ้านคนใดคนหนึ่ง ช่วยกันจัดตกแต่ง เมื่อถึงเวลาเย็นจะแห่ครัวตานทั้งหมดไปที่วัด ให้พระทำพิธีหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ชาวไทลื้อเชื่อว่า สิ่งของใดก็ตามที่พระหยาดน้ำแล้วจะเป็นของวัดทันทีและพระจะอ่านธรรมให้ฟังเป็นอันเสร็จพิธีการตานธรรมประเวณี

การตานธรรมหลวง กาดานธรรมหลวง(โหลง) หรือใหญ่ นั้น แยกได้ 2 ประเภทคือ การตานธรรมหากคนตาย และการตานธรรมไปภายหน้า

การตานธรรมหากคนตาย

คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วหรือการตานจอมกุน ไปบ่บ่อกหมายถึงคนที่ไม่กลับ คือ คนตาย จะแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ความจริงการตานสิ่งของทุกอย่างให้กับคนตายนั้น จะกระทำเมื่อทำการฌาปนกิจศพเสร็จสิ้นทันทีเลยก็ได้ แต่ชาวไทลื้อเชื่อว่า ฮิตของตนจริงๆจะต้องกระทำเมื่อถึงฤดูกาลเท่านั้น โดยหลังจากฌาปนกิจศพจะไม่มี การตานอะไรให้ โดยที่การตานธรรม คือ การที่เจ้าภาพไปจงให้พระภิกษุสามเณรมาเทศนาธรรมกัณฑ์ต่างๆ เพื่อให้ผู้ตายได้ฟัง ด้วยเชื่อว่าอานิสงฆ์ของการได้ฟังพระธรรมคำสอน จะทำให้ชีวิตผู้ตายดีขึ้นหรือไปสู่สุคติเร็วขึ้น นอกจากการตานธรรมแล้ว ชาวไทลื้อยังมีประเพณีการตานตุงให้แก่ผู้ตายซึ่งผู้ตายอาจตกนรกหรืออยู่ในภพที่ไม่น่าอยู่จะ เกาะชายตุงขึ้นสู่สวรรค์หรือปราสาทได้

การตานธรรมหลวงจะปฏิบัติกันในเดือน 4 หรือเดือน 8 ตามปฏิทินการนับทางจันทรคติของชาวไทลื้อเร็วกว่าชาวไทล้านนาอีก 2 เดือนหรือปฏิบัติกันช่วงหลังปีใหม่(สงกรานต์)ไปแล้ว ราวเดือนพฤษภาคม แต่ก็ไม่ได้กำหนดแน่นอน อาจมีการเลื่อนไหลได้ เช่นปี พ.ศ. 2535 การจัดงานประเพณีการตานธรรมหลวง ได้จัดร่วมกันไปพร้อมการฉลองกำแพงวัด

ทุ่งมอก วันที่ 9-11 เมษายน 2535 ซึ่งการจัดงานประเพณีนี้จะจัดงานทั้งหมด 3 วันด้วย

การตานธรรมไปภายหน้า เป็นการตั้งธรรมหลวงอีกชนิดหนึ่งจะมีรายละเอียด และการเตรียมงานเช่นเดียวกับการตานธรรมไปหาคนตาย แต่ต่างที่จุดประสงค์ เนื่องจากการตานธรรมไปภายหน้า เป็นการทำบุญเตรียมไว้โดยเฉพาะตนเองเมื่อตายไป แต่โดยรวมของการตั้งธรรมหลวงนี้เป็นงานประเพณีของชาวไทลื้อที่ต้องร่วมใจกันกระทำทั้งชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ โดยตกแต่งตั้งแต่ปากทางหมู่บ้านเข้าสู่หมู่บ้าน และวัดโดยใช้ตุ้ง (ผ้าเช็ดหลวง) ตันกล้วย ตันอ้อย ปักเรียงรายเป็นระยะๆ นับพันๆ ชิ้น ด้วยชาวไทลื้อเชื่อว่าเป็นการต้อนรับพระเวสสันดร (พระเวสสันดร) ชาวบ้านทุกคนจะต้องพร้อมใจกันไปช่วยงานที่วัด ทำอาหารกินร่วมกันที่วัดตลอด 3 วัน ที่มืงานตานธรรม โดยแต่ละบ้านนำเนื้อหลังคาละ 3 ซีด ไปรวมกันที่หอประชุมหมู่บ้าน โดยมีหญิงวัยกลางคนช่วยกันปรุงอาหาร ตอนเช้าของวันที่มืงานจะเคาะไม้เป็นสัญญาณให้ไปรวมกันที่วัด ฟังธรรม โดยแต่ละบ้านนำสิ่งของที่ตนเองจะตานนั้นแท้ไปไว้ที่วัดด้วยความครั้นเครง กัณฐ์ธรรมที่แท้ไปวัดนั้น แยกได้ 2 ระดับคือกัณฐ์ใหญ่และกัณฐ์ธรรมดา กัณฐ์ใหญ่จะเป็นของคนมีฐานะในหมู่บ้าน จะมีประมาณ 5-6 กัณฐ์ โดยมีทุกอย่างเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และปราสาทที่สร้างขึ้นจำนวน 7 ชั้น และกัณฐ์ใหญ่นี้จะเขียนสลากติดไว้ และนำสลากที่มีหมายเลขเดียวกัน ไปใส่ในขันรวมกันที่หน้าพระประธาน พระนิมนต์มาจากวัดอื่นจะเป็นผู้จับสลากกัณฐ์ใหญ่ และอ่านธรรมให้เจ้าของกัณฐ์นั้นไปโดยเจ้าของกัณฐ์นั้นจะนัดหมายเสียก่อนว่า ตนต้องการฟังธรรมกัณฐ์ไหน ซึ่งธรรมมหาเวสสันดรชาดกจะมีทั้งหมด 13 กัณฐ์ด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีธรรมชาดกเรื่องต่างๆ อีกมาก สำหรับกัณฐ์เล็กๆ นั้นจะถวายไว้ที่วัดในหมู่บ้านทั้งสิ้น กัณฐ์ที่มีความสนุกสนานคือกัณฐ์มหาชาติ เนื่องจากมีการรับเสด็จเมื่อกลับเข้าเมือง จะมีฝนโบกขรพรรษตกลงมา ชาวบ้านจะโปรยข้าวสารทำที่เป็นฝนโบกขรพรรษที่วิหาร

บทที่ 4

วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทลื้อ

วัฒนธรรมของชาวไทลื้อ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ของตนอีกประการหนึ่งคือการแต่งกาย ซึ่งการแต่งกายนับว่าเป็นลักษณะเด่น ที่ปรากฏให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้ดีที่สุดในหมู่บ้านชาวไทลื้อ ปรากฏการแต่งกาย 2 ลักษณะ คือการแต่งกายของผู้ชายไทลื้อ และการแต่งกายแบบหญิงไทลื้อ

การแต่งกายของผู้ชายไทลื้อ

เสื้อชาย - เสื้อของชายไทลื้อ จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับเสื้อหม้อห้อมของไทยวนคือ เป็นเสื้อแขนยาวสีดำคราม บางตัวมีลักษณะพิเศษ คือ เป็นเสื้อเอวลอย ขลิบด้วยแถบผ้าสีต่างๆ มีฝืนผ้าต่อจากสายหน้าป้านมาติดกระดุมเงินทั้งส่วนตรงใกล้รักแร้และตรงเอว

กางเกง - กางเกงของไทลื้อคล้ายๆ กางเกงชาวไทยใหญ่ คือ เป็นกางเกงก้นลึก เรียกว่า เต่ว 3 ดูก(กางเกง 3 ตะเข็บ)บ้าง เต่ว โห่ย้งบ้าง ถ้าผู้นุ่งเป็นคนสำคัญ เช่น เป็นเจ้า เป็นพระยา เป้ากางเกงจะต้องสีกเป็นพิเศษ ถึงกับต้องมีผู้เดินตามหลังเพื่อคอยถือเป้ากางเกง

การแต่งกายของสตรีไทลื้อ

เสื้อหญิง - เสื้อหญิงชาวไทลื้อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือ "เสื้อปัก" เป็นเสื้อสีดำคราม แขนยาวตัวเสื้อรัดรูป เอวลอย มีสายหน้าเฉียงมาผูกติดกันด้วยด้ายพัน หรือแถบผ้า

เล็ก ๆ ตรงมุมด้านซ้ายหรือขวาของลำตัว ชายเสื้อนิยมยกลอยขึ้นทั้ง 2 ข้าง สาบเสื้อนิยมขลิบด้วยแถบผ้าสีต่างๆ ประดับด้วยกระดุมเงินเม็ดเล็ก ๆ เรียงกัน

ผ้าขึ้นทาสี - ลักษณะเด่นของขึ้นทาสี คือลวดลายมักจะอยู่ตรงกลางของตัวขึ้นเป็นส่วนใหญ่ โดยส่วนตีนซึ่งมักจะเป็นสีพื้น ไม่ว่าจะใส่ในโอกาสใด ทั้งนี้ลวดลายทางบนตัวขึ้นจะเกิดจากเส้นพุ่ง โดยวิธีการเย็บผ้าเป็นถุงจะเย็บสองข้างติดกัน

ผ้าโพกผม - ผ้าโพกผมของหญิงชาวไทลื้อส่วนมากเป็นสีขาว ความยาวประมาณ 1 เมตร กว้าง 1 ฟุต อาจจะมีสีอื่น เช่นสีชมพูก็ได้ทำจากผ้าไหม แต่ผ้าสีขาวที่ใช้โพกกันเป็นประจำทำจากผ้าฝ้าย

ทรงผม - หญิงชาติพันธุ์ไททุกกลุ่มไว้ผมยาวเกล้าเป็นมวย ลักษณะการเกล้ามวยและตำแหน่งของมวยผมแตกต่างกัน หญิงไทใหญ่เกล้าผมขมวดเป็น "มวยต่ำ" มวยผมอยู่ในแนวขวัญกลางศีรษะค่อนข้างต่ำ ท้ายทอย มวยผมหญิงไทลื้อเป็น "มวยสูง" อยู่ในแนวเส้นระนาบกับขวัญกลางศีรษะค่อนข้างไปด้านขวามี "ว่องผม" หรือเส้นวงผมเล็กๆกระตุกขึ้นมาเหนือมวยผม

เครื่องประดับ - เครื่องประดับที่หญิงไทลื้อนำมาตกแต่งร่างกาย คือ ปิ่นปักผม เข็มขัดเงิน และกำไลข้อมือ ต่างหู ทำจากผ้าแดงพันแก้วสี และชุกลงไปในรูหูซึ่งในรูหูจะขยายกว้างขึ้น เครื่องประดับประเภทโลหะจะทำจากเงิน

นอกจากผ้าที่นำมาตกแต่งร่างกายแล้ว ชาวไทลื้อยังมีผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนอีกคือผ้าเช็ด

"ผ้าเช็ด" เป็นคำภาษาไทยซึ่งใช้เรียกผ้าทอชนิดหนึ่ง ผ้าเช็ดจะมีลักษณะเป็นผืนผ้าสีเหลี่ยมใช้วิธีการทอด้วยการจิด หรือจักเป็นลวดลายต่างๆ หลากหลายแบบ แบ่งผ้าเช็ดได้ 3 ขนาด คือ ผ้าเช็ดหลวง , ผ้าเช็ด, ผ้าเช็ดน้อย

ผ้าเช็ดหลวง - เป็นผ้าชนิดหนึ่งซึ่งพบเฉพาะในกลุ่มไทลื้อ ลักษณะเป็นผืนขนาดยาวประมาณ 2-3 เมตร กว้างประมาณ 15-30 เซนติเมตร รูปลักษณะคล้าย "ตุ่ง" มาก ชาว

ไทลื้อจะทำผ้าเช็ดหลวงนี้ถวายวัดเช่นเดียวกับการถวายตุ๊กโดยแขวนไว้ในวิหาร ผืนผ้าเช็ดหลวงจะเป็นผ้าฝ้ายสีขาว ส่วนลวดลายที่เกิดจากเส้นพุ่งจะมีหลากสี สีที่เด่นคือสีดำและแดง ลวดลายในแต่ละช่วงจะเป็นรูปคน ลัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ และลายเรขาคณิต

ผ้าเช็ด - เป็นผ้าผืนยาวประมาณ 1-1.50 เมตร กว้างประมาณ 15-40 เซนติเมตร เป็นผ้าที่ใช้สำหรับตกแต่งร่างกายในโอกาสพิเศษ ชาวไทลื้อจะใช้ เฉพาะสำหรับผู้ชายพาดไหล่ เวลาไปวัดหรือไปในงานฉลองพิธีกรรมต่างๆโดยวิธีการพาดจะพับ 2-3 ทบ ให้ผ้าหน้าแคบลงพอดีกับไหล่และพับด้านยาวให้เหลือครึ่งหนึ่ง ใช้พาดบนไหล่ด้านซ้ายหรือขวาก็ได้

ผ้าเช็ดน้อย - เป็นผ้าฝ้ายสีขาว ผืนขนาดเล็กกว้างประมาณ 15-20 เซนติเมตร และยาวประมาณ 20-30 เซนติเมตร มีลายขัดขนาดเล็กเป็นริ้วตรงชายผ้า 2 ข้าง ใช้เป็นผ้าเช็ดหน้าและตกแต่งครวตาน เพื่อถวายพระ

ถุงย่าม - ถุงย่ามที่ชาวไทลื้อใช้ในชีวิตประจำวันขณะออกบ้าน ปัจจุบันคือเป็นถุงย่ามสีแดง เพื่อใส่หมากพลูหรือดอกไม้ธูปเทียนไปวัด ถุงย่ามเป็นศิลปหัตถกรรมและเป็นเครื่องประดับด้วย เมื่อหญิงชายปลงใจรักกัน จะมอบถุงย่ามให้ไว้เป็นที่ระลึก ถุงย่ามแบบนี้ จะปักลวดลายสีต่างๆด้วยด้ายจากฝ้ายหรือไหมพรม มีภาพลายนกยูงเป็นสัญลักษณ์แห่งสิริมงคลและความสุขสบาย ลายปักรูปช้างเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร

หญิงชาวไทลื้อทุกคนก่อนจะแต่งงาน มีเหย้ามีเรือนออกไป ทุกคนจะต้องทอผ้าได้เพื่อจัดเตรียมที่นอน หมอน และชุดแต่งงานของตน ซึ่งกว่าจะจัดเตรียมเรียบร้อยต้องใช้เวลานาน โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกต้นฝ้าย ซึ่งใช้เวลา 2-3 เดือน ถึงจะเก็บดอกฝ้ายได้นำดอกฝ้ายมาแยกเมล็ดออก มาตีให้เป็นเส้นด้าย นำเส้นด้ายไปซักน้ำเปล่า นำไปแช่กับข้าวจ้าวที่หุงเรียบร้อยแล้ว คลุกให้เข้ากันจนเม็ดข้าวแตกละเอียดเพื่อให้เส้นฝ้ายหยาบ มิฉะนั้นเส้นด้ายจะเปื่อย ขาดง่าย นำด้ายไปพันในหลอดทอผ้าได้ เมื่อทอได้ผ้าแล้วถึงขั้นตอนนำมาย้อมคราม โดยปลูกต้นคราม หว่านเมล็ดลงไปใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือน ให้ต้นครามสูงท่วมหัวเกี่ยวต้นคราม นำมามัดรวมกันแช่ในหม้อที่มีปากกว้างประมาณ 1 ฟุต แช่ทิ้งไว้ 1 วัน 2 คืน เพื่อให้สีน้ำออกมาสีเขียวๆ นำกากต้นครามทิ้งไป ผสมปูนขาวก้อนลงไป ในหม้อ ให้นำน้ำเปลี่ยนเป็นสีเหลืองแช่ปูนทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือน จะเกิดฟองสีดำบนปากหม้อ คนให้น้ำขุ่น

ตกตะกอนรินเอาน้ำใสๆ ทิ้งไป ยังต้องมีการผสมน้ำต่างลงไปอีกด้วย การเตรียมน้ำต่าง โดยการใช้ผักโขม ตากแดดให้แห้งเผาไฟให้เหลือแต่จี๋เต้า เอาจี๋เต้าผสมน้ำกรองเอาแต่น้ำใส และนำน้ำครำหรือน้ำหอมที่เตรียมไว้ในขั้นแรกผสมลงไป ทิ้งไว้ประมาณ 6-7 วัน ช่วงนี้ชาวไทลื้อเชื่อว่า รอนกว่าผีห่อมจะมาจึงจะใช้การได้ โดยสังเกตจากสีน้ำออกสีดำครึ้มๆ มีกลิ่นหอม จึงนำผ้าที่เสร็จจากการทอลงย้อมได้ ช่วงที่รอผีห่อมมานี้ ต้องหมั่นตรวจดูทุกวัน ซึ่งผีอาจจะมาช้าหรือเร็วก็ได้ หากไม่รอผีมา นำผ้าลงย้อมจะติดผ้าได้ไม่ทนทาน นำผ้าลงย้อมได้คราวละ 1 ซ่า (ผ้า 1 ซ่า แบ่งเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 2 วา เพราะฉะนั้นผ้า 1 ซ่า = 4 วา) ตัดได้ 1 ชุด หากตัดเสื้อปิดผ้า 1 ซ่า ตัดเสื้อได้ 3 ตัว การย้อมผ้าต้องย้อมถึง 3-4 ครั้ง โดยครั้งแรกย้อมแล้วนำขึ้นผึ่งแดดจนแห้ง แล้วย้อมใหม่อีกหลายครั้งจนกว่าจะติดทนทาน นอกจากนี้สีอื่นที่นำมาย้อมผ้าคือสีเหลืองจากขมิ้น โดยใช้ขมิ้นมาตำปนกับมะกอก แล้วนำผ้าลงย้อม

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทลื้อ

การแต่งกายของชาวไทลื้อในปัจจุบันจะแตกต่างจากที่กล่าวข้างต้น โดยจะแยกกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของชายชาวไทลื้อและหญิงไทลื้อ ดังนี้

การแต่งกายของชายชาวไทลื้อ

จากการสอบถามพ่อเฒ่าอายุมากกว่า 70 ปีขึ้นไป กล่าวว่า การแต่งกายตามแบบเดิมของชายไทลื้อ ไม่ว่าจะอยู่บ้าน ออกไปทำงาน ไปร่วมงานพิธีต่างๆจะแต่งกายด้วยชุดลื้อทั้งนั้น คือ กางเกงขาก๊วย แต่เป้ากางเกงลึกกว่ามาก เสื้อเป็นเสื้อย้อมครามสีหม้อห้อม ทั้งรัดคอกและกระดุมจะทำจากผ้าทั้งสิ้น โดยนำผ้ามาพันม้วนเป็นปมกลมๆ และนำผ้าชิ้นเล็กๆ มาคล้อง คล้ายกระดุมเสื้อจีนปัจจุบันและ เวลาออกไปวัดหรือไปร่วมงานทำบุญที่ไหน จะต้องพาดผ้าเช็ดไว้บนบ่าด้วยและสะพายย่ามสีแดง เพื่อใส่ของใช้ส่วนตัวไปด้วย อีกประการหนึ่งคือ โปกหัวด้วยผ้าสีขาวด้วย

การแต่งกายดังกล่าวค่อยๆหมดไป ตั้งแต่สมัยเป็นหนุ่มๆ ผ้าโปกหัวและผ้าเช็ดพาดบ่าเริ่มหมดไปก่อน ไม่ค่อยมีคนปฏิบัติต่อมาจึงค่อยๆหมดไปจนถึงระยะเวลาประมาณ 40 กว่าปีที่ไม่นิยมตามแบบเดิมอีก เนื่องจากความคิดที่ว่า "ล้าสมัย" ต่อมาเสื้อเริ่มเป็นหม้อห้อมธรรมดา ที่ย้อมครามและตัดธรรมดาไม่มีการตกแต่งลวดลาย รวมทั้งทำกระดุมจากผ้าที่มาผูกติดกัน และเป็นกระดุมธรรมดาในที่สุด ยังใส่ได้ในงานทุกโอกาสประมาณปี 2500 มาจนถึงปัจจุบัน เสื้อผ้าเริ่มเปลี่ยนไปหมด กางเกงเป็นกางเกงตามสมัยนิยมปัจจุบัน เรียกว่า "เตี้ยทรง" เสื้อเป็นเสื้อธรรมดาซื้อจากตลาดหรือคนมาเร่ขายได้ การแต่งกายไปในงานมากจะเริ่มเปลี่ยนเป็นเสื้อที่ไม่ใช่เสื้อสีครามหรือหม้อห้อม

การแต่งกายของหญิงไทลื้อ

การแต่งกายของหญิงไทลื้อในอดีตยังเป็นดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ไม่ถึงกับไม่คงรูปเดิมไว้เลย เช่นชายชาวไทลื้อ และการแต่งกายของสตรีไทลื้อที่ยังคงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ ยังเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนอย่างแจ่มชัด โดยเฉพาะสตรีสูงอายุ แม้ว่าเสื้อปักของสตรีสูงอายุ จะลดลวดลายในการตกแต่งแถบเสื้อด้านหน้าลงบ้างก็ตาม ขณะไปวัดจะแต่งกายตามประเพณีเกือบ 100% ใส่เสื้อปัก ชินลื้อ โปกผม แม้ขณะอยู่บ้านก็เช่นกันจะใส่ชินลื้อ เสื้อปัก จะโปกผมหรือไม่ก็แล้วแต่ แต่ถ้าอากาศร้อนจะใส่แต่เสื้อชั้นใน หากว่าใครขึ้นบ้านไป จึงจะเอาเสื้อปักที่วางไว้ใกล้ตัวมาสวมทับ ปัจจุบันหญิงชราแทบทุกคนจะมีผ้าถุงหรือชินสมัยใหม่ (โสร่ง) ที่มีขายตามท้องตลาดไว้ผลัดเปลี่ยนซึ่งลูกหลานเป็นคนซื้อให้ แต่แรกกล่าวว่า การใส่ชินลื้อรู้สึกสบายกว่าใส่ชินโสร่งที่ซื้อจากท้องตลาด เพราะชินลื้อนุ่มกว่า อีกทั้งตนเองเป็นลื้อและใส่มาตั้งแต่เด็กแล้ว ผู้ที่ทอผ้าแบบลื้อคือกลุ่มคนชราพวกนี้กลุ่มหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะทอเพื่อขายมากกว่า อีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถทอผ้าแบบลื้อได้คือสตรีวัยกลางคน ซึ่งบางคนทอขึ้นไม่ได้ แต่ต้องหาชินลื้อไว้ประจำตัวเอง 1 ผืน เนื่องจากขณะออกนอกหมู่บ้านจะใส่ชินลื้อเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่ม

การเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของหญิงไทลื้อนั้น เริ่มเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้วโดยพ่อค้าเร่จากหมู่บ้านใกล้เคียงคือบ้านม่วงนำมาขายโดยไปซื้อมาจากเมืองน่าน ผ้าที่นำมาขายก่อนคือผ้าชินราคาถุงละ 12 บาท เลื่อยยังไม่มีเลื่อยสำเร็จรูปเข้ามาขาย มีผ้าตัดเสื้อเป็นผ้าโทเรหรือผ้าลินินขายในราคาหลาละ 6-7 บาท ต่อมาประมาณ 3 ปี จึงมีผ้าถุงลาย และผ้าตัดเสื้อที่มีลวดลายมาขาย ผ้าถุงลายผืนละ 17 บาท การเปลี่ยนจะเริ่มเปลี่ยนจากชินก่อน เนื่องจากชินต้องใช้เวลาทอมาก เนื่องจากมีลวดลายแต่เสื้อไม่ต้องตกแต่งลวดลาย เพียงแต่ทอเสร็จย้อมครามก็ตัดเป็นตัดได้เลย อีกทั้งฝ้ายที่จะนำมาทอผ้าไม่มีขาย และถนนหนทางไม่สะดวกจะเดินทางไปซื้อฝ้าย ขณะที่เสื้อผ้าสำเร็จรูปนำมาขายถึงในหมู่บ้าน

กลุ่มสตรีที่นำในการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย เริ่มจากหนุ่มสาวที่ทันสมัยซื้อมาใส่ก่อน ต่อมาเมื่อผู้คนเห็นสวยจึงซื้อใส่ตามเมื่อมาขายรอบหลัง อีกทั้งเพื่อเสื้อผ้าที่ตัวเองใส่มาตั้ง

แต่เด็กอยากจะเปลี่ยนบ้าน จะซื้อใส่กันเรื่อยๆ มา อีกทั้งภาวะเศรษฐกิจที่ต้องทำมาหากินอย่างเร่งรีบ การซื้อเสื้อผ้าใส่สะดวกรวดเร็วกว่าการทอผ้าเองมาก จึงนิยมกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าพัฒนาการประจำตำบลจะส่งเสริมให้สตรีทอผ้าพื้นเมืองมากขึ้น แต่เป็นการทอเพื่องานหรือเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเองต่อผู้อื่นบางขณะเท่านั้น แต่มิได้เข้าไปส่งเสริมหรือปลูกจิตสำนึกให้หันกลับมาใส่เสื้อผ้าตามแบบเดิมอีก ซึ่งคงจะเป็นไปได้ยาก

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายของชาวไทลื้อ อาจจะมีเหตุผลดังนี้

1. *ภาวะเศรษฐกิจ* ปัจจุบันที่ต้องทำการผลิตเพื่อขาย มีใช้เพื่อการยังชีพเช่นเดิม จึงต้องทำงานแข่งกับเวลา เพื่อนำผลผลิตไปขาย และทุกอย่างในการดำรงชีวิตจะได้มาด้วยการซื้อแทบทั้งสิ้น ซึ่งต่างจากเมื่อก่อนที่มีการแลกเปลี่ยนกันบ้าน

2. *ความทันสมัย รวดเร็ว และสะดวกสบาย* เมื่อความเจริญแพร่เข้าสู่ชุมชน ถนนตัดผ่านหน้าหมู่บ้าน และไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชน ทำให้เห็นภาพการแต่งกายตามสมัยนิยมได้ง่ายขึ้น ทั้งจากสื่อมวลชน และผู้คนที่ลี้ภัยรไปมา การเลือกสรรเสื้อผ้า เป็นไปได้สะดวกยิ่งขึ้น มีรถบรรทุกเป็นคาราวานบรรทุกสิ่งของทุกประเภทเข้ามาขาย จึงไม่ต้องเสียเวลาในการทอเช่นเดิมอีก

3. *สภาพอากาศ* สภาพอากาศในเมืองไทย ไม่หนาวเช่นในสิบสองปันนา จึงไม่จำเป็นต้องแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายเนื้อหนาที่ทอมือ หรือใส่เสื้อรัดรูป เช่นเสื้อปักในสิบสองปันนาอีกต่อไป

อย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มเด็กนักเรียนในหมู่บ้านที่เข้าโรงเรียนประถมศึกษาบ้านทุ่งมอกว่าจะเกิดความรู้สึกตระหนักหรือรักษาเอกลักษณ์การแต่งกายตามแบบอย่างของตนไว้ได้หรือไม่ ซึ่งการแต่งกายของเด็กนักเรียนเหล่านี้ เมื่ออยู่บ้านหรือช่วยผู้ปกครองทำงานจะแต่งกายแบบปกติคนเมือง แต่ว่าการแต่งกายไปโรงเรียนวันศุกร์ ทางโรงเรียนจะขอความร่วมมือให้เด็กหญิงชาวไทลื้อแต่งกายแบบลื้อ แต่ครึ่งท่อน คือใส่เสื้อหม้อห้อม ใส่ขีนลื้อ ซึ่งอาจนำมาตัดเป็นกระโปรง หรือใส่แบบผ้าถุงก็ได้ แต่ไม่ต้องโพกผม

บทที่ 6

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการแต่งกาย ของชาวไทลื้อ ได้เลือกชุมชนไทลื้อ บ้านทุ่งมอก ต.มาง อ.เชียงม่วน จ.พะเยา เป็นตัวอย่างในการศึกษา โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารจากห้องสมุดทั่วไป เกี่ยวกับชาวไทลื้อ และเก็บข้อมูลสนามจากบ้านทุ่งมอกโดยการสอบถาม สังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยตั้งวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมโดยทั่วไปของชาวไทลื้อ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และ 3) เพื่อศึกษาทัศนคติของการยอมรับการเปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาพบว่า ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในสิบสองปันนา ประเทศจีน แต่ปัจจุบันมีชาวไทลื้ออยู่ในประเทศลาว ประเทศพม่า และประเทศไทย สำหรับประเทศไทยมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่แถบล้านนา ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน ด้วยเหตุผล 2 ประการที่ชาวไทลื้ออพยพเข้าสู่ประเทศไทย คือ การถูกกวาดต้อนลงมาสมัยพระยาภาววิละ และการเปลี่ยนแปลงภายในของประเทศจีน และเกิดความอดอยากยากแค้น ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่บ้านทุ่งมอกปัจจุบันนี้อพยพมาจากเมืองลำ เมืองพงในสิบสองปันนา โดยมีพระยาคำอุ่นตาล เป็นผู้ดำเนินการอพยพ โดยมาพักที่บ้านหนองบัว อ.ท่าวังผา จ.น่านก่อน เมื่อบ้านหนองบัวคับแคบจึงได้อพยพมาอยู่ที่บ้านทุ่งมอกจนถึงปัจจุบันนี้ แต่มีบางส่วนที่อพยพออกจากอ.เชียงม่วนไปอยู่ อ.เชียงคำ จ.พะเยา โดยนำเอาชื่อหมู่บ้านที่อยู่เดิมจากอ.เชียงม่วน ไปตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านใน อ.เชียงคำ เช่นบ้านทุ่งมอก บ้านแพด บ้านมาง เป็นต้น ชาวไทลื้อเมื่ออยู่ในสิบสองปันนาเป็นคนขยันเมื่อเข้ามาอยู่ในเมืองไทย จึงนำนิสัยนี้ติดตัวมาด้วย ทำให้ฐานะเศรษฐกิจของชาวไทลื้ออยู่ในขั้นดี ซึ่งอาชีพส่วนใหญ่คือการเกษตร

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการแต่งกายของชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอกเริ่มจากฝ่ายหญิง เนื่องจาก ผู้หญิงเป็นผู้มีหน้าที่ทอผ้าและตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม อีกทั้งฝ่ายหญิงยังต้องมีหน้าที่ช่วยทำงานในไร่นาหรือหารายได้เสริมมาใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้เวลาในกระบวนการ

สรรหาเครื่องแต่งกายนับแต่การปลูกฝ้าย ย้อมคราม จนกระทั่งตัดเย็บสำเร็จรูป ลดน้อยลง ประกอบกับมีการคมนาคมที่สะดวกสบายมากกว่าแต่ก่อนมีการตัดถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน อำเภอและจังหวัด ทำให้เสื้อผ้าสำเร็จรูปมีโอกาสแพร่หลายเข้าสู่หมู่บ้านชาวไทลื้อมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางการแต่งกายจะเริ่มเปลี่ยนจากผู้หญิงเป็นตัวนำ โดยเสื้อผ้าที่เริ่มเปลี่ยนก่อน คือผ้าซิ่นของผู้หญิง เนื่องจากผ้าซิ่นต้องใช้เวลาในการทอมาก ใช้เทคนิควิธีการทอผ้าหลายขั้นตอน ใช้เวลานานกว่าจะได้ 1 ผืน ขณะที่มีพ่อค้านำผ้าถุงหรือโสร่งมาขายในราคาถูก สะดวกแก่การซื้อหาจึงค่อย ๆ ซื้อมาใส่ และขยายวงกว้างขึ้น และติดตามมาด้วยเสื้อผ้าสำเร็จรูปและเสื้อผ้าของฝ่ายชาย จนในที่สุดความนิยมและความเคยชินมีมากขึ้น ทำให้การแต่งกายในชีวิตประจำวัน เปลี่ยนเป็นการแต่งกายตามกลุ่มไทยยวนใกล้เคียงหรือตามสมัยนิยมทั่วไป

การยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางการแต่งกาย เริ่มจากหนุ่มสาวที่เห็นว่าเสื้อผ้าแบบใหม่ น่าสมัย จึงซื้อมาใส่ก่อน ต่อมาเมื่อผู้คนเห็นสวยจึงซื้อใส่ตาม อีกทั้งเพื่อเสื้อผ้าที่ตัวเองใส่มาตั้งแต่เด็ก อยากจะเปลี่ยนบ้าง อีกทั้งสะดวกรวดเร็วกว่าการทอผ้าใส่เองมาก จึงนิยมกันมาถึงปัจจุบัน

กระนั้นก็ตาม ปัจจุบันมีการส่งเสริมให้ชาวไทลื้อหรือพื้นเอกลักษณะทางวัฒนธรรมของตน ส่งเสริมให้แต่งกายตามแบบเดิม เมื่อมีงานประเพณี อีกทั้งก่อตั้งกลุ่มสตรีแม่บ้าน เพื่อถ่ายทอดและสอนวิธีการทอผ้าแบบเดิมให้แพร่หลายและคงอยู่สืบไป และส่งเสริมให้เด็กนักเรียนแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองไปโรงเรียนทุกวันศุกร์ ซึ่งการส่งเสริมนี้ก็ได้รับการตอบสนองจากผู้บริหารโรงเรียนในชุมชนเป็นอย่างดี

เป็นธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง ย่อมมีผู้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ในหลายระดับต่างกัน แม้การแต่งกายของชาวไทลื้อในปัจจุบันจะกล่าวได้ว่า ไม่มีความแตกต่างจากบุคคลอื่นก็ตาม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ใหญ่ลงมาถึงเด็กแต่ผู้ที่ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ของตนได้อย่างเคร่งครัด คือ ผู้สูงอายุขณะอยู่บ้านยังคงแต่งกายด้วย ผ้าซิ่นไทลื้อ และใส่เสื้อปิดตามแบบของตน เนื่องจากความเคยชิน ความรู้สึกสบาย และความคิดที่ว่าตนเองเป็นไทลื้อ ฉะนั้นต้องแต่งกายตามวัฒนธรรมของตน แต่เมื่อคนรุ่นสูงอายุหมดไป การแต่งกายตามแบบไทลื้อ คงยังเหลืออยู่เฉพาะตามงานประเพณี เพื่อแสดงเอกลักษณ์เท่านั้น

สืบเนื่องจากทัศนคติของชาวไทลื้อเอง ที่เป็นผลมาจากการติดต้อสื่อสารกับโลกสมัยใหม่ วิทยาการก้าวหน้า การคมนาคมสะดวก ทำให้ความคิดในการยอมรับการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านวัตถุเป็นไปอย่างรวดเร็ว ด้วยเห็นว่าทันสมัย สวยงาม ไม่เชยตามแบบเดิมของตน ที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ทำให้มองเห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงว่ายังคงมีต่อไป จนกระทั่งกลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน หากแต่ว่าการยังคงมีเสื้อผ้าตามแบบเดิม เพื่อใช้ในประเพณี พิธีกรรมบางอย่างเท่านั้น

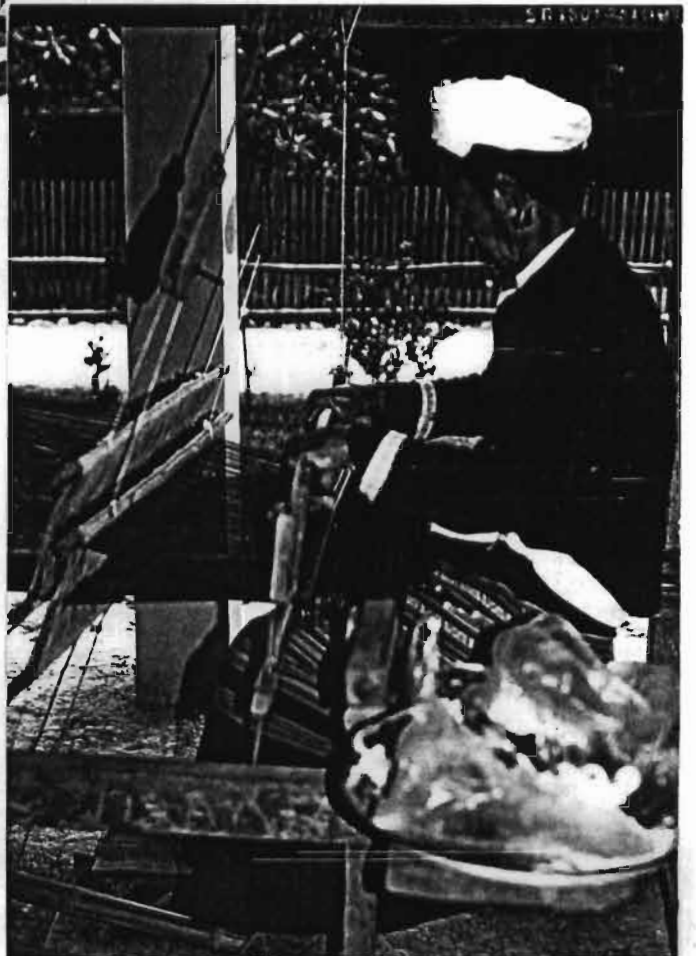

การแต่งกายแบบเดิม

ของสตรีชาวไทลื้อ

แม่เผ่าชาวไทลื้อ

กำลังทอชิ้นลื้อ

เครื่องแต่งกายของ

ชายไทลื้อ

ชายไทลื้อในเครื่องแต่งกาย

แบบเดิม

วิหารตามแบบไทลื้อ (วัดท่าฟ้าใต้)

อ. เชียงม่วน จ. พะเยา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กำจร สติรกุล. ลายสือไทย 700 ปี. (ฉบับปรับปรุง พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2526.

ไกรศรี นิมมานเหมินท์. หนังสือเชิดชูเกียรตินายไกรศรี นิมมานเหมินท์.

กรุงเทพมหานคร: ไตรรงค์การพิมพ์, 2524.

_____ . ล้านนาไทย. เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2529.

เกา ลี ชื่อ. การตั้งชื่อและความหมายทางสังคมสำหรับชื่อที่ตั้งนั้นของเผ่าไตในสิบสองปันนาของจีน. บทความในการประชุมสมัชชาสากลศึกษาทางวิชาการไทยสมัยที่ 4. แปลโดย เจ้าชื่อ หมิ่น สถาบันการศึกษาเผ่ากลุ่มน้อยมณฑลยูนนาน, สถาบันศึกษาเผ่ากลุ่มน้อยมณฑลยูนนาน, 1990.

ขบวน พลตรี. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือศึกษาเฉพาะกรณีโซ่ ตำบลกุสุมาลย์ และตำบลโพธิไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.

จิตรารมณ์ สุกธาวาส. ประวัติความเป็นมาของสิบสองปันนา. รวมบทความทางวิชาการ ไทลื้อ : เชียงคำ. เชียงใหม่: ชมรมล้านนาอดีตร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2529.

เจีย แยนจอง. ระบอบศักดินาของสิบสองปันนา. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องคนไทยนอกประเทศ : พรหมแดนความรู้ 2. การประชุมใหญ่สามัญประจำปี พ.ศ. 2531 และการสัมมนาทางวิชาการของสังคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี วันที่ 28-29 มกราคม 2532 ณ อาคารอำนวยการ เรื่องสุวรรณ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. แนวคิดในการศึกษาและวัฒนธรรม. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

- ชมรมล้านนาคดี. รวมบทความทางวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ. เชียงใหม่:
ชมรมล้านนาคดี, 2529.
- ชาญชัย จิรวรรณกิจ. การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยของชาวส่วยใน
ภาคเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2529.
- สุสิทธิ์ วิมุกตานนท์. กลุ่มท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา
: กรณีศึกษาบ้านห้วยเม็ง อ. เชียงของ จ. เชียงราย.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. พจนานุกรมภาษาไทยเปรียบเทียบกรุงเทพฯ
เชียงใหม่ ไทลื้อ ไทดำ. คณะมนุษยศาสตร์ เชียงใหม่, 2525.
- ชูรัตน์ ชัยมงคล. ประเพณีตานตุง. วารสารวัฒนธรรมไทย 22(ตุลาคม
2526): 54-58.
- ชุง เอ็นฉาง. การหัตถกรรมและตลาดนัดในสังคมคักคินาของชนเผ่าไต
สิบสองปันนา. วารสารมนุษยศาสตร์ 12(มกราคม-กรกฎาคม
2527): 36-52.
- ณัฐภัทร นาวิกชีวิน. "ลายสักขา" ที่บ้านเชียง. เมืองโบราณ 10
(กรกฎาคม-กันยายน 2524): 85-101.
- ถวิล อยู่เย็น. ข้อสังเกตในการไปมณฑลยูนนาน. วารสารศิลปากร 29
ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม 2528): 41-58.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และ แพทริเซีย ซีสแมน. ผ้าล้านนา ยวน
ลื้อ ลาว. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2531.
- ทวี สว่างปัญญากร. ตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา. เชียงใหม่:
มิตรนราการพิมพ์, 2529.

งนุช จันทรากัย. สังคมวัฒนธรรมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไตในชายแดนภาคเหนือ. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง คนไทยนอกประเทศ : พรหมแดน. การประชุมใหญ่สามัญประจำปี พ.ศ. 2531 และการสัมมนาทางวิชาการของสังคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี วันที่ 28-29 มกราคม 2532 ณ อาคารคอบล เรื่องสุวรรณ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.

นิเทศ ดินนะกุล. สถาบันสังคมสังคมและวัฒนธรรม. ใน เอกสารประกอบการศึกษาวิชา 313-183. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ และโครงการการศึกษาทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

บรรพต วีระลัย. สังคมวิทยา มานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ครูสภา, 2519.

บรรยายสรุปหมู่บ้าน อพป. บ้านทุ่งมอก. มปท., 2534. (อัดสำเนา).

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา. พระนคร: คลังวิทยา, 2498.

_____. สามสิบชาติในเชียงราย. พระนคร: คลังวิทยา, 2503.

ประคอง นิมมานเหมินท์. มหากาพย์ เรื่องท้าวบาเจือง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ประชาภิจักรจักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2515.

ประเสริฐ ณ นคร. ตัวอักษรไทยในล้านนา. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเพลงพื้นบ้านล้านนาไทย. วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

_____. ที่มาของอักษรไทล้านนากับไทลื้อ. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องวัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง. วันที่ 22-24 พฤษภาคม 2529. โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ร่วมกับมูลนิธิโตโยต้า.

- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟ้า. ความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์. เอกสาร
ประกอบคำบรรยายวิชาสังคมวิทยา. คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518. (อัดสำเนา)
- พงศาวดารล้านช้าง. ใน ประชุมพงศาวดาร ภาค 1 ตอนปลาย. เล่มที่ 2.
พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2506.
- พยนต์ ทิมเจริญ. แนวพรมแดนไทย-ลาว. วารสารแผนที่ 30 (เมกราคม-
มีนาคม 2530): 42-49.
- รพีพร รักมนุษย์. การใช้ภาษาของชาวไทยลื้อในหมู่บ้านเชียงบาน อ.เชียงคำ
จ.พะเยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2528.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2532.
- ลมูล จันทน์หอม. การขับลื้อ. ใน รวมบทความทางวิชาการไทลื้อ : เชียงคำ.
เชียงใหม่: ชมรมล้านนาอดีตร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2529.
- วิลเลียม คลิฟตัน ด็อดด์. ชนชาติไทย. แปลโดย หลวงนิพนธ์นิติสรรค์,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.
- วิถิ พานิชพันธ์. อธิฉนรูปแบบวิหารไทลื้อต่อการสร้างวิหารในล้านนายุค
รัตนโกสินทร์. วารสารมนุษยศาสตร์ 11 (กรกฎาคม-ธันวาคม
2525): 1-16.
- เวิน เขียวน่าย. การแพทย์และเภสัชของชนชาติไทยในสิบสองปันนา.
แปลโดย วิจิต วัฒนวิบูล วารสารศิลปวัฒนธรรม 7 (กุมภาพันธ์
2529): 71-75.
- ศรีนุช วิไล. ศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ (ไตลื้อ) สิบสองปันนา. วารสารความรู้
คือประทีป. 2 (ตุลาคม-ธันวาคม 2532): 63-74.
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สถาปัตยกรรมวัดไทลื้อในเขต
จ.น่าน. โครงการศึกษาวิจัยศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา ฝ่ายวิจัย
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2530.

- สมศักดิ์ สุวภาพ. ปริทัศน์ภาษาและวรรณกรรมในสิบสองปันนา.
เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ, 2529.
- สนิท สัมครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับพัฒนาการของสังคม.
กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2525.
- สุชาติ ภูมิบริรักษ์. สิบประวัตินานาชาติไทยนานเจ้า : อาณาจักรของใคร.
กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2525.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. คนไทยไม่ได้มาจากไหน. กรุงเทพมหานคร:
เจ้าพระยา, 2527.
- สุเทพ สุนทรเกษม. การผสมผสานทางวัฒนธรรม : ทฤษฎีและแนวคิดในการ
พัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2515.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. คนไทยในสิบสองปันนา. วารสารธรรมศาสตร์ 12(มีนาคม
2526): 123-137.
- สุลักษณ์ ศรีบุรี และ ทวีวงศ์ ศรีบุรี. รายงานผลการวิจัยเงินทุนรัชดาภิเษก
สมโภช เรื่อง ลายสักที่พบในภาคกลาง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2530.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. พิธีเลี้ยงผีเจ้าหลวงเมืองลำ. สารคดี 77(กรกฎาคม
2534): 58-72.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนว
มานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- อร กิ่งแก้ว. ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับสิ่งใหม่ของชาวเกาสีเหร่ อำเภอ
เมือง จ.ภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2532.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ประวัติศาสตร์สังคมหัวเมืองสมัยต้นกรุงเทพฯ ศึกษา
กรณีภาคเหนือ เมืองเชียงใหม่. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง
ประวัติศาสตร์สังคมหัวเมืองสมัยต้นกรุงเทพฯ. วันที่ 19
มกราคม 2523 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.
- อุทัย หิรัญโต. สังคมวิทยาประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,
2519.

เอ คาร์ และ พันตรี อี ไชเตนฟาเดน. ชาติวงศ์วิทยาว่าด้วยชนชาติเผ่า
ต่าง ๆ ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์,
2509.

ภาษาอังกฤษ

Ai Wenley. An Elementary Introduction to Festivals of
Dai Nationality" Proceedings of the 4th
International Conference on Thai Studies. 11-13
May Vol.3 Institute of Southeast Asian
Studies Kunming, China, 1990.

An Chunyang and Lin Bohua (ed.). Where the Dai People
Live. Dalian Printing House, China, 1985.

Ann Hill Maxwell. Market and Polity in the
Xishuangbanna. Proceedings of the 4th
International Conference on Thai Studies. 11-13
May Vol.2 Institute of Southeast Asian
Studies Kunming, China, 1990.

Cham Wad, (Dao Aigno). The Dai's Free Love Custom and
Marriage. Proceedings of the 4th International
Conference on Thai Studies. 11-13 May 1990 Vol.3
Institute of Southeast Asian Studies Kunming,
China.

Cheah Yanchong. The Ancient Culture of the Tai People :
The Impact of the Hua Xia Culture on it and its
Implication. Proceedings of the 4th International
Conference on Thai Studies. Vol. 1 The Australian
National Canberra 3-6 July 1987.

- Cheng Rui-yao. On Tattoo of the Dai Nationality.
Proceedings of the 4th International
Conference on Thai Studies. Vol.3 Kunming, China,
 1990.
- Chen Jianming. The Dai's Primitive Taboos as a Mosaic.
Proceedings of the 4th International
Conference on Thai Studies. Vol.3 Kunming, China,
 1990.
- Dao-Guo-dong (ed.). The Irrigation System of Mengjinghong
 Xishnangbanna : its Distribution and Management
 Translated. Thai-Yunnan Project March 1989 No.4
- Editorial Committee. Religion and Folklore in Brief. Thai-
Yunnan Project December 1988 No.3.
- George A. Theodorson and Achilles G. Theodorson. A Modern
Dictionary of Sociology. Thomas Cronell Company,
 New York, 1969.
- George Condominas. In search of Vat : The Dai Lu in
 Internal and Lao in External Exile. Proceedings
of the 4th International Conference on Thai
Studies. Vol.3 Kunming, China, 1990.
- Gehan Wijeyewardene. The Anthropology of Bordus : A Brief
 Summary. Proceedings of the 4th International
Conference on Thai Studies. Vol.3 Kunming, China,
 1990.
- He Siquang. On the Rice and Bamboo in Dai Culture.
Proceedings of the 4th International Conference
on Thai Studies. Vol.3 Kunming, China, 1990.

- Kato Kumiko. Power Division Model of Muang Polity of
 Tai Lue. Proceedings of the 4th International
 Conference on Thai Studies. Vol.3 Kunming,
 China, 1990.
- Lin Yan. South-Spreading Buddhism and Traditional
 Culture of the Dais. Proceedings of the 4th
 International Conference on Thai Studies.
 Vol.1 Kunming, China, 1990.
- Li Ziquan. Investigation of Tattoos among the Dai of
 Xishuangbanna. Thai-Yunnan Project Newsletter
 No.4 March 1989.
- Michael Moerman. Being Lue : Uses and Abuses Ethnic
 Identification. American Ethnological Society,
 1968.
- _____. Western Culture and the Thai Way of Life Asia
1; 31-50, 1968.
- _____. Ethnic Identification in a Complex Civilization
 : Who are the Lue?. American Anthropologist
 67: 1215-30, 1965.
- _____. Kinship and Commerce in a Thai Lue Village
Ethnology 5: 360-64, 1965 a.
- _____. Ban Ping's Temple : The Center of a
Loosely Structured Society in Anthropological
Studies in Theravada Buddhism. edited by Manning
 Nash, New Haven: Yale University, Southeast Asia
 Studies, Cultural Report Series 13, 1966 b.

- Michael Moerman. Agricultural Change and Peasant Choice in a Thai Village. Berkeley and Los Angeles University of California Press, 1968.
- . A Minority and its Government : the Thai-Lue of Northern Thailand. Berkeley, University of California , 1968.
- Song Enchang. An Investigation of Marriage among the Tai of Sipsongpanna. Thai-Yunnan Project Newsletter March 1989 No.4.
- Steven Vago. Social Change. Prentice-Hall Inc., America, 1989.
- Tan, Leshan. From Opposition to Syncretism A Preliminary Analysis of Tai Lue Religion. Proceedings of the 4th International Conference on Thai Studies. Vol.1 Kunming, China, 1990.
- Xiang Yueping. Fertility Culture and Population Development Among The Dai. Proceedings of the 4th International Conference on Thai Studies. Vol.3 Kunming, China, 1990.
- Zhong Gongjin and Ngempit Jagacimki. Agriculture Sacrifice and Village Culture of Dai People. Procudings of the 4th International Conference on Thai Studies. Vol.3 Kunming, China, 1990.
- Zhen Peng. On the Dai Suzerain Law of Xishangbanna. Proceedings of the 4th International Conference on Thai Studies. Vol.3 Kunming, China, 1990.